

Tartalomjegyzék

-Földvár 1526	6.
-Kutatások a csatatéren	22.
-Harctéri napló 1942-43	29.
-Fogságban, kiegészítés hősi halottainkhoz	42.
-Az 52. gyalogezred	52.
-Szerb megszállás	70.
-Ismét az uradalomról	79.
-Kápolnánkról	137.
-Sátorhely és a határsáv	151.
-Sportélet Sátorhelyen	153.
-Iskolánk Újkori történetéből	156.
-Volt egyszer egy testvérfalunk	185.
Felhasznált irodalom	192.
Időrendi útmutató	194.
Fényképek jegyzéke	205.
Gyűjtemény a könyvhöz mappa tartalma	207.

Kedves megjelentek, kedves leendő Olvasóim!

Első szavam a köszöneté. Köszönöm, hogy ennyien eljöttek, jöttetek, könyvem bemutatójára. Köszönöm az előlegezett bizalmat, amellyel könyvem felé fordultok, remélem nem lesz részetek csalódásban az elolvasás után. Köszönöm polgármesterünknek és a képviselő testületnek a támogatását. Első inspirációm könyvem megírásához a Hősök Könyve adta. Mikor először néztem át ezt a díszes könyvet, sok- sok hibával, hiányossággal találkoztam. Ekkor fogalmazódott bennem az első gondolat: adataik rendbe tétele. Hősi halott katonáink többet érdemelnek annál, hogy nevük csupán száraz adatként szerepeljen egy emlékkönyvben, és az, hogy neveik kiírásra kerültek az emlékszoborra, nagyon kevés. Közösségünknek jobban meg kell ismernie az ő tragikus sorsukat és legfőképpen azt, hogy II. világháborús halottainkat a hivatalos Magyarország hosszú évekig megtagadta. Ide kívánczik, amit magam is csak 1 ½ éve tudtam meg a Püspöki Levéltár dokumentumaiból, hogy községünkben egy 7 éves gyermek is áldozatul esett a szovjet fegyvereknek.

Nagyon ösztönzött az 1946-os kitelepítések története. Ösztönzött és egyben bosszantott is. A 90-es évek elején jelent meg egy kiadvány a délkelet-baranyai kitelepítésekről, az érintett falvak (Udvar, Majs, Nagynyárád, Lánycsók) lakóinak emlékezéseivel. Sátorhely? Mintha nem is létezett volna, holott községünkben és Vizslakról is kitelepítettek 4 családot. Nagy segítségemre voltak régi iskolánk haladási, előmeneteli, mulasztási és anyakönyvi naplói. Ezekbe az iratokba bárki, bármikor betekinthez, akár kutatási céllal, akár egyszerű kíváncsiságból. Sajnálom, hogy a mai generációnk nem ismerhette Stettner Pált, egykori intézőnk. Sátorhely nagyon sokat köszönhet neki, példaképpül merem állítani nagyon sok mai vezető elé, így és ennyit kell tenni egy közösség érdekében. Egészen a legutóbbi időig nem tudtuk, hogy az ő fia is a Don kanyar halottja... Végezetül szeretném említeni legzseniálisabb segítőtársamat: Ady Endrét. Az ő versrészletei teszik teljessé ezt az írást. Szeretném is Ady soraival zárni ezt a kis tájékoztatót.

„ És most, szívemnek ifjú testvérei, bocsássátok meg régi és örökös embereteknek, hogy ma nem tud többet szólni- hiszen a több se volna szeretőbb s több- s bocsássátok el őt békével. Ifjú szívetek öreg testvére most fiatalon dobog, s azt akarja, hogy ne szakadjon el soha tőletek, a fiatalságtól, az igazságtól, a forradalomtól.” 1913 november

Elhangzott 2021. augusztus 14.- én előző könyvünk bemutatóján.

Kedves Olvasó!

A folytatást tartja a kezében. Azt a folytatást, amelyre több társával egyetemben, az első könyv megjelenése után pozitív visszajelzéseivel Ön is ösztönzött. A téma adott és változatlan: kis közösségünk múltja, régmúltja. Sátorhely (Sátoristye) múltjáról csak a főhercegi uradalommal szoros összefüggésben lehet írni, hiszen ami az uradalomban történt, az Sátorhelyre is vonatkozott új adatok birtokába jutottunk az uradalom vízépítészetről, a tisztségviselők javadalmazásáról, a cselédségre vonatkozó szabályzatokról és még sorolhatnám. Úgy tapasztalom, előző könyvünk kiadása után több ember bizalmatlansága oldódott, többen is jelentkeztek történeteikkel, értékes dokumentumokkal. Továbbra is vallom: ez az írás is csak közös akarattal valósulhat meg, egymásra vagyunk utalva, olvasó és szerző. Megköszönve Olvasóim bizalmát, érdeklődését, igyekszem gyarapítani ismereteiket, tudásukat, amennyire lehetőségeim engedik.

A török időkről is szeretnék egy kis ízelítőt átadni az Olvasónak: néhány, eddig talán kevésbé ismert tényt bemutatni, itt- ott néhány új adattal kiegészíteni hősi halottaink életrajzát. Röpke kis értelmező szótárt is elhelyeztem írásomban, ami előző könyvünkhöz fűződik, ugyanis adós maradtam néhány idegen, vagy ismeretlen, ma már nem használt kifejezés magyarázatával. Bevezetésként talán elég is ennyi, legyen ez a néhány sor kedvcsináló az új kötethez.

1526.

FÖLDVÁR

„A harcot, amelyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés...”

József Attila

Megállíthatatlanul közeleg a Magyarország sorsát oly végzetesen, hosszú időre befolyásoló földvári csata immáron 500. évfordulója. Várhatóan sokasodni fognak az akkori eseményekkel kapcsolatos sajtócikkek, elemzések, netán új elméletekkel is találkozunk majd, amelyek új megvilágításba helyezik a történéseket. A magunk szerény eszközeivel, ismereteivel szeretnénk gyarapítani a Kedves Olvasó tudását az akkori időkről, törökökről, magyarokról, új adatokat közölni Földvarról, melyeket előző könyvünk kiadása után ismertünk meg.

Az egykori török birodalomról nem lehet írni az iszlám vallás mellőzése nélkül. Az iszlám arab eredetű szó, belenyugvást, odaadást jelent. Világvallás, amely az Arab-félszigetről indult az i. sz. VII. században. A félsziget lakói az iszlám kialakulása előtt túlnyomórészt nomád teve és lótenyésztő beduin törzsek voltak. Elterjedt volt köztük az Ősök kultusza, bálványaik voltak, vallási kultuszban részesítették a fákat, köveket, hittek a lélekben. A beduin törzsek körében kialakult erkölcsi szabályok alapja a bátorság, a vérbosszú és a vendégszeretet volt. A legfőbb istenként Al-Ilahot, vagyis Allahot tisztelték. Mekkában őrizték az arabok leginkább tisztelt fétisét, a Kábakövet. Az iszlám megalapítója Mohamed, aki tanítását isteni kinyilatkoztatásra vezette vissza. Tanításának központjában az a tétel áll, hogy egyetlen isten van, akinek a legfőbb prófétája Mohamed. Noha Allah minden embernek meghatározta örök sorsát, a halál után mégis mérlegre teszi cselekedeteiket, majd a világ végén utolsó ítéletet is tart. Az ítélet után a muszlimok a paradicsomba kerülnek, míg a hitetlenek (gyaurok) a pokolba jutnak.

Az iszlám híveinek öt fő kötelessége van: a hitvallás (nincs más isten Allahon kívül és Mohamed az ő prófétája), a napi ötszöri, meghatározott módon végzett ima, a jótevénytudás, a Ramadán havi böjt, zarándoklat Mekkába a Kába- kőhöz, amely minden muzulmán életében legalább egyszer kötelező. Tilos számukra a sertéshús, a bor és a szeszes ital fogyasztása, tilos elkészíteni Allah képmását, stb. A muzulmánoknak fegyverrel is terjeszteni kell az igaz hitet. Az iszlám hit- és erkölcsstanának alapja a Korán, a Mohamednek adott isteni tanítások gyűjteménye. Az iszlám uralkodó vallás az arab országokban, Törökországban, Iránban, Afganisztánban, Pakisztánban, Indonéziában. Jelentős tömegei vannak Afrikában és azon európai országokban, amelyek török hódoltság alatt éltek.

A muszlim ima.

Az ima az iszlám öt oszlopa:

Az igazhívő öt kötelezettsége közül az egyik legfontosabb. Előírás szerint naponta ötször végzik: napfelkelte előtt, délben, délután, napnyugtakor és sötétedés után. Bárhol el lehet végezni, de előnyben részesítik a könyörgés közös formáját, amelyet a mecsetben (magyarul: leborulás helye) végeznek. Az imát Mekka felé fordulva kell végezni, ezért a hódoltságban délkeletre tájolták az imaházakat. A törökök hosszú távra rendezkedtek be Magyarországon, környezetüket a számukra kényelmes, megszokott módon próbálták kialakítani. Imahelyeket emeltek, kolostorokat alapítottak, iskolákat, fürdőket, karavánszerájokat és bazárokat építettek. A török iskolarendszer és a közoktatásügy szoros kapcsolatban állott a vallási élettel. Az egyházi személyzet között tanítók, tanárok is voltak. A török állam ügyelt arra, hogy a tudományok elemei a birodalom minden részében elsajátíthatóak legyenek, ennek következtében az írás és olvasás a XVI-XVII-ik században a törökök közt sokkal elterjedtebb volt, mint a kereszténységben! A közoktatás fontosságát a törökök előbb felismerték, mint a keresztény államok, és többet is költöttek rá, mint nyugati szomszédjaik.

Népiskola minden olyan helyen működött, hol nagyobb számú volt a gyermek. Tanhelységül általában a dzsámik szolgáltak. Olvasni tanítottak, olvasókönyvük a Korán volt. Padok nem lévén, a falak mellett hátukat odatámasztva ültek a gyermekek és egyszerre mindnyájan hangosan olvastak. Az előkelőbb városokban, Budán, Temesváron, Szigetváron, később Kanizsán is, felsőbb iskola is létezett. Az oktatás köre magában foglalta a csillagászatot, jogot és bölcsészetet, mennyiségtant, orvostant, szónoklattan.

Evlia Cselebi, a híres török utazó 33 településen több mint száz iskolát írt össze. Elgondolkodtató.

A legtöbb épület, ami a török kulturális intézményekből megmaradt, a fürdők épületei. Magánfürdők is voltak, de a közfürdőkre nagyon komoly igény mutatkozott. „Tolna városában a muzulmánok már annyira megsokasodtak, hogy fürdőre is szükség van...” rendelkezik Szulejmán szultán 1564-ben. Egy szépen megépített, világos és jó levegőjű intézmény nagyban emelte alapítója népszerűségét. A fürdők nem csupán egészségügyi célokat szolgáltak, hanem az együttes szórakozásnak is keretet biztosítottak. Különösen igaz volt ez a muszlim társadalmakban meglehetősen elzártan élő nőkre. Ha más helyekre nem is igen járhattak, a heti három- négy fürdőzéstől semmilyen férfiúi szigor nem tilthatta el őket. Keresztény utazók szinte elborzadva írtak a török nők eme fürdőzési szokásairól...

Mielőtt tovább lépnénk, szeretnénk az Olvasónak egy mini-lexikont átnyújtani a török hódoltságról, különböző kifejezésekről, rangokról, beosztásokról.

AGA: előjáró, úr, katonai rang, a szárazföldi haderő és a flotta tisztjeinek címe, a lovasságnál 100 lovas tartozott parancsnoksága alá. A lovasságnál egy aga napi zsoldja 25-60 akcse között váltakozott.

AKCSE: török pénzegység, 1585-ig 40 akcse egy tallér, 50 akcse egy koronás tallér vagy egy török arany, 60 akcse pedig egy magyar arany értékű. Az akcse 1585 utáni fokozatos leértékelődésével most nem foglalkozunk.

AKINDZSI: könnyűlovas alakulat, feladata volt a hódításra kiszemelt terület felderítése, feldúlása, felprédálása.

ASZAB: várőrségekben szolgáló toborzott gyalogos katona.

ARABADZSI: ágyúk, löszerek és egyéb hadi-szerek, felszerelések szállítására specializálódott zsoldos segédcsapat.

BAJRÁK: zászló

BAJRAKDÁR: zászlótartó

BÉG: rang, hivatal, a haderő egy kerületének, szandzsákjának első tisztviselője.

BEGLERBÉG: a török szó a „bégek bégjét” jelenti.

Az Oszmán Birodalom legnagyobb közigazgatási egységei, a világjetek élén álló főméltóságok voltak, akik a tartományok haderejét és hivatalnoki karát vezették.

BIMBASI: cím, mely a hűbéres haderő kiváló tisztjeinek adatott meg. Szó szerint „ezredes”- t jelent.

BOSZTANDZSI BASI: magas udvari méltóság. Jelentése: kertész. A szultáni kertek és sétahelyek felügyelője.

BÖLÜK: tized, 10 emberből álló szakasz a hadseregben.

CSAUSZ: futár, hírnök, közülük kerültek ki a külföldre küldött követek.

DEFTER: könyv, jegyzék.

DEFTERDÁR: pénzügyi adminisztrációs ügyek első tisztviselője, igazgatója. Óriási hatáskörrel és hatalommal bíró személy.

DERDÁR: kapus, a várak kapuinak kezelője.

DIZDÁR: várparancsnok.

DÍVÁN: államtanács, a hatóságok vezetőinek együttes ülése.

DZSEBEDZSI: műszaki csapat, amely fegyverek készítésével és a fegyvertárak őrzésével foglalkozik.

DZSIZJE: fejadó.

EFENDI: úr, főleg a vallási szférában dolgozó tisztviselőket illeti.

FERMÁN: szultáni rendelet, a XVII. században a budai pasák is elnyerték a jogot, hogy az uralkodó nevében fermánt adjanak ki.

FETVA: írásos jogi vélemény vitás vagy peres kérdésekben.

GURUS: pénznem, változó értékekkel.

GÖNÜLLÜ: várőrségben szolgáló lovas katona.

IFLÁK: a török uralom alatt betelepült szerb, rác és részben oláh lakosság, mely határőri szolgálatot teljesített.

IMÁM: a török templomok zsolddal ellátott papja. Előimádkozó.

JANICSÁR: a török sereg állandó katonasága, leg-ütőképesebb alakulata. Fegyverzetük íj, pajzs, kard és jatagán volt. A janicsárságot a XIV. században szervezték, eleinte a meghódított területek keresztény lakóitól adóba szedett, vagy harc közben rabolt kiskorú gyermekekből. Ezeket mohamedán vallásban és szigorú fegyelemben az iszlám fanatikus harcosaivá nevelték. Egy ideig közülük került ki a szultán testőrsége, őket tekintették a trón és a török birodalom legszilárdabb támaszának. A XV. században számuk elérte a 40 000-et. Vörös zászlójukon ezüst félhold és kard volt látható. A janicsár szó a jeni cseri (új sereg) kifejezésből ered.

KÁDI: az iszlám világ bírója, kulcsfigura. Az igazságszolgáltatáson kívül az adóztatás, a pénzügyek és a katonai ellenőrzés területén is fontos feladatot teljesített.

KAPUDÁN: hajóraj parancsnoka.

KHARADS: adó, innen eredeztethető a harács szavunk.

KUMBARADZSI: a tüzérség egy része, a pattantyúsok.

LÍVA: kerület, egy- egy szandzsák területére vonatkozott.

MINARET: a dzsámik tornya, melyről a müezzin imáit énekli.

MÜEZZIN: az imaházak egyik papja.

MÜSZELLEM: olyan alattvaló, ki valamilyen címen adómentességet élvez, rendszerint igazhívő.

NAGYVEZÍR: a szultán után a birodalom első embere az igazgatás minden területére kiterjedő jogkörrel.

PADISAH: cím, amely egyedül a császárt illette meg.

PASA: magas állású katonai és polgári vezetőknek adományozott rang. Ezt a címet beglerbégek is viselték.

PIAD: gyalogos katona.

RÁJA: alattvaló, a behódolt terület nem mohamedán lakója.

SZERBÖLÜK: káplár, tizedes, altiszt.

SZERODA: ugyanaz, mint az előző.

SZILIDÁR: a szultán vagy más főbb úr fegyverhordozója.

SZPÁHI: hűbéres lovas katona. Szolgálatuk fejében birtokot kaptak. A szpáhik saját lovukon vonultak hadba.

SZULTÁNI SZERÁJ: A Topkapi szeráj Isztambulban, a szultáni család lakóhelye.

TOPCSI: tüzér

VAKUF: ingatlan birtok, mely valamilyen célra, alapítványra van lekötve, mecset vagy iskola fenntartására.

ZARBUZÁN: az ágyúk legnehezebb fajtája, várak védelmére vagy ostromára használták.

A Török Birodalom, vagy ahogyan magukat nevezték, az oszmánok állama I. Oszmán szultán uralma alatt (1288-1326) indult jelentős fejlődésnek és terjeszkedésnek Európa irányába. Orhán(1326-1359) majd I. Murád szultán (1359-1389) uralkodása alatt többszöröseire növekedett az ország. A bolgárokat 1371-ben, majd a szerbeket 1389-ben fosztották meg állami létüktől.

Már ekkor világossá vált, hogy a nyugat felé való terjeszkedésnek legfőbb akadály a Magyar Királyság. Már Nagy Lajos király uralkodása alatt összetűzésbe keveredtünk a Török Birodalommal és már ekkor védekezésre kényszerültünk. Az oszmánok állama gyakorlatilag a hódításra volt berendezkedve. Ez a politika óriási népszerűségnek örvendett, a katonák szinte kikövetelték a támadó hadjáratokat. A Balkán megszerzése után 1514-ben Irán, 1516-ban Szíria 1517-ben Egyiptom bekebelezése következett. Ezeket a hadjáratokat I. Szelim szultán vezette, kinek halála után fia I. Szulejmán 1520-ban 1.5 millió négyzet-km területű, 12-13 milliós lakosságú, 4-5 millió forint éves jövedelemmel és a világ egyetlen állandó hadseregével rendelkező birodalmat örökölt. A török katonai hatalom minden tekintetben előrébb járt a kortárs Európánál. Óriási fölényben voltak a harcászati taktikák alkalmazásában és a hadsereg utánpótlásának terén is. Ezzel a ragyogóan kiképzett, túlerőben lévő török sereggel kellett felvenni a harcot II. Lajos király fegyveres erejének. Ötszáz évvel a térségünkben lezajlott csata után se legyenek illúzióink, a magyar seregnek esélye nem volt a sikerre... Ezt az esélytelenséget még csak fokozta a magyar hadvezetés már- már a dilettantizmus határát súroló felelőtlenységével. Felsorolni sem egyszerű feladat azokat a hibákat, amelyeket a politikai és a katonai vezetés akkor elkövetett.

„... nemcsak azt szenvedjük el, amit külső ellenségtől kell elszenvednünk, de belviszályoktól, pártvillongásoktól gyötretünk, és bűneinkért még súlyosabb csapásokat is érdemeltünk volna...”

- írta a csatára való visszaemlékezésében Brodarics István.

Az első súlyos hiba amit elődeink elkövettek: a késlekedés. A török hadsereg április 23-án indult útnak, ezt Magyarországon is tudták, de az április 24-re összehívott országgyűlésben nem a török elleni védelem kérdéseivel, lehetőségeivel foglalkoztak az urak, hanem a pártharcokkal és a személyi kérdésekkel kötötték le magukat. Az országgyűlés zárásáig, május 9, az ország védelmét szóba sem hozták. Senki sem gondoskodik a várak erősítéséről, élelmiszerek, takarmányok gyűjtéséről. Sokan híresztelték, hogy a török nem is jön, mert a seregben janicsárlázadás tört ki, ami persze nem volt igaz. Tomori Pál, kalocsai érsek, mint később megbízott fővezér, hiába javasolta, hogy a Száva folyó mentét rakják meg kis faerődítményekkel, lassítandó a török előrenyomulást, süket fülekre talált. Egy aránylag védhető stratégiai vonal kiesik, Szulejmán akadálytalanul átkel a folyón. A következő, valamennyire védhető vonal a Dráva baranyai szakasza lehetett volna. Szulejmán augusztus 14.-én ér Eszékre. Itt adjuk át a szót néhány feljegyzés erejéig Szulejmán naplójának, amit persze nem a szultán vezetett az 1526-os hadjáratról hanem valamelyik írnoka, de a leghitelesebb török forrásnak tekinthető.

„, aug. 14. kedd

Állomás a Dráva partján levő Öszik (Eszék) vára mellett. Messze eső állomás. Míg sátrat vertek, a hadsereg oszlopokban maradt lóháton. Aug. 15. szerda.

Ma reggel a Dráván nagy sietséggel hidat kezdtek verni. A pasa a hídfőnél reggeltől estig egy sátorban tartózkodott, és felügyelt az építésre. A túlsó félen a víz partjára 20-30 gyaur jött, de ismét elment.”

Hihetetlen.

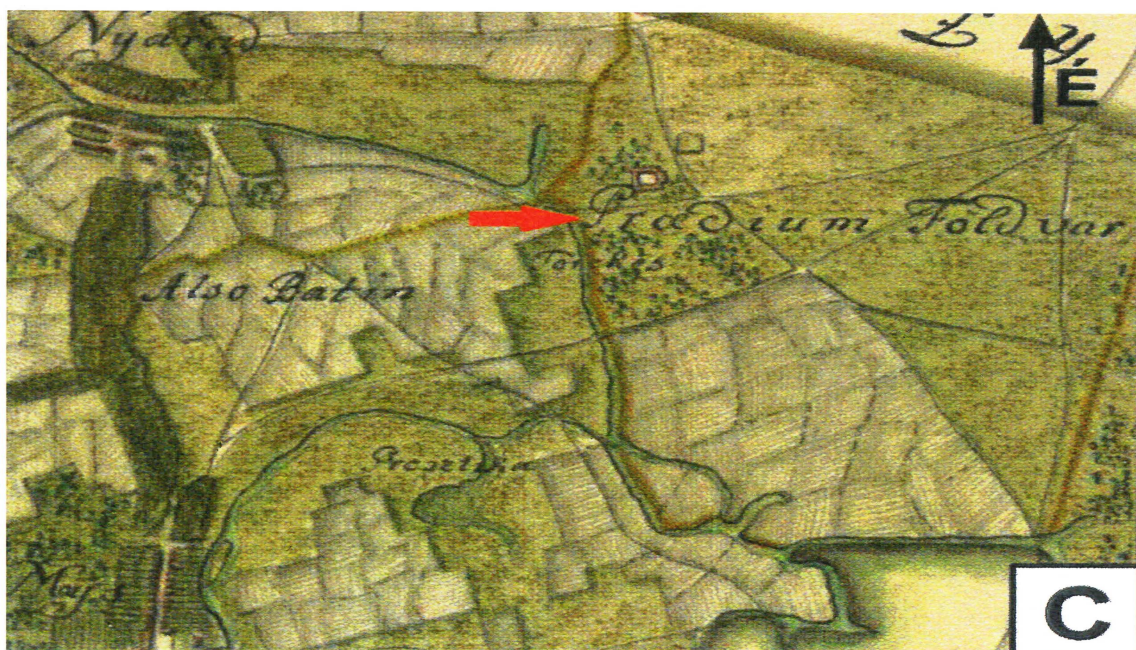
Néhány magyar, mintha vendégségbe menne, meglátogatja a hídverő törököket, aztán mintha mi sem történt volna, visszafordulnak. Lajos király Tolnán időzik, és semmit sem tesz az átkelés akadályozására. (Tolna- Eszék, kb 100km) A Dráva után a Karasica körüli mocsarak szűk átjáróit is védelmezni lehetett volna, késleltetve az ellenség nyomulását, de mondani sem kell, ez is elmaradt.

S végül őrizetlenül maradt az utolsó természet adta fedezék is, a Nyárad- Majs- Buzoglica dombvonulat, és valamivel lejjebb a báni dombság. Ezekről a dombokról kitűnően lehetett volna követni a török sereg mozgását, ehelyett csak találgatni lehetett: hol is van az ellenség fő ereje, tüzérsége, hol helyezkedik el a janicsárság, stb.

*„Mohács, Mohács, tarka lepke,
gondtalanság röpködött előttünk,
azt úztük, pedig már a török oroszlán
Elbődült mögöttünk.”*

Petőfi Sándor

Feltűnhetett a Kedves Olvasónak, hogy a fejezet bevezetőjében földvári csatát írtam. Nos, mint ős sátorhelyinek, nekem és több falubeli társamnak egy ideje nem tetszik, nem tudjuk elfogadni a „mohácsi csata” elnevezést. Egy esemény miért viseli olyan város nevét, amelytől 8-10 km távolságban játszódtak le a történések? Ahogyan a második mohácsi csatát is nagyharsányinak nevezik, úgy az első csata is viselhetné a „földvári” nevet.

1770

Remélem , senkit sem bántok meg ezen gondolattal. Persze jöhet az ellenvetés: a mai napig nem tudjuk pontosan behatárolni az egykori Földvár helyét. Földvár behatárolásához alapul vehetjük a csata szemtanújának, sőt aktív szereplőjének, Brodarics Istvánnak följegyzését. Ez az egyetlen hiteles magyar forrás, ami az utókorra maradt, minden eddigi kutató erre támaszkodott. Adjuk át a szót Brodaricsnak: „... a hely, ahol a hadsereg föl volt állítva, Mohácstól egy mérföldnyire feküdt, a mellette elfolyó Dunától fél mérföldnyire...ezen a helyen óriási, széles síkság terül el, sem erdő, sem cserjék, sem víz, sem domb nem bontott meg, csak bal felől, közöttte és a Duna között volt egy iszapos, mocsaras, víz, sűrű sással és nádassal, ahol utóbb sok halandó pusztult el. Velünk szemben hosszan elnyúló domb feküdt, mint valami színpad, emögött volt a török császár tábora, a domb legalján egy kis falu templommal, neve Földvár...”

Nézzük először a számokat: egy magyar mérföld 8353 méter. Mivel azokban az időkben Mohács nem volt a maihoz hasonló kiterjedésű ez a távolság az emlékpark területére esett, és ez igazolni látszik azt az elméletet, hogy az 1960-ban feltárt tömegsírok tüzérségünk ágyúállásai lehettek. Ezek az ágyúk a II. magyar hadrend jobbszárnyán voltak, és ez a hadrend észak- nyugat, dél- kelet irány szerint húzódott, majdnem a Törökdombig. Az I. hadrendünk a II. hadrend előtt helyezkedett el ugyanilyen irányban, még közelebb a Törökdombhoz, és ez egyben cáfolja azt a legendát, hogy a török szultán a Törökdombról szemlélte az ütközetet. Ilyen közelre azért ő sem merészkedett a magyar arcvonulathoz. Korábban már említettük a Scaturigo latin szót, ami bugyogó forrást jelent.

A nagy S betű némileg megtévesztett bennünket, Sátorhellyel társítottuk, holott semmi köze Sátorhelyhez. Mint a forrás szóból következtethető, a Scaturigo kutat jelent. Ezt a kutat építették a Törökdombon, Hasszán pasa utasítására 1630- ban. A kutat még az 1854-56-ban készült kataszteri térképen is szerepeltetik, öt árnyat nyújtó fa veszi körül, jelezve, hogy az utazásban megfáradtakat víz és árnyék várja ezen a helyen. A Törökdombon az 1700-as évek elején, közepén kis kápolna is létezett de ennek építőiről, eredetéről a kutatók, régészek is csak kevés információval rendelkeznek. Adjuk vissza a szót Brodaricsnak: az „iszapos, mocsaras víz, sűrű sással és nádassal” a Kölked, Feketekapu, Vizslak között elterülő rétet jelenti, a magyar hadrenddel szemben húzódó dombvonulat pedig a Nagynyárád, Majs, Buzoglica emelkedőt.

És akkor „... a domb legalján egy kis falu templommal, neve Földvár...” Ha a mai emlékparktól déli irányba nézünk, még borult időben is ellátunk a már említett dombsorig. 1526 augusztus 29.-én derült, napfényes időben szemlélhette Brodarics a tájat, és minden kétséget kizárva, Földvárt láthatta. Egy időben olyasmiket állítottak, hogy Brodarics nem Földvárt, hanem a közeli Merse falut vélte fölfedezni, csak azt felejtették el vagy nem tudták, hogy Merse falunak nem volt temploma, Földvárnak igen, mint azt az 1334-ben kiadott pápai okirat bizonyítja. Az egykorvolt Földvár pontos helyét már többször megkísérelték behatárolni. Tulajdonképpen azt is mondhatjuk, ahányan kutatták, annyiféle elmélet született. Akadt aki a mai Sátorhely területére helyezte, ez esetben a csatának valahol a mostani Mohács- Pécs vasútvonal közelében kellett volna megtörténnie.

Ezt a lehetőséget úgy hiszem nyugodt lelkiismerettel elvethetjük. Földvár falu helyét nem lehet teljes pontossággal kijelölni, s hogy valaha megtalálják –e, számomra kétséges. Nagyon közel került a megoldáshoz az 1960-62 közötti ásatások során Papp László régész, és 1920-24 között Gyalókey Jenő honvéd tüzér ezredes. Gyalókey szigorúan katonai szempontok alapján adott részletes, kimerítő elemzést a csatáról, és magáról a csataterről. Tanulmányában Földvárt a mai Sátorhelytől déli irányban 5 km, míg a Majstól délkelet felé húzódó dombvonulatnak a buzoglicai erdőig tartó szakaszának nagyjából feléig, 2-2,5 km távolságra teszi, a domb északi lejtőjétől kb. 800 méternyire. Ezt a felvetést erősíti az 1887-es katonai térkép, amely ezt a részt Salasina elnevezéssel jelöli. Salasina szerb nyelven tanyát, majort, szálláshelyet jelent. Persze felmerül a kérdés- a kételkedés jogát fenntartva- ha Brodarics mégis Merse falut látta, csak tévesen Földvárnak nevezte el? De akkor az 1334-es pápai okirat miért nem Mersét nevezi meg mint templomos falut, miért Földvárt? Akkor mit kezdünk a Haas Mihály (1810-1866) által szerkesztett könyv 146. oldalán talált feljegyzéssel, miszerint a csata reggelén Gondos Illés konyhamester megkérdezte Lajos királyt: a táborban vagy Földvár faluban készítse el ebédjét? Brodarics leírja: a falu házai között a janicsárok várakoztak, lándzsáik hegyén megcsillant a napfény...a királyra is érvényes ugyanaz mint a szultánra Törökdomb esetében, Lajos király nem mehetett Földvára az ellenség karmai közé. (A magyar sereg tábora a Kölkedi csárda közelében állott.) Hol lehetett hát a titokzatos Földvár? Papp László az általa feltárt Merse falut tartja annak amit Brodarics látott, de akkor hol lehet a templom nyoma, amit a szintén feltárt Lajmér esetében megtalált?

Merse és a már említett Salasina között csekély a távolság, netán ugyanarról a faluról lehet szó amit Gyalóokay Földvárként megjelölt? Sok még a kérdőjel, a bizonytalanság, viszont ami bizonyosra vehető: a csata után- bárhogyan is nevezték- a falu első volt a törökök által felgyújtott falvak sorában. Próbáljuk meg nyomon követni a falu csata utáni sorsát a török defterekben talált adatok alapján, figyelembe véve néhány környező településről leírtakkal egyetemben. Az első adat 1547- ből származik, 21 évvel a csatavesztés után.

„Lajmér puszta, tartozik Mohácshoz, üres, lakosok nélküli, nevezett puszta üres és lerombolt. Bevétele a tizedekből: búza tized 16 kiló 1600 akcse, kevert tized 20 kiló 100 akcse széna tized 40 akcse.” A lerombolt állapotban lévő puszta földjeit mohácsi alattvalók művelték, és adóztak utána. A következő, 1554. évi bejegyzésben már szerepel Földvár neve, így valószínűnek tarthatjuk, hogy a falu

1547 és 1554 között épülhetett újjá, már a mai Sátorhely területén. Íme a lajstrom a defterből:

Falu	Ház	Fizetett
Földvár	11	660 akcse
Körtvélyes	6	360 akcse
Dályok	8	480 akcse
Kölked	26	1560 akcse
Nyárad	30	1800 akcse
Majs	42	2520 akcse

A következő bejegyzés 1564-re datálódik, de ez nem érinti Földvárt, mivel Földváron nem voltak szőlők. Majs falu 186, míg Nyárad falu 136 pint mustot szolgáltatott be termése után, éves adóként. (1 pint=1.6 liter) 1565-66-ban viszont már szerepel földvári szőlő, Szajk, Bácsfa, Földvár, Borjád, Bóly falvak összesen 403.5 pint bor után 2017 akcsét róttak le a kincstárba. Itt már nem a must, hanem a bor után adóztak.

1570-71. A defterben először nevesítik Földvár 11 lakóházának családfőit: Losonczy Mátyás, Tót Gergely, Tót Mátyás, Varga Mátyás, Koczó Balázs, Csordás Mihály, Tót Lukács, Tót Tamás, Lábod Ferenc, Szekcsi Bálint, Karacsik Mihály.

Házanként 60 akcséval adóztak. Sajnos a török defterdár nem jegyezte fel Földvár valamennyi akkori lakóját, mert feltételezzük, hogy a 11 házban a 11 férfi mellett még élhettek nők, gyerekek.

1580. „Mohács pusztái, Földvár, Görcsöny, Lak és Vajas a legeltetési illetékből és a makkoltatási illetékből és a méhkas és gyümölcs tizedből adóznak évi 4000 akcsét.”

1583-84. évi defter már csak 9 házat jegyez Földváron. Dályok 17, Kölked 52, Nyárád 31, Majs 47 házzal jegyeztetik. Feltűnő 30 év alatt Kölked lakóházainak megduplázódása. Körtvélyes megszűnt. A defter 1591. évi adóösszeírása szerint Földvár, Görcsöny, Lak, Vajas, méhkas, gyümölcs, makkoltatás és legeltetés utáni adója 8000 akcse.

Szám és szöveg szerint ugyanez ismétlődik meg az 1613. évi összeírásban, és ezután Földvár eltűnik a defterek jegyzékéből.

Általunk nem ismert okokból a falu elnéptelenedett, egy későbbi szigetvári adólajstrom szerint a lakók Majsra költöztek, de ez a lista nincsen birtokunkban. Egy szomorú történet várt még a lakatlan falura. 1664. február elsején Zrínyi Miklós, horvát bán a török ellen indult, elhatározván, hogy az eszéki hidat fegyverrel és tűzzel elpusztítja. Az eszéki híd volt a törökök átkelőhelye a Dráván. Zrínyi haditerve sikerült, a hidat bevette és felgyújtotta. Zrínyi ezután a „felperzselt föld” taktikáját követte, nem gondolva arra, hogy ezzel a cselekedettel legalább annyi szenvedést okoz a lakosságnak, mint a törökök. A vidék teljes elpusztítása elsősorban a szerencsétlen, szolgasorban sínylődő keresztényeket sújtotta, a török hadműveleteket nem sikerült hátráltatni, sőt... a törökök a hidat 17 nap alatt helyreállították. Így pusztult el másodszor is Földvár. Ezért sem mint Földvár, sem mint Sátoristye, nem is szerepel az 1699 január 30.-i keltezésű adománylevelén, mellyel a többi falu (Majs, Dályok, Darázs, Izsép, Csúza, stb.) Jenő herceg birtokába került. Az adományozási okmányok sehol nem említenek uradalmakat, hanem csak egy csoport község nevét, melyek egy vidéken fekszenek. Számos adományozási és birtoklevelet, valamint plébániai okiratot tanulmányoztam a Baranya megye történetét taglaló könyvben, nem is beszélve a török defterekről, 1613-tól egészen Mária Terézia 1780-as vásárlási dokumentumáig, sehol sem szerepel Földvár neve mint önálló település. Szerepel viszont az 1736-1770 évek között készült térképeken mint Földvár birtok (Praedium Földvár) a birtok minden bizonnyal a korábbi Földvár faluról kapta nevét. A birtoktest 1327- ben Bechey Imre tulajdona volt. 1328- ban a pécsi káptalan állította, hogy ez a Földvár tulajdonképpen Ipolthloka s nem Bechey Imre birtoka.

Ebből hosszas birtokper kerekedett, ennek során a szekszárdi apát azt vitatta, hogy a terület II. András király adománya folytán a szekszárdi apátságot illeti. A per azzal végződött, hogy 1338-ban Pál országbíró kettéosztotta a birtokot. A Borza patak lett a határvonal, a pataktól északra eső rész Becheyé maradt, a Borzától délre eső terület a szekszárdi apátságot illeti. A törökök kiűzése után az elpusztult és többé fel nem épült falvak határát valamelyik szomszédos területhez csatolták. Így maradt fenn birtoknévként az elpusztult, felégetett (Zrínyi) Földvár. Mellékelt, 1770-ben készült térképünkön kivehető Nyárád és Majs, a kettőt összekötő dombvonulat középtáján Alsó Batin, az egykori Bátya nevű település. Ettől délre a mostani Malomárok kanyarulata, a kanyarulatban lévő Presztika szó nádast jelent. A nádistól északra a Törökcsanak jelzés a Török-dűlőt jelzi, végül ettől északra két földút kereszteződésében egy négyszögletes épület, ami akkoriban szekérjavító műhelyként üzemelt. Ennek létrejöttét nem tudjuk

időponthoz kötni, ami viszont biztos: Mária Krisztina főhercegnő ebből a négyszögű épületből alakította ki a mai Várudvart és az egykori kastélyt.

Szeretnénk helyesbíteni a mai Emlékpark bejáratánál lévő emléktábla feliratát, amely a következő:

„ Sátorhelynél táboroztak a támadó oszmán seregek az 1526-os csata előtt. Az eseményt nevében őrző falu...”

Brodaricstól tudjuk, hogy a sorsdöntő csata előtt a törökök nem Sátorhely mai területén táboroztak, hanem a Majs- Buzoglica dombvonulat mögött, ami 5 km távolság... az viszont igaz, hogy a törökök későbbi hadjárataik során- 1529, 1532, 1536- mindig itt ütöttek sátrat, hiszen szerették ezt a helyet.

Közlünk néhány adatot, megtörtént eseményt a földvári csata azon harcosairól, kiknek nevét, emlékét utca őrzi Sátorhelyen.

Brodarics István

Születésének pontos évét nem ismerjük, talán 1490 lehet, meghalt 1539-ben. Szerémi, majd váci püspök, Lajos király kancellárja. Augusztus elején nagyon jól látta és mindenkit óvott attól, hogy a többszörös túlerőben lévő törökökkel megütközzön a magyar sereg. Ekkor írta elhíresült mondatát: **„Mind azt hiszi, szárnyak nélkül is tud röpködni.”**

Sokan gyávának tartották pedig nem volt az, csak félt, féltette a nemzetet, látta, amit a többiek nem, felfogta amit a többiek képtelenek voltak felfogni. Fél évvel a csata után pontos és hiteles emlékiratot készített, amit átadott Zsigmond lengyel királynak. „Szárnyak nélkül röptünk, és 1526. augusztus 29-én rettenetes volt a zuhanás.”

Kanizsai Dorottya

Született 1490-ben, Kanizsai Miklós soproni ispán lányaként. Első férje, Geréb Péter halála után Perényi Imre nádor felesége lett. Saját házában nemesi családok leányait tanította. A földvári csata után nevelt fia, Perényi Ferenc püspök holttestét keresve a környék papjai és jobbágysai segítségével tömegsírokba temette az elesett hősöket. Országszerte iskolák, kórházak, utcák őrzik emlékét. Meghalt 1532-ben.

II. Lajos király

1506-1526. a Jagelló dinasztia utolsó magyarországi uralkodója. 1516-ban lépett trónra. Apja kiskorú fia gyámságát Miksa német- római császárra és Zsigmond lengyel királyra bízta, közvetlen nevelését pedig három emberre: Bakócz Tamásra, Bornemissza Jánosra, és Hohenzollern Györgyre, akik éppen úgy, mint a többi főúr, köznemes csak saját érdekeikkel törődtek s az ország pénzügyeit a teljes összeomlásba döntötték. A vesztett csata utáni menekülésben Mohács fölött a megáradt Csele patakban lelte halálát. Már halála másodnapján- igazi magyar szokás szerint- megindultak a mendemondák, miszerint nem is a patakba fulladt, hanem Dunaszekcsőn ölték meg magyar ellenfelei, és holttestét beledobták a Csele patak iszapos vizébe... 1526. november 9-én temették Székesfehérváron.

Tomori Pál

Születési ideje kb. 1475. Fiatal korában két menyasszonya is meghalt, ezért úgy határozott, hogy ferences szerzetes lesz. A kolostort a király kérésére sem akarta elhagyni, csak a pápa parancsára fogadta el a kalocsai érseki címet. Jelentős része volt az 1514-es Dózsa féle parasztháború leverésében. A magyar sereg vezéréként harcban esett el, csontjai itt porlanak valamelyik tömegsírban...

Kormányközeli forrásból értesültünk a Történelmi Emlékhely 50-55 milliárd forintos költségen tervezett felújításáról. A felújításra szükség van, de mi szükség az átalakításra, mondhatni, a park teljes felforgatására? Mi szükség a bejárati kapu tervezett áthelyezésére, mi szükség a kopjafák más helyre való telepítésére? Mi szükség a tömegsírok teljes felbolygatására?

Mi szükség a történelem átírására? A Miniszteribiztos Úr szavaiból mi ezt a szándékot véljük kiolvasni. Szerinte nem igaz, hogy akkor nem volt összefogás a nemzetben, és a csata sem úgy történt ahogyan későbbi időkben leírták. Ezek szerint mindenki tévedett aki bármit leírt a csatáról? Tévedett Nemeskürty István, Szakály Ferenc, tévedett Gyalókey Jenő ki a legalaposabb elemzést végezte el a csatáról kizárólag katonai szempontok alapján?! Tévedtek a kiváló régészek? Tévedett dr. Papp László, Maráz Borbála, kik ásatásaik eredményei alapján vonták le következtetéseiket? Brodarics István valótlanosságokat írt volna a csata lefolyásáról, a körülményekről, mint szemtanú? Mai uraink ne kezdjék el mentegetni korábbi elődeiket, a földvári csatavesztést az akkori uralkodó elit huzavonája, felelőtlensége, morális csődje okozta.

Vagyunk még néhányan történelmet szerető és érteni próbáló halandók. Mi elhisszük és nem akarjuk megmásítani Brodarics szavait: „bűneinkért még súlyosabb csapásokat is megérdemeltünk volna” Ami az összefogást illeti, A Miniszteribiztos Úr figyelmébe ajánlom Burgio pápai követ alábbi mondatát:...ha ennek az országnak jó kormányja volna s ha a magyarok összetartának, akkor nem lenne náluknál alkalmasabb, sem hatalmasabb ellenfél a törökkel szemben.

Buda, 1525 június 18.

Földvár pusztáról- feltételezésként- szeretnénk még említeni, hogy egykori, esetleges helyét merre lehetne keresni. A régészeti kutatások egyik fontos segédeszköze sok egyéb dolog mellett a térkép. Győrffy György Árpád- kori Magyarországgal foglalkozó könyvében az akkori valamennyi vármegyéről részletes térképmelléklet található. Igaz, ezeket a térképeket közel 600 év elteltével rajzolták, de azt gondolom, a térképészek precíz, minden részletre kiterjedő alapos felmérések után végezték munkájukat, a térképeken feltüntetve az összes, 1300-as években létező települést. Baranya vármegye XIV. századi térképén a megadott hossz mérték szerint 2.5 cm 10 km távolságot jelent. Ez a távolság légvonalban megfelel az egykori Lajmérpuszta és Dályok közti távolságnak. Figyelembe vettem a Nagynyárad- Dályok térkép szerinti 10.5 km, a Kölked- Szalasiná 8.5 km és a Majs- Béda, Duna holtág közti 8 km távolságot. Valamennyi távolság légvonalban értendő. Kössük össze egyenes vonallal a Kölked- Szalasiná, Lajmér- Dályok és a Majs- Duna holtág közti szakaszokat. A három vonal metszéspontja az 1941-es katonai felmérés kinagyított térképén az Udvar község felé haladó műút menti, horvát oldalon lévő őrtorony és az őrtoronytól déli irányban a Borza patak kiszáradt medre közé esik.

A Dályok- Nagynyárád vonal a Győrffy féle térképen sem érinti a másik három vonal metszéspontját. Győrffy térképén a három vonal találkozási pontján látható Földvár jelölése. Nem győzzük hangsúlyozni, hogy mindez csupán feltételezés Földvár település egykori fekvésével kapcsolatosan.

Kutatások a csatatéren.

Az első régészeti kutatások célja a csatában elesett magyar katonák tömegsírijainak megtalálása volt. Nyilvánvalónak tűnt, hogy annak idején a halottakat nagyjából azon a helyen temethették el, ahol elesetek, nem valószínű, hogy a holttesteket ide-oda hurcolászták volna. A tömegsírok helyének ismeretében a csatatér helye is behatárolhatóvá vált volna. Az első ásatási kísérletek az 1900-as évek elején indultak a Csele-patak, Sátoristye, Törökdomb térségében. Ezen ásatások a csatával kapcsolatban semmiféle eredményt nem hoztak, mert a Mohács környékén megtalált összes sírt, emberi csontokat az ütközettel hozták összefüggésbe, holott azok más-más korszakokból származtak. (Avarok, gepidák, római-kor stb.) 1924-ben Gergely Endre hadtörténész, a közelgő 400 éves évforduló alkalmával végzett kisebb ásatásokat, szintén kevés sikerrel. Leginkább a Törökdombot, az Újistálló melletti térséget kutatta, néhány római korból származó kisebb leletre bukkanva. Egyébként azokban az években az uradalom dolgozóinak parancsba adták, hogy a csatamezőn talált tárgyakat az uradalom központjába, azaz Sátorhelyre szolgáltatassák be, innen pedig kötelesek voltak azokat továbbítani.

Kalt József, egykori sátorhelyi uradalmi tisztartó, egész életét az uradalomnál töltötte, tökéletesen ismerte annak és a csatahelynek is egész területét, és az ügy iránt érdeklődő, művelt ember volt. Egykori feljegyzései között ágyúgolyókat említ, amiket a Feketekapu alatti táblában talált, valamint egy egyenes pengéjű, drágakövekkel kirakott kardot. Ez a kard az ő tudta szerint Bécsbe került.

1959-ben - hosszú évek elmúta után - a pécsi Janus Pannonius Múzeum felkarolta az elődök által megindított munka folytatását. Két mohácsi illetőségű lakos bejelentése alapján, miszerint Lajmérpuszta mellett földmunkákat végeztek és ennek során sok emberi csontot találtak, 1959. szeptember 21-én kezdtek ásatásba. Ez a hely az egykori várkastélyunktól pontosan északra 2 km, míg a lajméri sertésteleptől északkeletre 1 km távolságban, az itt keletre kanyarodó kisvasút által közrezárt térségen belül van. Az ásatás során sikerült a földvári csatáig fennállott Lajmérpuszta temetőjének részletét és a település templomának nyomait megtalálni. A feltárt temetőrész középkori, Árpád-kori jellegzetességeket mutatott. A kutatott terület északkeleti sarkában azonban három olyan csontvázat találtak, amelyek fekvésük, egymáshoz való helyzetük alapján nem illettek bele az általános temetőképbe.

A csontvázak ugyanis szorosan egymás mellett, felhúzott lábakkal feküdtek. Az ásatásnál jelenlévő antropológus megállapításai szerint 17-18 éves fiúkról van szó, akik egy időben kerülhettek a nem szabályosan ásott sírgödörbe. Az ásatást vezető dr. Papp László szerint az erre vonuló Bali bég lovasainak áldozata lehetett a három ifjú, tehát a csata halottai közé tartozhattak. A következő tervezett ásatás helyszíne Újistálló lett volna, ám a tervezett kutatást megghiúsította egy bejelentés. A terep bejárása során a Sátorhelyi Állami Gazdaság fogatos, Koller Márton jelezte, hogy néhány évvel azelőtt Feketekapu és Sátorhely között a gesztenyés fasortól délre, földmunkák során a földkotrógép sok csontot szórt ki a földből. Ez a körülmény megváltoztatta az ásatás munkatervét. 1960. szeptember 19-én az akkor lucernával bevetett területen, a fogatos által megjelölt helyen kezdték meg az ásatást, ahol szétszórt, darabokra zúzott emberi csontok voltak láthatók. Ezek a csontok az őszi szántással kerültek a felszínre. A kutatóárok elkészítése, mélyítése során találták az első leleteket: 65 cm mélységben 8 db ezüst érme került elő. Tisztítatlan állapotban is felismerhető volt, hogy az érmék 1500-1523. közötti évekből származnak és német államok batzenjei. (A batzen régi német és svájci ezüst váltópénz.) Az árok 80-90 cm mélységében kerültek napvilágra az első eredeti fekvésű csontvázak, szemmel láthatóan egymásra dobált állapotban. Ebből és a váltópénzek évszámaiból kiindulva kétségtelenné vált, hogy az 1526. évi földvári csata halottainak csontjai kerültek elő. Különböző mérések alapján megállapították a sírgödör teljes mélységét: 155 cm. Eddig a mélységig a csontvázak rétegezve feküdtek, de a teljes rétegződést nem tárták fel, részint kegyeleti okokból. A legfelső csontvázakat felületük megtisztítása után érintetlenül hagyták. Egy hét után megtalálták a második tömegsírt, itt szintén ezt az eljárást alkalmazták. Ebben a tömegsírban már 40-50 cm mélységnél csontvázakra bukkantak! Amíg az első tömegsír esetében a csontoknak bizonyos, ha nem is tervszerű rendjéről lehetett beszélni, addig a második tömegsírban a tetemek hátukon, oldalukon, hasukon, fejjel, lábbal váltakozóan süllyesztve, keresztül- kasul feküdtek. Nyilvánvaló, hogy eltemetésük sietősen, hevenyészve mehetett végbe. A második tömegsírból 7 db ezüst váltópénz mellett egy vas páncélöltöny jobb könyökhajlása valamint egy szegecselt, domborveretes lószerszámdísz került elő.

Figyelembe véve a rétegződéseket, a sírok szélességét, hosszát, a két tömegsírban eltemetettek számát mintegy 220-240 főre lehet becsülni.

Bartucz Lajos antropológus megállapítása szerint a két tömegsírban zömmel 20-40-év közötti, jobbára erős testalkatú férfiak fekszenek, de néhány idősebb is van köztük. Haláluk körülményeit ránézésre is elárulta a sok törzsétől elválasztott koponya.

A török harcmodor céljához az is hozzátartozott, hogy a kiváló acélpengéjű, borotvaéles, görbe karddal az ellenfél fejét lecsapják. Azonban arról sem szabad megfeledkezni, hogy a csata után a törökök kb. 1500-2000 foglyot lefejeztek, de ezeknek a sírja nem került elő.

„ Augusztus 31. péntek.

A padisah számára arany trón állíttatván fel...az élve elfogottakat összegyűjtötték és lefejeztették, körülbelül 2000 embert... A papnak (Tomori) a feje is a padisah elé hozatott...”

Részlet Szulejmán szultán naplójából.

Az ily módon kivégzett harcosok sírja a megtalált tömegsíroktól jóval délebbre, talán a Borza patak és a Majstól délkeleti irányban húzódó dombvonulat közötti térségben keresendő. A török források csak vesztőhelyet, kivégzőhelyet említenek, közelebbi helymeghatározás nélkül. Abban egyeznek a török történetírók feljegyzései, hogy a szultán még 4 napig maradt a csatatéren. Máig homály fedi a török sereg halottainak nyugalóhelyeit. Kiindulási pontunk sincs, egyáltalán merre kereshetők a sírjaik, török forrásaink említést sem tesznek róluk.

Valószínűleg a rituális előírásoknak megfelelően, rendezettebb helyzetben temethették el őket. Dr. Papp László szerint ezek a sírok a Majstól délkeletre lévő térségben lehetnek, hiszen a magyar halottakat a kor szokásainak megfelelően az ellenség vélhetően kifosztotta. Ami biztos: a török halottak a távolság és a járványveszély miatt nem kerültek haza Törökországba, ők is valahol itt a környéken lettek elföldelve. A gesztenyesor mellett megtalált és feltárt két tömegsírt visszatemették és az ásatást október 26.-án befejezték. Újristálló tervezett kutatását 1961. augusztus 14-én kezdték meg. Újristálló esetében tudnunk kell, hogy egy XIV. századi térképen a későbbi település helyén, pontosan ugyanott ahol a mai kis gazdasági egység üzemel, Földvár nevet tüntetett fel a térkép rajzolása.

Az első leletek 40-50 cm mélységben lévő, összedobált emberi csontok, csonttöredékek voltak, amelyek esetleges tömegsírra utaltak. Az említett mélység után viszont eredeti helyzetű felnőtt és gyermekvázak kerültek napvilágra, összesen 66 csontváz, 24 gyermek, 10 nő, 9 férfi és 23 bizonytalan nemű, kiket békés körülmények között földeltek el. Egyes sírokban mellékletek voltak, üveggyöngy, bronzcsat, rézcsat, rézkapocs, bronz pecsétgyűrű, karikagyűrű. Ezek a tárgyak bizonyították, hogy nem a csata halottait, hanem a csata előtti időkből származó temetőt találták.

A csontok szétszórtsága általános jelenségnek mondható a hasonló korú temetőknél. A temetőt nem lehetett tetszés szerint bővíteni, csak a megszentelt temető fogadhatta be az elhunytakat. A régi csontokat az új sír ásásakor kiemelték, odébb rakták, akár szét is szórhatták. Már az előző évi terepbejárás alkalmával a major udvarán talált néhány régi edénytöredékből arra lehetett következtetni, hogy a területen valamikor középkori település állhatott. A település nyomait az ilyenkor szokásos kutatóárokokkal kezdték keresni. az első és második ásónyomban egyre több XVI. századi cserépedény, fazék, korsótöredék került elő. Egy másik helyen 40-60 cm mélységben sok tárgyi emlék látott napvilágot, számos vastárgy, ládapánt, lakat, halhorog, ajtókallantyú, sarlótöredék, különféle nagyságú szegek, kések, stb. Több helyen kisebb- nagyobb hamurétegben elszenesedett gerenda és vessződarabokat találtak. 110-120 cm mélységben tűzhely nyomait jelezte az ásó. Az égett földréteg átmérője 150 cm volt. A leletek alapján kétségtelen, hogy ezen a helyen a török időket megelőzően lakott település állott, a fentebb említett térkép szerint Földvár. Szenteljünk néhány gondolatot a szintén elpusztult Merse nevű falunak, annál inkább, mert több kutató szerint a falut Földvárral lehet azonosítani. Ezen a területen is dr. Papp László kezdett ásni 1962 októberében. Az első kutatóárokból az Újistállónál talált tárgyakhoz hasonló cserép, vas és égetett agyagból készült edénytöredékek kerültek felszínre. Kemencét már középkori elődeink is használtak. A kutatóárok közepén 30 cm mélységben egy ovális körvonalú, 145-160 cm átmérőjű, tapasztott kemencefenék tűnt elő. A kemencefenék szélénél három cserépfazék széttört darabjait találták. Ugyancsak 30-40 cm mélységben elszenesedett gerendák maradványait ásták ki. Előkerült még egy köszörűkő, egy sőtörő kavics, vaskés, olló szártöredéke, vasfűrő. A leletek alapján elmondható, hogy a feltárt helyen lakóház állott, ami tűz martalékává lett.

Ez az ásatás Majstól délkeleti irányban azon a helyen történt ahol az 1591-es török térkép Merse falut jelöli. Valószínűleg Brodarics ugyanezt a falut láthatta és esetleg tévesen Földvárnak nevezte. A falu neve Merse volt. Ha Brodarics netán tévedett is, a nyugati dombvonulat alján a „...kicsiny falu templommal...” kétségtelenül létezett, középkori oklevelek és birtoklevelek szerint Merse néven nevezték. A csata 450.-ik évfordulójára készülve az 1960-ban feltárt két tömegsír köré olyan sírkert létrehozását tervezték, amely méltó környezetet biztosít a mindenkori megemlékezésre. Az emlékpark kialakításakor további három tömegsírt rejtett a föld. Ezek feltárását Maráz Borbála régész végezte el. A tereprendezési munkák során 1975 október végén az első, 1976 februárjában a második, míg 1976 áprilisban a harmadik tömegsír került elő. Mindhárom újonnan előkerült tömegsírt dr. Papp László módszereit követve tárták fel. A sírok, csontvázak részletes leírását mellőzzük, ezt Maráz Borbála megtette az 1993 augusztusában kiadott Tanulmányok Mohács történetéből című könyvben. Összegezvén az eddigi iratokat, megállapítható, hogy a térleírások és eseményadalékok sokféle elképzelésre adtak lehetőséget, főleg ellentmondások miatt, ami később természetesen merőben ellentétes nézetek kialakulásához vezettek. Lásd a Földvár- Merse dilemmát, vagy a Törökdomb- Szulejmán sátra problémáját. Utóbbiról írtam már néhány sort, ezt szeretném kiegészíteni Dzselaáde Musztafa török kancellária miniszter, a csata szemtanúja azon mondatával miszerint „... mikor fölmentek egy magas dombra, meglátszott Mihács (Mohács) mezeje...” Ez a magas domb kétségkívül a Majstól délkeletre húzódó dombsor egyik pontja lehetett, ahonnan áttekinthették az egész mezőt. A Törökdomb soha nem volt annyira magas, hogy tetejéről belátható lett volna a csatamező. Még valamit... Szintén D. Musztafa írja: „ a csata után másnap a győzelmes uralkodó lovára ülve elindult a csatateréről, és a paradicsomhoz hasonló gyönyörű mezőn szállt meg..” Ferdi efendi a díván (tanács) hivatalnok az írja: „Ezen a napon (augusztus 30.) a szultáni tábor elindulván a helyéről, egy kevéssel a csataterén túl állapodott meg, és négy napig azon a helyen maradt...”

Hol lehetett az a „kevéssel a csataterén túl” hol lehetett ez a „paradicsomhoz hasonló gyönyörű mező” hiszen a csatateret legkevesebb 10 000 harcos holtteste borította!? (Várady Ferenc 1897-ben kiadott könyvében ezt a helyszínt a mai Sátorhelyre helyezi: „ valószínűleg Sátoristyén” írja a könyv 384. oldalán, ami elképzelhető. Ha a csata Merse falu, Borza patak, Földvár, a mai Újistálló és a mai Emlékpark-tömegsírok- közti területen zajlott, akkor hihető, hogy ez a „ kevéssel a csataterén túl” a mai Sátorhely területén lehetett.

Ezt a vélelmet erősíti a közvetlen környezet is, hiszen Sátorhelytől keletre az egykor „lápos, mocsaras, iszapos” – lásd: Brodarics- vizslaki réten aligha emelhettek díszes sátrat Szulejmánnak. A nyugati irányban húzódó Majsot Nyáráddal összekötő dombvonulatot pedig meg sem említi török forrásunk, hiszen „ **paradicsomhoz hasonló gyönyörű mezőn szállt meg**” a győzelmes Szulejmán. Ha elfogadjuk ezen természet alkotta környezeti adottságokat, márpedig el kell fogadnunk, akkor Sátorhely az itt pompázó szultáni sátorról kaphatta nevét. Bizonyítani nem tudjuk, de a török szemtanúk leírása tökéletes pontossággal illik a mai Sátorhelyt körülvevő „ gyönyörű” mezőre.)

„ Idealisták és gonosztevők összeálltak, álság levegőköveiből várakat csináltak, tele ujjongták a világot, hogy a Kárpátok alatt kiépült Európa... Minekünk váltig azt mondták, hogy itt Európa van, kultúréletre készültünk, s megfeszített idegekkel rángattuk magunkat egyre előbbre... nem volt szabad hátranézni, meglátni, honnan megyünk robogva. Meglátni, hogy néhány fáraóé ez az ország...”

Ady Endre

Írásunk ezen fejezete, Maráz Borbála és dr. Papp László egykori feljegyzései valamint a szerző személyes, ásatásokkal kapcsolatos emlékei alapján készült.

„ Ha van Isten, ne könyörüljön rajta:

Veréshez szokott fajta,

Cigány- népek langy szívű sihederje,

Verje csak, verje, verje.

Ha van Isten, meg ne sajnálja engem:

Én magyarnak születtem.

Szent galambja nehogy zöld ágat hozzon,

Üssön csak, ostorozzon.

Ha van Isten, földtől a fényes égig

Rángasson minket végig.

Ne legyen egy félpercnyi békességünk,

Mert akkor végünk, végünk.”

Ady Endre

Nekünk Mohács kell

dr. Papp László:

1903-ban Hajdúszoboszlón született. Jogi, néprajzi, régészeti és művészettörténeti diplomát szerzett a szegedi egyetemen. Első régészeti munkája a Kecskemét környéki középkori falvak feltárásához kapcsolódik. Az ötvenes években már egyre jobban a földvári csatamező régészeti kutatása foglalkoztatta. Gondosan tanulmányozta a történeti forrásokat, kortárs szemtanúk leírásait. Fontosnak tartotta és használta is a térségről készült régi térképeket, helyszínrajzokat, alapos elemzéssel vizsgálta a táj magyar, német és szerb- horvát helyneveit, vízjárási és vízállási viszonyait is. Kényszerű megszakításokkal 1970-ig kutatta a csatateret. Kulcskérdésnek tekintette az elpusztult Földvár falu helyének megtalálását. Munkáiról összefoglaló művet szeretett volna írni, de betegsége meggátolta ebben. 1973-ban halt meg, halála hosszú időre véget vetett a csatateret tervszerű kutatásának.

Harctéri napló.

„Ember az embertelenségben, Magyar az űzött magyarságban.”

„Ady Endre”

Írásunk következő részéhez szomorú aktualitást kölcsönöz a mai ukrán- orosz háború. Európa történetének 1945, 1956, 1968 óta legsötétebb lapjai közé tartozik ez a négy napja zajló fegyveres konfliktus. Minden különösebb indok nélkül, vagy mondvacsinált ürüggyel rátámadni egy másik országra, a támadót minősíti. 1941-42-ben hazánk is csatlakozott a hitleri Németország hasonló jellegű agressziójához a Szovjetunió ellen. Előző könyvünkben kifejtettük, hogy mi készítette akkori vezetőinket erre a cselekedetre. A háború áldozatokkal jár. Köszönjük a Stettner családnak, hogy hősi halottjuk, ifjú Stettner Pál tartalékos tüzér hadnagy oroszországi harctéri jegyzeteit, leveleit rendelkezésünkre bocsájtották. A dokumentumokat változtatás nélkül adjuk közre, néhány esetben kisebb- nagyobb magyarázattal kiegészítve a pontosabb érthetőség kedvéért.

1942 április 22.

Vonatban írok, ezért a ronda írás. Hat nap gyors utazás után 2 óra múlva érjük el Orelt. Győr- Komárom- Érsekújvár- Galánta- Szedres- Lipótvár- Pöstyén- Trencsén- Zsolna- Mosty- Odenberg- Tychy- Katovicze- Radom- Delatyn- Lukow- Breszt Litovszk- Baranovicse- Minszk- Bobrujszk- Gomel- Brjanszk- Orel. Ez volt az útvonalunk. A háborúból kevés kóstonól már kaptunk. Tegnap éjjel az orosz repülők bombázták a brjanszki vasútállomást. A szerelvényünket egy altiszt fogja visszakísérni Magyarországra. Nem tudom a többi uradalomból kik vonultak be. Összes szép tervem dugába dőlt most. Most már csak azt szeretném ha még egyszer megláthatnám azt a vidéket. Szerencsére nem hagytam otthon gyermekeket.

április 26.

Sok minden apró szükségleti cikket otthon felejtettem, de hál Istennek nem vagyok olyan kényes, hogy ne bírnám ki! Legnagyobb baj itt a vízhiány, na de egyelőre nincs olyan meleg, hogy ne lehetne elviselni.

május 6.

Konzerv, konyak vagy rum és cigaretta ami nagyon hiányzik. A hó változatlanul esik, nagyon ronda az idő.

május 8.

Kellemetlen a hideg, tegnap kiadós hó esett. Nagyon sokat gondolok a bokrosháti kosztra, amit oly sokszor szidtam! Legalább megjavulok, azt hiszem, csöndes ember leszek. Nagy ez az ország és ronda. Megverjük őket.

május 26.

Ma tudtam meg, hogy lehet a bajtársi rádió útján üzeni! Egyelőre az otthoni üzeneteket közvetítik, én direkt nem hallgathatom, de 1-2 napon belül írásban megkapom. Amint lehet, én is üzenek.

május 27.

A tábori posta számának megváltozása úgy látszik zökkenőt okozott, mert a körülöttünk lévők rengeteg postát kaptak, csomagot is. Nem hittem volna, hogy ennyire lehet postát várni, ez nekem újdonság, úgy látszik a távolság teszi. Itt igazán megtanuljuk becsülni, nem ártana ez a „kirándulás” az egész fiatal magyarságnak, különösen azoknak, akik soha nincsenek megelégedve!

június 3. hajnali 4 óra 40 perc

Nem volt egészen nyugodt éjszakánk. Mi itt nem vagyunk mindig nyugodt helyzetben az idegek feszültsége miatt. Ezért talán néha olyasmit is írtam haza, amit talán nem kellett volna. Megírtam, hogy küldjenek cigarettát, lehetőleg Szymphoniát. Kaptunk ugyan napi 6 db cigarettát német javadalomban, de ezek nagyon gyengék. Írják, hogy a felmentésem oda megérkezett, persze ez nem számít, mert ide a frontra nem fog megérkezni.

Valahogy úgy érzem, nem is keltene jó hatást, hogy én aki következetesen öntöm legénységembe a harci kedvet, állandóan jóban, rosszban velük vagyok. Szeretnek, mindent megtesznek kedvemre, pont én menjek haza. Ez valahogy nagyon furcsa volna. Ha a jó Isten megsegít esetleg mindannyian együtt mehetünk haza. Zsákmányunk vagy mondjuk haditettünk már van, amennyiben egy orosz vadászpilótát lelőttünk. Ez nagy lelkesedést keltett, 40 m-re zúgott el fölöttünk, géppuskával, golyószóróval, géppisztollyal és 60 db puskával tüzeltünk rá, sikerült eltalálni. Én persze szerencsés véletlenül könyvelem el. A német élelmezés kicsit furcsa, nem való a magyar legénységnek. Paprika nincs, csokoládé, cukorka, lekvár, borsó, káposztafőzelék és birkahús igen.

június 4. Igazán nagyon jól esnek a hazai hírek, tudósítások. Szeretnék a két öcsémtől is levelet kapni.

június 8.

Bajtársaim már sok csomagot kaptak és természetesen én is részesültem, ők meg élnek halnak az italért, ennek örülnek legjobban. Végtelenül örülök, hogy otthon gondoskodnak apró vackaimról, általában a jövőben is szeretném, természetesen ha a jó Isten megengedi, hogy életben maradjak! Reméljük, hogyha tovább úgy sikerül minden, mint eddig, az őszre megsemmisítődik a szovjet! Nem is volna jó ha a világon megmaradna az ilyen rendszer! Ezeket is ki kell majd emelni az állati sorból! Jelenleg nem látni mást mint koszt, piszkot, ragályos betegségeket, borzalmas a bűz, a mindezekkel járó általános nyomorúság. Oroszlánrészt a szovjet vezetés eredménye! Itt tényleg a mai viszonyok közt fogoly az ő kezükben nem lehet, mert vadállatokat neveltek! (Ma már nem titok, hogy a sztálini vezetés alatt az orosz nép milyen körülmények közt sínylődött) A felmentésünkben nem hiszek, az egy körülményes és itt kényes dolog is, nem magyar katonához illő!

június 20.

Éjfél után ½ 2-kor az otthoni üzeneteket rádióan közvetítik. A mi üzeneteinket du. ½ 2 –kor mondják be. Otthonról már régen kaptam hírt.

június 21.

Lapot kaptam, mely szerint a Fenséges Úr 4.-én ott volt, a délvidéki érmekeket osztották, az enyémet elteszik. Nem hiszem, hogy ezt valaha is hordjam, mert ez egy olyan potyán kapott dolog!

(a délvidéki érmeket azok a tényleges és tartalékos katonák kapták, akik részt vettek a Bácska 1941-es visszafoglalásában. Stettner Pálnak ebben nem volt tevőleges része.)

június 25.

Nagy murit csapunk, ha hazakerülhetek innen! Egészség, kedély jelenleg jó. Laci öcsém bevonult, előfordulhat, hogy találkozunk.

július 3.

Nincs kényelmes fedezékünk, sok a menet. Kritikus napjaink is voltak, de nem írhatok le mindent.

Július 8.

Remélem és hiszem, hogy ősszel befejezzük szereplésünket. Nagyon sokan vannak akik ezt nem hiszik. Reménykedem, ha Isten megsegít, legkésőbb a zord tél beállta előtt otthon lehetünk.

július 14.

A hőség rettenetes, 40-42 fok! A bőröm mentésével járó fontos dolgokkal vagyok elfoglalva amit nehezít a nagy hőség és vízhiány.

július 17.

Ma végre hosszú, álmatlan éjszakák és esemény-teljes napok után felferethettem egy gyümölcsösben kis sátram. Ma nagy teafőzés, valódi, finom orosz tea! Levélírás, ábrándozás a program, fűszerezve időnként a légvédelmi árokba ugrálással, amely közvetlen sátram mellett húzódik. A nap minden órájában az otthoniakkal vagyok. Eddig bámulatosan nagy a katonaszerencsém, igazán a jó Istennek köszönhető csak, hogy élünk. Várjuk a hazamenetelt mert fárasztó a villámháború. Otthonról nagyon sokan írnak. Éjszakánként sokat foglalkozom gondolatban a bokrosháti gazdasággal, előttem lebegnek a táblák, csatornák, istállók minden zuga, Seprőshát feneketlen sarával, stb, stb. Istenem, de furcsa lesz az első bokrosháti éjszakát nyugodtan átaludni, azzal az érzéssel lefeküdni, hogy éjjel szarvasbögés lesz, meg a kedves szúnyog zúg. Gyerekesen hangzó szavak ezek, de nem szégyellem. Sok német tiszttel találkoztam, kikkel órákat tárgyaltam efféle dolgokról. Háborút nem lehet elképzelni 1600-2000 km távolságban, azt látni kell.

Én már fel is tettem magamban, hogy nem fogok erről mesélni mert 90%- a hazugságnak tűnne az otthoni békés tájakon. Lesz elég ember aki mesél!!!

Szeretném már zavartalanul élvezni a bokrosháti természetet. Most hallom, hogy reggel korán megy a futár, a tábori posta nagyon messze van. Most meg már olyan sötét van, hogy csak vaktában írok. Örülök ha egy héten kétszer levethetem a csizmámat, ez ma megtörtént. Gyönyörű este van, de ez itt nem kellemes, mert jobban látnak a repülők. Éberem kell aludni mert meg kell hallanunk a motorzúgást és sokszor zúg! Ilyenkor várjuk az 50 vagy 60 vagy 100 kilós bomba süvöltését, akkor van még pár másodperc idő, hogy a gödörbe ugorhassunk és várjuk az örült detonációt.

július 21.

Talán késő őszre vége lesz, és reményilem, hogy nem kell majd a szent estét 2000 km messzeségben hókuckóban tölteni.

július 24.

Hosszú menetelések és harcok után végre hosszabban megálltunk. Egy falu feletti domboldalon állítottam fel sátram. Vitamint is szedek egészen apró növésű meggy képében. Lakosság nincs, tehenünk viszont van, ezért persze tejeskávé a reggeli! Ma 3 db borjú került a kondérba és borjúpörkölt lesz az ebéd. Így talán a telet is kibírnánk.

július 26.

A frontra érkező postában valami zavar van, ez valahol megreked. Persze lóg az orrunk mert ez az egyedüli örömünk. Különösen a csomagok hiányoznak egy hónap óta! Cigaretta sokat adtam kölcsön, már csak 100 db van. A front egy kicsit megcsöndesedett most. Az oroszoknak bármilyen nagy a vesztesége, éjjel világító bombáival megjelenik és lő.

Egy zászlósunk megsebesült de nem súlyos.

július 29.

Sajnos nem tudok aludni a sok bolha miatt. A tetveket kiirtottuk, most meg rengeteg bolhánk van, nyüzsögnek, de a tetveknél kedvesebbek.

augusztus 1.

Hatalmas veszteségeink vannak, a %-os arányt nem is tudom. Ezért is indokolt lett volna hadtestünk leváltása, de úgy látszik inkább kiegészítik.

(Június 28. és augusztus 1. között 185 tiszt és 4216 főnyi legénység vesztette életét, míg augusztus 1-től 31.-ig 452 tiszt és 10 116 közkatona maradt holtan a csatatéren, a naponkénti veszteségek adatai is rendelkezésünkre állnak, de azt most nem részletezzük.)

augusztus 2.

Cigaretta elfogyott, posta nem jön, talán az a közeli hazamenetelt jelenti, legalábbis ezt álmodom. Még az árkokban éjszakázunk.

augusztus 16.

E hó 6.- a óta kemény harcokat vívunk az elkeseredett muszkákkal. Hála Istennek, egészséges vagyok.

Augusztus 17.

Tegnap este kaptunk postát. Szeretném ha ebből az állásból elmehetnénk. Még most is kísérletezik az orosz, hogy a bekerítésből itt nálunk kitörhessen. 6. -7.-8.-án nagyon válságos helyzeteket éltünk át! Ropogott, potyogott, esett itt minden. A jó Isten segítségét kérem minden katonánkra! A Don itt oly keskeny, hogy könnyen átgazolható és ez kellemetlen.

augusztus 17.

Félek a téltől, jó volna ha leváltanának bennünket. Itt a tél hamar beáll és akkor nem lehet mozogni és a vonatok sem közlekedhetnek. Örülünk ha néha alhatunk és megmosakodhatunk. Van itt minden, Sztálin orgona, stb.

augusztus 18.

Reggel 5 óra van és egész borús idő, de aránylag csend. Egy pillanatra sem hagyhatom el helyemet. Fogaim fájnak de ez legyen a legnagyobb baj. A föld alatt a fedezékben mindig elképzelem, milyen lehet otthon. Olyan az ember itt, ha Hazájára gondol, mint egy iskolásgyerek.

augusztus 19.

Az otthonról küldött cigaretta befutott, persze sok tartozásom volt de azért kb 600 db maradt. Harcról, ütközetről írni most nem akarok, részben tilos is.

augusztus 20. reggel 4 óra

Az éjjel nagy légicsata volt itt felettünk.

augusztus 22.

Három elmaradt lapot kaptam meg ma. Ennek a postaszállítmánynak baja történt, egy bombázásba esett bele. A lapok félig el voltak égve de azért kiböngésztem tartalmukat. A téli holmik beszerzését kérem hazulról. Bélelt mellény, szőrmekesztyű, meleg alsónemű, kucsma. Itt azt mondják -50 celsius is szokott lenni, már előre fázom.

augusztus 24.

Az idő itt egészen ősziessre fordult, az éjjelek nagyon hűvösek már.

augusztus 26.

Postánk nagyon bizonytalan, pedig elfogyott a cigarettám. Azt olvastam, hogy még küldeni sem lehet, ez katasztrofális!

Cigaretta nélkül élni itt mit sem ér mert ez az egyedüli, ami az embereket úgy ahogy tartja. Utálatos ez a villámháború, ha megérem, erre nem akarok visszaemlékezni!!!

A jó Isten segítsen haza.

augusztus 27.

A postagép állítólag lezuhant.

augusztus 29.

Nyugodtabb helyen vagyunk, sajnos a telet itt fogjuk tölteni, a jelek erre utalnak.

Augusztus 31.

Öcsémtől kaptam levelet, kb. 250—300 km-re vagyunk egymástól. Kezdünk télire berendezkedni, embernek, állatnak csináljuk a szállásokat.

szeptember 1.

Sok számár pletykát hallok az uradalomról. Érdekes, hogy az ilyesminek 2000 km sem távolság!

szeptember 2.

Most kaptuk az első Vöröskereszt szeretetsomagot. 50 db cigaretta, 2 dcl barackpálinka, 1 doboz gyufa és keksz. Éppen születésnapomra érkezett. Egészen ősz van, nagyon hűvös. A varjak ezrével vonulnak nyugat felé. A magyarországi vetés is biztosan vonzza őket. Várjuk a felváltó seregeteket, de erről semmi hír! Ez a háború nem olyan és nem is hasonlítható az előbbihez. A jó Isten kegyelmében bizakodunk.

szeptember 11.

Itt sohasem tudja az ember, hogy mit hoz a holnap. Várjuk újabb bevetésünket, és ez úgy gondolom, hamarosan be fog következni, lövegeink javításban vannak. Téli szállásainkat készítjük mert ez a vidék egyike a hidegebbeknek. Itt állandóan beszédtema az otthon és a Haza. Várjuk sorsunk jobbra fordulását.

szeptember 17.

Aggódva figyeljük a kaukázusi eseményeket és mi már el tudjuk képzelni mi lehet Sztálingrádnál.

Szeptember 19.

Most a hidegek beálltával kissé komolyabbra fordul a sorsunk, de ha kell majdcsak kibírjuk.

szeptember 23.

Kíváncsi vagyok, hogy valaha tudunk-e még a főhercegi uradalomban úgy gazdálkodni mint más uradalmak?

Vagy állandóan pénzhiány, szemfényvesztés és büszke rongyrazás fogja jellemezni a mi vezetésünket. Nem is folytatom, törjék a fejüket az illetékesek, csak az bánt engem nagyon, hogy amikor nemrég így megnagyobbodtunk, hogy ezentúl jól megy minden, mindenki fellélegzett, aztán arra ébredtünk, hogy ugyanolyan nehezen megy minden mint azelőtt. Itt most átmenetileg pihenőben vagyunk, lövegjeinkből annyi lövést adtunk le, hogy javításra szorulnak. Várjuk őket vissza, hogy újra állásba mehessünk és tovább részesítsük a muszkákat 15 cm-es gránátjaink kellemetlen hatásában. Lovainknak gyűjtjük a szénát, hordjuk a szalmát. A nagy ínségben sajnos állandóan akad olyan valaki, aki lelkiismeret furdalás nélkül zsebre vágja a bajtárs holmiját. Életem egyik legboldogabb élménye lenne az a perc, amikor a magyar határt átléphetném. Megismertük az oroszok taktikáit, szívós katonák és jó katonák! Én úgy gondolom, hogy a vezetésük lehet gyenge. Az augusztusban bevetett friss pécsi bakák eleinte nagyon rosszul viselkedtek, de aztán bele edződtek. Egyébként baranyai svábok voltak és a németek is látták, hogy mennyivel jobbak a magyarok. Sztálingrádnál nagyon kemény harcok folynak, várjuk az elestét. Nálunk ez a Voronyezs egy kellemetlen, állandóan nyugtalan pont. Mi vagyunk az elsők, akik tavasszal ide kijöttünk, 5 hónapig voltunk az első vonalban, ezért reménykedünk a leváltásban. Nehezen tudjuk elképzelni itt a hosszú telet, mert mi nem vagyunk a téli óvó cikkekkal ellátva. Síelő rajaink egyáltalán nincsenek úgyhogy közöttünk az orosz gyönyörűen „arathatna” és a télen feltétlenül fölényben volna! Bízunk Szombathelyi vezér ezrdes úrban aki itt volt velünk és látta küzdelmünket, most reméljük, hogy otthon kisütnek valamit.

október 9.

Tegnap csak én nem kaptam postát, a fiúk rengeteg cigarettát kaptak a csomagokban.

október 15.

Fáj a szívem nagyon, illetve hát nagyon vágyódom haza! Sajnos semmi reményem. Talán decemberben rám kerül a sor és mehetek szabadságra.

október 18.

Ronda ködös az idő, szinte egész nap áthatolhatatlan a köd.

október 20.

Ronda, pocsék esős idő van, szakadatlan esik, minden elázik. Nem hiszek a néha fel, felcsapó leváltási híreknek. Pedig mennyire szeretnék hazamenni!

október 24.

Itt nagyon rossz idők vannak, kocsival is nehéz a közlekedés mert erős fagyok vannak, napközben fölenged és tengelyig ér a sár. Ma reggel -17 C fokot mértünk de tudjuk, hogy ez még csak a kezdet. Havazás is volt elvétve, de nem komoly.

Október 25.

Lassan ennek a hónapnak is a végére érünk. A postával megint valami baj van. Azt hittem hogy novemberben mehetek haza szabadságra, de ezt lefűjták, ezért valószínűleg december közepén kaphatok két hét szabadságot ami annyit jelent, hogy két hetet lehet otthon tölteni, ugyanis az út is 2 hét oda-vissza! Így jobb is talán mert esetleg a karácsonyt tölthetem otthon. Beálltak a kemény hidegek, napközben ugyan megenyhül de éjjel már a -20 c fokot is elérjük. A téli ruha még nem érkezett meg, de még nem is fagyoskodom, inkább edzem magam, a zubbonyom alatt csak egy szál inget hordok. Az oroszok már egészen bebugyolálták magukat de úgy gondolom én is bírom majd a hideget.

október 26.

Különös újság ma nincs, a rossz utak miatt a posta elakadt, állítólag hatos fogatokkal próbálják vonszolni... Jó hideg van már! A harcok szünetében mindig otthon vagyok gondolatban, lovak, birkák, kutyák, malacok és a jegenyefák között.

október 29.

Felváltásról nincs szó, a telet előreláthatólag itt kell töltenünk, bár ezt elég igazságtalan dolognak tartom. Az sem biztos, hogy kapok két hét szabadságot decemberben. Elkezdődött a hideg és ha ehhez még a muszka mozgolódását hozzá számítom, nem lesz kellemes a tél, sőt mondhatom, nagyon kellemetlen dolgokban lesz részünk. Csak a jó Istenben bízunk!

október 31.

Kaptunk egy elsőrangú Siemens rádiót és szokatlanul, váratlanul szép, napos időjárás van ma. Ez egy kissé felvidített bennünket. Sajnos lovaink kritikán aluli állapotban vannak.

november 1.

Beléptünk a novemberbe. Ki tudja mit hoz ez? Az idő most mondhatnám gyönyörű, akár otthon.

december 1.

A szabadság és utazás csak álom, a valóságot csak most látom. A konotopi állomáson 2 órát álltunk, kerestem Laci öcsémet, de úgy mondták, onnan kb. 25 km-re van, nyugodtabb vidéken. Itt most már kemény tél van, nagyon örülök, hogy a bundát elhoztam, igazán nem tudom, nélküle mit kezdenék. Erős szél van állandóan, a hideg 20-25 fokos.

december 7.

Nagyon sokat gondolok haza, itt nagy a hideg és rengeteg hó van. Síelni tanulok.

december 12.

Otthonról 5 kg-os csomagot kértem, szalonnát, kis zsírt, hurkát, kolbászt, pár darab almát, süteményt és egy kis üveg pálinkát. Kértem őket, hogy karácsonykor a kutyáknak is jobb kosztot adjanak.

december 21.

D.u. 3 órakor már sötét van, egy kis mécses ég csak, sokan vagyunk bunkerunkban, nehéz az asztalnál írni. Itt kissé szomorú lesz a karácsony, sajnos rádiónk teljesen bedöglött, karácsonyfát sikerült kerítenem és egyik katonánk szaloncukrot is kapott csomagjában, 2 db karácsonyfagyertyánk is van, ha az orosz nem támad, akkor meg tudjuk ünnepelni a karácsonyt. Ismét fogyóban a cigarettám. Leghőbb vágyam az, hogy ezt a megveszekedett harcteret megússzam ami nem kis kívánság. Nem tudhatom, hogy leszerelésem után pályám hogyan alakul, a főhercegi uradalomban sajnos nem nagyon bízom.

december 22.

Lótápot feltétlenül szerezni kell. Ma d.u. 5 órára a chumakovói lőszerraktárból 60 db nyeles kézigránátot fogunk kapni.

1943 január 1.

Esik a hó és a hideg állandó. A nagy hidegben nagyon hamar kővé merevednek elesetteink. Reménykedünk a tavaszi hazamenetelben.

január 7.

Ma állást változtatunk. Erős hideg van. Leírhatatlanul vágyom haza! Semmi remény nincs. Egy zászlósunk ma indul szabadságra. Most nagyon veszélyes helyen vagyunk de lehet, hogy csak átmenetileg. Öcsémről semmi hír, izgulok érte. Imádkozom, talán hazasegít a jó Isten.

január 8.

Megérkeztünk új állásunkba, ez sokkal rosszabb mint az elhagyott mert kiépítve nincs. Egy rozoga kályha mellett ülve, a térdemen tudok csak pár sort írni. Itt nagyon csúnya világ van, de reméljük nem tart soká és visszakerülhetünk régi helyünkre.

január 13.

Itt most a helyzet nagyon komoly.

Az utolsó feljegyzés. Másnap kora hajnalban Stettner Pál a harctéren hősi halált halt. A jegyzetek önmagukért beszélnek, nincs mit, nem is lehet mit hozzáfűzni. Ezek a jegyzetek csak még jobban megerősíthetik a figyelmes olvasóban, mintegy igazolhatják a Horthy- féle politikai és katonai vezetés felelőtlen oroszországi részvételét a II. világháborúban. Stettner Pál jól érzékelte a várható kudarcot- augusztus 17, szeptember 23 és október 29.-i feljegyzések- de ellene semmit se tehetett. Hősi halála után Stettner Pált tartalékos századossá léptették elő, valamint megkapta a Magyar Érdemrend Lovagkeresztjét, hadiszalagon a kardokkal kitüntetés.

Részlet Ebetfalvi Lajos tüzér főhadnagy idősebb Stettner Pálhoz írt leveléből.

„... bár sok halált láttunk a hullahegyeket produkáló korszerű háborúban mégis a csüggedés közelítette meg lelkünket, látva, hogy hullanak el az üteg tisztjei, meghitt bajtársaink, hogy csökken a létszám a kórházba távozókkal, a soha vissza nem térő eltűntekkel s tudva, hogy Stettner Pali, az őszinte, nyíltszívű barát is magunkra hagyott minket...

...Sajnos el kell tépjem reménységeit amelyet mint utolsó kimenetet táplál még szegény Pali esetleges sebesülten való fogságba kerüléséről. Az ő hősi halála sajnos bizonyos. Többen meggyőződtek erről a harc elmúltával s így sajnos semmi kétség nem lehet efelől...”

Győr, 1943 május 23.

Érzékeltessük még hősi halottunk naplójából kivilágló Haza- és a szűkebb otthon szeretetét néhány gyönyörű, verssorral:

*„...nekem szülőhazám itt e lángoktól ölelt
kis ország, messzeringó gyerekkorom világa
Belőle nőttem én, mint fatörzsből gyöngye ága
s remélem, testem is majd e földbe süpped el...
Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj,
s nem tudja, hol lakott itt Vörösmarty Mihály,
annak mit rejt e térkép? gyárat s vad laktanyát,
de nékem szöcskét, ökröt, tornyot, szelíd tanyát...”*

Radnóti Miklós

Az ütközet után az oroszok elmentek a helyszínről és kb. 2 óra múlva a mieink járőrt küldtek ki, felmérni a veszteségeket, segíteni az esetleg életben maradt sebesülteken. A járőr megállapította Stettner Pál személyazonosságát s mivel a rettenetesen kemény fagy miatt eltemetéséről szó sem lehetett, holttestét a bunkerben helyezték el.

Fogságban.

„Rabságunk keretét elereszti a lassú tekintet”

Radnóti Miklós

(Fogságba esett katona. **Ivánovics Márton**)

A két pusztító világháború folyamán közösségünkben katonaként többen is fogságba estek. Az idő távolából már vajmi keveset tudunk ezekről a katonákról, főképpen nem, sőt semmit az I. világháborús hadifoglyainkról. Ez nem mond ellent annak, amikor előző kötetünkben egy mondattal érintettük Wahr Károly tejcarnokvezető 1916-1922 közötti orosz hadifogságát. Szeretnénk többet, sokkal többet tudni, de hát... Azért annyit sikerült kiderítenünk, hogy Wahr Károly 1916 júniusában az észak-keleti Kárpátok túloldalán fekvő, ma Ukrajnához tartozó Deljatyn községnél esett orosz fogságba. Ebben a térségben zajlott le az a csata, amelyben a megsebesült, hősi halált halt és fogságba esett magyar katonák száma százezres nagyságrendben mérhető.

1945 márciusában a II. világháború végén Magyarország területén tíz, 20 ezer főnél több személyt fogva tartó gyűjtőtábor tartott fenn a Vörös Hadsereg. Baja, Mezőtúr, Sopronkőhida, Kecskemét, Jászberény, Debrecen, Szeged, Gyula, Gödöllő, Cegléd voltak ezek a táborok. A magyarországi gyűjtőtáborokból a foglyok útja a romániai átmenőtáborokba vezetett: Brassó, Temesvár, Foksány, Máramarossziget. Ezekben a táborokban már megkezdődött a tömeges elhalálozás. Az életben maradottak útja néhány hét vagy hónap után a szovjet táborok felé vezetett tovább. Sokan hadifogolytáborokba, mások internálótáborokba kerültek. Előző könyvünkben Haraszi József, egykori falubeli lakosunk fegyveres szolgálatának leírásakor eljutottunk az orosz fogságba eséséig.

Azóta sikerült megtalálnunk néhány feljegyzését a fogságban töltött évekről, ezt szeretnénk közölni.

„1945 február 13. Reggel 7-kor indult vonatunk az ismeretlenbe. Bajtársaimmal csak találgatni tudtuk, hogy hová visznek minket? Csepel, Tetétlenpuszta érintésével Baján szállítottak le bennünket a vonatról. Az állomásról gyalog mentünk a városon keresztül a gyűjtőtáborig. Menet közben szinte mindenki apróbb cédulákat dobált szét az utcákon. Ezeken a cédulákon szüleink, rokonaink címe volt felírva, így próbáltunk életjeleket adni magunkról. A táborban első lépésként fertőtlenítettek bennünket.

Közben az eldobott cédula eljutott szüleimhez, és anyám 1945 márciusban el is jutott a lágerig, de találkozásról szó sem lehetett. Két hét elteltével kezdődött az agitációs propaganda, olyasmiket mondtak, ott leszünk tagjai a már megalakult Magyar Vörös Hadseregnek. Vonatunk este, már sötétségben indult Szeged felé. A vagonokban nem volt világítás és feltűnt, hogy régóta megy a szerelvény, de még mindig nem értünk Szegedre. Aztán mire kivilágosodott, már Temesváron voltunk. Sokan csalódásként éltük meg, már nem leszünk vöröskatonák. A vaskapui szoroson mentünk át Romániába, Foksány nevű városba, és itt egy nagyon- nagy fogolytáborba kerültünk, legalább harmincezren zsúfolódtunk össze. Tíz napig voltam a táborban és olyan szerencse ért, hogy a foglyok között találkoztam első unokatestvéremmel és két sátorhelyi földimmel: Temesi Henrikkel és Schneider Ferencsel. Ők hárman a láger mosodájában dolgoztak, én is bekerültem, egész nap mostuk az alsóruhákat. Az ellátás, étkezés jó volt, csak az volt a baj, hogy állandóan kukoricakását kaptunk. Tíz nap után vittek bennünket tovább Donbasz nevű városba. Egy nagy vasgyár mellett volt a táborunk, itt 20-25 fős brigádokat kellett szervezni, ennyien fértünk el egy nagy szobában. Kétszintes deszkapriccsen aludtunk, én a felső szinten, mellettem egy erdélyi emberrel. A lágerben hideg és meleg-vizes fürdő volt, 8 órát kellett naponta dolgozni. Első munkahelyként téglagyárba jártunk, nyers-téglát csináltunk, csillékbe raktuk és hordtuk az égetőbe, talicskával. Téglagyári munkánk 6 hónapig tartott, utána egy fűrésztelepre jártunk, majd a vasgyár következett. Szenet, vasércet rakodtunk ki a vagonokból. Itt ért bennünket a hír: 1945 május 9.-én befejeződött a háború, nagy ujjongás volt, az örök a levegőbe lövöldöztek. Ebben a táborban napi 60 dkg kenyeret, káposzta, csalán és korpaleveseket, továbbá egy evőkanál cukrot, 3-4 dkg halat és 2-3 db cigarettára való dohányt kaptunk. Egy korábbi műtétem helyén kirepedt a hasfalam, így kerültem kórházba 5 nap időtartamra, utána elvittek a hadifogoly kórházba. Itt igen sokan voltunk, 2 ágyon 3-an feküdtünk. Itt nagyon sok hadifogoly halt meg tüdőgyulladásban, fiatalok is, mint én.

Orosz és német orvosok voltak, 4 hónapig feküdtem bent. 1947 nyarán valamelyik nap sorakozni kellett. Szovjet tiszték válogatni kezdték az embereket, mindig az erősebbeket jelölték ki a sorból. Az járt a fejemben, hogy bányába válogatnak minket. A válogatás után két teherautóra szálltunk és egy kohóüzembe vitték a társaságot. Az itteni láger vegyes volt, magyarok, románok, németek, kb. 2000 fő. Elsőként kenyérgyárat építettünk, majd önként jelentkezőket toboroztak bányamunkára.

Mivel nem volt elég jelentkező, egyszerűen engem is kiválasztottak a brigádba. A bányában 3 hónapot dolgoztam, itt az ellátásunk jobb volt mint máshol, még fizetést is kaptunk, igaz, hogy majdnem az egészet el is vették az élelmezésünkre. 1948 májusában már nagyon híresztelték a foglyok hazaszállítását. A mi lágerunkra júniusban került sor, de csak a magyarokat engedték haza. Visszafelé szintén Románián keresztül, Csíkszereda, Máramaros érintésével értünk Debrecenbe. Itt még két napig kellett várakoznunk, orvosi vizsgálat után mindenki utazhatott haza. Indulás előtt a Hadifogoly gondozó Kirendeltségtől 20 forintos gyorssegélyt kaptam.”

Haraszi József 1919-2017.

Maradjunk még néhány gondolat erejéig a hadifogságnál. Sátorhelyi katonáink a II. világháborúban keleti (szovjet- orosz) és nyugati (amerikai, angol) fogságba estek. A nyugati hatalmak a német kapituláció után elfogottakat nem hadifogolynak, hanem lefegyverzett ellenséges alakulatoknak tekintették. Internálták majd hamarosan hazaengedték őket. Idehaza a nyugatról érkezetteket sokáig megbízhatatlanoknak tartották, katonai vagy politikai iskolát nem végezhettek. A nyugati hadifoglyokat politikailag megbélyegezték, a keleti hadifoglyokat pedig politikailag felhasználták. Rákosi Mátyás gátlástalanul állította, hogy a szovjet hadifogságból megmenekülők személyesen neki köszönhetik hazatérésüket.

Budapest és néhány vidéki város utcáin ilyen plakátokat lehetett olvasni:

„ Magyar szívek mind örülnek

Mert a foglyok hazajönnek

Elhurcolta Szálasi

Visszahozza Rákosi”

1948 őszén a hadifogoly kérdés lekerült a napirendről, mondván: akik még nem tértek haza, ők háborús bűnösök (egyszerű sorkatonák!!) akik megérdemelt büntetésüket töltik. Ehhez nincs mit, nem lehet mit hozzáfűzni...

Vizsgáljuk meg közelebbről, hogy Rákosi kiket nevezett háborús bűnösöknek. Idézzük fel vitéz Kovács Gyula vezérkari ezredes, a 2. magyar hadsereg vezérkari főnökének 1942 augusztus 17.-i néhány gondolatát: „... a fronton harcolók lelki nyugalmát korbácsolja fel az a tudat, hogy az országnak csak egy töredéke áldoz vérrel, verejtéssel... A kivonult hadsereghez behívottak zöme a nincstelenek, parasztok, kisemberek tömege. Ennek kihatását nem szabad lebecsüljük, ha nem akarunk a tűzzel játszani... Katonáink nem gyűlölik sem a bolsevizmust, sem az ellenséget...” a mindenre ügyelő, mindenről tudó Rákosi éppen ezekről a gondolatokról nem tudott volna?! Nehezen hihető.

Idézzünk még néhány megállapítást, néhány tényt vitéz Kovács Gyula feljegyzéseiből, hiszen amiket leírt, az a sors, az a szenvedés csak keveseket ért a magyar történelemben.

1943. január 2.

Érezni lehet a kenyéradag korlátozását. A szalma és fűtőanyag hiánya igen nagy. Az emberek fűtetlen bunkerokban a földön kénytelenek hálni. A malária járványszerűen fellépett a legénységénél, a vezérkari orvos jelentette, hogy a 18/III. zászlóaljnál bármikor lehet számolni 20-30 ember halálával végelgyengülés végett.

január 9.

A hadsereg ruhaellátási helyzete rohamosan romlik. A zubbonyok 25 %-a, lábbelik 40 %-a, a nadrágok 50 %-a elhasználódott. A ruházat lerongyolódott állapota erkölcsileg is romboló hatású.

január 13.

A véletlenül múlik az állások tartása. Váltás nélkül harcolni nem lehet.

január 14.

A csapatok rendkívül erősen szenvednek az igen nagy hideg miatt, mert a szabad ég alatt vannak... az emberek lehangoltak és sírnak a hidegtől. A szabadon való tartózkodás az óriási hidegben (-38 C) teljesen megtörte az emberek fizikai és erkölcsi erejét, egész sorok maradtak megfagyva a harc helyén.... Jelenlegi helyzetben kitartani nem lehet.

január 16.

A 19. hadosztály jobb szárnya menjen vissza Karpenkovo községbe, ott védekezzék, mert minden ember megfagy, hisz az éjjel -42 C hideg volt.

Január 19.

Erős havazás, helyenként hófűvás. A hadsereg erkölcsi és fizikai ellenálló ereje a legkisebbre csökkent.

február 2.

Többen megőrülnek az éhségtől, hidegtől és a nagy megerőltetéstől. Sokan állva alszanak... Itt láttunk állva, puskájára támaszkodva embert megfagyni...

Január 24-én a magyar hadsereget kivonták az arcvonalból. Akik addig túléltek az értelmetlen vérontást, azokra a visszavonulás várt, ám senki ne higgye, hogy ez a visszavonulás gyötrelmekről mentesen zajlódott volna le. E sorok írója közösségünk két II. világháborús katonáját ismerte, kik át- és túléltek a 2. magyar hadsereg visszavonulását. Szavaikat sajnos már eléggé átrostálta az idő, és eléggé el nem ítéhető módon az én emlékezetemben sem maradt meg minden elmondott történetük, de hát gyerekfejjel ki gondolt arra, hogy nem mindennapi háborús emlékeiknek egyszer még az életben teret adhatunk...

Így csak azt a néhány eseményt tudom leírni, amit kálváriájuk elbeszéléséből megőrzött az emlékezet.

1943. január - február.

„... a katonáknak éjjelente kint kellett álldogálni a fagyban a szánok mellett. Szörnyű volt a hideg, sokszor egymást kellett melegítenünk a megfagyás ellen. Így is nagyon sok volt a fagyott ember. A házakba nem mehettünk be, ott németek voltak, kizavartak bennünket. Sok katonának átázott a bakancsa, ez csak tovább növelte a fagyásos sérüléseket.

A közelünkben egy nagy malomépület tele volt mindenféle téli ruházattal, kesztyűk, mellények, bekecsek, filccsizmák és még élelmiszer is volt raktáron. Ezeket nem osztották szét a katonák között, sőt mint később megtudtuk, egy lelketlen magyar ezredes parancsot adott a raktár felgyújtására, hogy ezek az értékes holmik ne kerüljenek az ellenség kezére... Mennyi katona életét, fagyhalálát lehetett volna esetleg megmenteni... Rendes élelem híján többször melegített hólevet ittunk... A visszavonulás során a magyar katonák nem mehettek a kitaposott úton, azon csak a németek vonulhattak. Nekünk csak az út mellett, derékig érő hóban volt szabad menni, volt, hogy egy óra alatt 100-150 métert haladtunk előre az állandó jeges szélben, hófúvásban. Nagyon furcsa volt, hogy egyes tisztek, parancsnokok a legénységet hibáztatták a vereségért, de ha egy hadsereg veszít ott a vezetésben is hiba lehet. Mintha a legénység tehetett volna az éhezésről, a téli ruha hiányáról vagy a fegyverzet, a lőszer hiányosságairól. Volt olyan eset, hogy a parancsnokok tehetetlen dühükben a tábori csendőrökkel megtizedeltettek egyes századokat, így akartak fegyelmet tartani...”

Farkas Péter 1917-1974

Szeitz Miklós 1912-1983

Mindketten fogságba estek, majd 1945 decemberében ill1947 június havában hazatértek. A 2. magyar hadsereg vesztesége 141 971 fő. Ez a szám tartalmazza halottak, eltűntek, foglyok, sebesültek tömegeit. Kijelenthetjük, a magyar történelemnek ez volt az igazi Mohácsa: a 2. magyar hadsereg pusztulása.

Egy ekkora méretű katonai vereség következménye megkövetelné a vezetők felelősségre vonását vagy akár önként való távozásukat, de semmi ilyesmiről nem volt szó. A kormány igyekezett eltussolni a katasztrófát, különösen annak méreteit, és ismereteink szerint egyetlen katonai vezetőnk sem érezte magát felelősnek a történelemért, az egyetlen Stomm Marcellt kivéve, aki feloszlatta a hadtestét, látván a harc kimenetelének teljes reménytelenségét. Le kell írnom: a Legfelsőbb Hadúr, Horthy Miklós emlékiratában meg sem említi a doni csatavesztést. Nem nehéz arra a következtetésre jutni: soha nem érzett lelkiismeret-furdalást katonáinak tragikus sorsa felett.

*„Hol vannak a katonák,
kik harcoltak sok éven át?
Hol vannak a katonák?
Elhulltak régen.
Hol vannak a katonák?
Sírjuk felett száz virág.
Mondjátok mért van így?
mondjátok mért van így?*

*Hol van a sok sírkereszt,
az őszi szél is sírni kezd.
Hol van a sok sírkereszt?
Elkorhadt régen.
Hol van a sok sírkereszt?
Az ember meg nem érti ezt.
Mondjátok mért van így,
mondjátok mért van így?*

Marlene Dietrich

A fogságba esetteknél a fogva tartók teljesen elmulasztották a fogságba jutásról szóló értesítések közlését az ellenséges hadviselő félnek. A hozzátartozók és a hadifoglyok levelezési lehetősége rendkívül akadályozott volt.

Az orosz fogságban lévők akkor kezdhettek igen gyér levelezésbe, amikor a nyugati foglyok jórészt már hazatértek. A táborok egészségügyi ellátottsága is jócskán az elvárható szint alatt maradt. Gyógyszerezés szempontjából a nyugati táborokban a foglyok ellátást kaptak, míg az oroszországi fogságban sínylődők gyógyszerhez szinte egyáltalán nem jutottak.

A foglyok eltetvesedtek, a járványok sok esetben szinte elnéptelenítették a táborokat. A tisztálkodási lehetőségek hiánya általánosan volt tekinthető. A nyugati táborokban elhunytakat általában tisztességesen elhantolták, míg a Szovjetunióban, különösen járványok idején, jeltelen tömegsírokba temetkeztek.

Kiegészítések hősi halottainkról.

Sátorhelyen is voltak családok, akik még évekig hazavárták családtagjukat, feleségek férjüket, anyák fiaikat, gyermekek apjukat. Hivatalos értesítéseket nem kaptak a katonák, foglyok hollétéről. A harcokból hazatérők sem mindig tudtak felvilágosítást adni bajtársaikról, főleg akkor nem ha más- más alakulatnál töltötték szolgálati idejüket. A Nemzeti Vöröskereszt és a Magyar Kommunista Párt Központi Hadifogoly Tudakozó Irodája sem tudott minden esetben eredményes kutatásokra jutni. Sátorhelyen egy sikeres esetről tudunk: Az MKP értesítése alapján Stettner László 1945 december 19-én a szovjetunióbeli 95-ös számú umányi táborban tartózkodik. Később hazatért de ennek dátumát nem tudjuk. Azt viszont pontosan tudjuk, hogy egyik hősi halottunk- Farkas András- esetében a család 19 hónap elmúltával értesült haláláról, és ekkor sem azoktól, kiknek ez kötelességük lett volna, hanem két szerencsésen hazatért fogolytárstól. Íme a levél:

Bp. 1948. VIII. 18.

Igen tisztelt Asszonyom!

Bajtársi kötelezettséget teljesítek, amikor a szomorú hírt, hogy férje meghalt, Önnel közlöm. Férje 1946 dec. 18.-án este ½ 7 kor tért pihenőre. Eltemették 1946 dec. 21.-én a volt 12-es láger, majd később 7-es láger közelében 2 német bajtárs a hadifogoly temetőben. Száma 214. December 16-án kapott levelet, én kézbesítettem Neki a betegszobán, amelyben megtudta, hogy unokája született. Legjobb barátja Kovalik Imre, aki által haza izent utolsó órájában, sajnos szintén meghalt. Ezért közlöm én Önnel. Vele különben 1 ½ évig együtt voltam. Kedves Mindnyájukról, Önről, Fiáról és Leányáról mindig nagy szeretettel beszélt. Úgy orosz vezetői mint hadifogoly bajtársai között nagy szeretetnek és megbecsülésnek örvendett igaz magyar gondolkodásáért és viselkedéséért. Bármilyen felvilágosítást, ha még szükséges volna, megadok. Brigádpáncsnoka Bodnár Endre zászlós ki Öt nagyon szerette. Lakcíme Dunaföldvár vagy Erdélyben Nagybacon.

Isten akaratában megnyugodva tért pihenőre és ebbe Önök is nyugodjanak bele.

Bajtársi üdvözlettel: Varjú Elek, Berger Péter

Budapest 70. posta

Ivánovics Márton:

Született 1918-ban, pontosabb idejét és helyét nem ismerjük. Annyiban köthető Sátorhelyhez, hogy élete során többször is a faluban lakott, lévén felesége sátorhelyi lány. Irén nevű gyermekük is itt született. Tényleges katonai szolgálatát 1938-40 között Pécsen töltötte, majd 1941 őszén tartalékos szolgálatra kellett jelentkeznie, ugyancsak Pécsre. Ezredét az orosz frontra vezényelték. 1942-ben a Don melletti harcokban eltűnt. Sírhelye ismeretlen.

*„ Borzalmak tiport országútján,
Tetőn, ahogy mindég akartam,
Révedtem által a szörnyüket:
Milyen baj esett a magyarban
S az Isten néha milyen gyenge.”*

Ady Endre

Szeretnénk I. világháborús hősi halottunk – Farkas András- (előző könyv 132. oldal) halálának körülményeit pontosítani. Iskolai anyakönyvi naplónkban 1915 szeptember 1.-i dátum szerepel, mivel a tanulók személyes adatait a tanév első napján vették nyilvántartásba (szept. 1.) Mi ezt gondoltuk halála napjának, de a Hadtörténeti Intézet részletes adatai alapján a m. kir. pécsi 19. népfelkelő gyalogezred 4. századának gyalogosaként szenvedett sebesülést a bal felső combján. Ezt követően a Lugoson működött cs. és kir. tartalékkórházba került, ahol vérmérgezés következtében 1915 március 21-én meghalt. 1915 március 22-én helyezték örök nyugalomba a lugosi római katolikus temetőben. A szertartást végző pap neve Filó József.

Az előző téves adatközlésért a még élő leszármazottaktól elnézést kérünk.

A közelmúltban néhány olyan dokumentumhoz jutottunk amelyek alapján két I. világháborús hősi halottunk halálának pontos körülményeit közölni tudjuk. Lyublyánovics Mátyás (lásd előző könyvünk 130. oldalán) a 19. gyalogezred III. zászlóaljának 10. századában harcolt az orosz fronton. 1915 szeptember 3.-án a III. zászlóalj az égő Boyárka felé menetelt. A falut tüzérségi találat érte. Hajnalban a zászlóalj támadás közben közelharcba, kézitusába bocsátkozott az ellenséggel, az oroszok bekerítették csapatainkat. Katonáink egy részét elfogták, többségét azonban vagy lelőtték vagy szuronnyal halálos sebet ejtettek rajtuk. Itt és így esett el Lyublyánovics Mátyás. Szívlövés érte, azonnal meghalt.

Schultz Pál (l.e.k. 137. oldal) a 19. gyalogezred 9. századában vett részt a Capul, Kirlibaba melletti harcokban. 1916 július 16-án az oroszok egész délelőtt tüzérségi tűzzel lőtték Capult. 11 óra 10 perckor az oroszok sikeresen benyomultak a mieink állásába és a közelharcban igen nagy veszteséget okoztak a védekező 9. századnak. Bizonyosra vehető, hogy Schultz Pál ebben a harcban vesztette életét.

Monyoródi György (l.e.k. 143. oldal) Ausztriában esett orosz fogságba, de nem ott halt meg, hanem egy Moszkva melletti fogolytáborban, mivel az oroszok több társával egyetemben átszállították a Szovjetunióba.

Hívjunk még segítségül Stettner Pál uradalmi jószágigazgató akkori naplóját.

1918 január 7.

Reggel lementem Főherceglakra. Baranyavári hídnál megnéztem a jégvágást, munka nagyszerűen halad. Szerbek, oroszok karácsonyt ünnepelnek, a foglyok jobb ebédet és ½ liter bort kapnak fejenként.

1918 január 12.

Reggel 7-kor az összes olasz megkezdte a jégnek bedolgozását, 9- kor megérkezett a tegnap felrakott 12 nagy teherkocsi és így este 5-ig szakadatlanul járt a felvonó, három oldalról hordták a rácshoz a jeget. Este olasz zsoldfizetés. Az olaszoknak a nehéz és szorgalmas munkáért adtam napi 2 koronát és 2 deci pálinkát kaptak mind. Tehát a feljegyzések szerint bizonyos, hogy 1918-ban olasz hadifogoly katonák tartózkodtak és dolgoztak Sátorhelyen. Sajnos a naplóírás itt megszakad és csak 1925 január első napján folytatódik. Ha nincs a hosszú kihagyás, ma biztosan tudnánk az olasz hadifoglyok további sorsáról felvilágosítást nyújtani...

Egy Kedves Olvasónk hívta fel figyelmünket jóindulatú tévedésünkre: az 1944 november 25.-i légitámadás (l.e.k. 150 oldal) két halálos áldozata nem orosz, hanem rutén nemzetiségű. Köszönjük. Azokban a hónapokban 7 rutén vendégmunkás tartózkodott Sátorhelyen, közülük valók az áldozatok. Mindketten a sátorhelyi temetőben pihennek, sírjaikat gondozzák.

Az 52-esek

„ Örmester úr, mitül véres a lába,

Talán bizony ellőtték a csatába?”

„Ellőtték a jobb lábam a hajlásba,

Meg köll halni, fiaim a csatába!”

(Bakanóta 1914-ből)

A következő oldalakon emlékezni szeretnénk a volt császári és királyi, Frigyes főherceg nevét viselő 52. gyalogezredre, hiszen a sátorhelyi behívottak ebben az ezredben harcoltak és eltűntek és megsebesültek és fogságba estek és meghaltak. Ugyancsak itt közöljük azokat az adatokat, amelyeket még sikerült kiderítenünk közösségünk első világháborús katonáiról, előző könyvünk kiadása után. Az 52.-ik gyalogezred felállítását 1741. szeptember 11-én a pozsonyi országgyűlésen határozták el. Ezen az országgyűlésen kérte Mária Terézia a magyar nemesség támogatását és segítségét céljainak eléréséhez. Az ezred akkor még „ új magyar gyalogság” nevet kapott, később „ gróf Károlyi gyalogság”-ra keresztelték és 25 évvel később nyerte el az **52.-ik gyalogezred** elnevezést. Az ezred első parancsnoka gróf Bethlen Farkas ezredes volt. Egyenruhájukat magyar szabású világoskék dolmány, piros nadrág és sárga csizma képezte. Az ezred a tűzkeresztségen az 1742. évi augusztusi, Prága melletti Chotusitz városkánál megívott csatában esett át, 4 halottal. Ez a csata, akárcsak a következő, az osztrák örökösödési háború csatái közé tartozott. 1757. június 18-án szintén Csehországban, Kolin város mellett küzdött az ezred 24 halott veszteséggel és 2,3 sebesülttel. 1788 februárjában II. József hadat üzent a törököknek. A török sereg benyomult a Bánságba és egészen Belgrádig jutott. A magyar sereg ekkor ostromolta meg Belgrádot és sikerült is bevenni a várost az 52. gyalogezred részvételével. Az ezred bátor, önfeláldozó magatartásával tűnt ki, és ez indította II. József császárt arra, hogy megalapítsa legénysége számára az arany és ezüst vitézségi érmeket. A későbbi idők folyamán sátorhelyi katonáink közül néhányan részesültek is ebben a kitüntetésben. Ezredünk harcolt a napóleoni háborúban, annak is a marengói ütközetében, 1800. június 14-én.

Itt Napóleon, döntő győzelmet aratott az osztrák csapatok felett, az ezrednek súlyos veszteségeket okozva. Abban az időben a magyar hadsereg 12 gyalog –és 10 huszárezredből állt, állandó létszámát 64 000 főben állapította meg az országgyűlés, amit háború esetén évenként 12 000 fővel egészítettek ki. Ez a magyar katonaság végigharcolta a napóleoni háborúkat, s nem az ő helytállásán múlt, hogy a császári hadvezetés többnyire csak vereségeket könyvelhetett el. Különösen a huszárság hajtott végre ragyogó haditetteket, de az 52. gyalogezred is nagyon sok elismerést, dicséretet szerzett. A napóleoni háborúk pontos veszteségeit nem ismerjük, de tekintélyesek lehettek. Az elesettek mellett több tízezren kerültek fogságba, többségük soha többé nem jutott haza. Nézőpont kérdése és ennek megítélését olvasóinkra bizzuk, de az ezred részt vett a híres Radetzky marsall vezetése alatt az észak-olaszországi (Piemont) tartományok szabadságmozgalmának leverésében, 1849-ben. Ezen év március 23-án zajlott le Novara városánál az az ütközet, amely után a monarchia egyik csatahajóját Novara névre keresztelték. Később ennek a hadihajónak lett parancsnoka Horthy Miklós. Továbbá a novarai győzelem emlékére ezután minden esztendőben március 23-án tartották az Ezred Napját, fényes ünnepekkel. 1859-ben az olasz - francia szövetség hadműveleteket indított Piemont felszabadítására a Habsburg uralom alól (Garibaldi féle szabadságharc). A háború sorsát eldöntő solferinói csata hatalmas véráldozatot követelt az 52. gyalogezredtől, habár az ezred hadi albuma fényes győzelemként állítja be az ezred harcait. A valóság mást mutat. Ebben a csatában történt meg, hogy június 24.-én a 19. és a 34. magyar gyalogezred csaknem teljes egészében cserbenhagyta annak a Ferenc Józsefnek a zászlaját, aki minden hozzáértés nélkül vezényelte az ütközetben a hadsereget. Persze, ettől még lehet hősiiesen harcolni, de a vereség az vereség marad a történelem lapjain. Az első világháború kitörése előtt ezek voltak a legjelentősebb csaták, amelyekben az 52. gyalogezred tevékeny részt vállalt. Nem tudjuk, csak feltételezzük, hogy ezekben a harcokban néhány Sátoristyéről bevonult katona ott lehetett.

Az I. világháborúban.

A mozgósítási parancs 1914. július 26-án érkezett Pécsre. Július 27-én délelőtt 9 órakor az 52. gyalogezred teljesen harcra készen állott a Frigyes-laktanya udvarán, az ünnepélyes eskütételre. Ennek megtörténte után az ezred még aznap vonatra szállt és Vinkovcin át a Brcka mellett fekvő Gunjára (Gúnya) érkezett, ahonnét azonnal Bjelinára irányították, gyalogmenetben. Gunja – Bjelina 20 km. Itt az ezred a XIII. hadtest 7. hadosztályának 13. dandárjába sorolódott be. A hadra kelt sereg fővezérletét Frigyes főherceg vette át. A szerb hadsereg a természetes védővonalak- Drina, Száva, Duna folyók- valamint a hegyek vonulatain, magaslatain kiépített állásokban várta a támadást. A szerb hadsereg kb. 300 000 edzett, bátor és fanatikus katonából állt, kiket kiválóan képzett tisztek vezettek. Főparancsnokuk Sándor trónörökös volt. A szerb nép lelkesedve állt katonái mellé, asszonyok, leányok, öregek, fiatalok segítettek a harci cselekményekben. Ezredünk augusztus 14.-én délután 13 óra 40 perckor kezdte meg előrenyomulását és 16 óra 30 perckor vette fel a tűzharcot az ellenséges erőkkel. Az első harcban az ezrednek 1 halott és 21 sebesült vesztesége volt, 5 ember pedig eltűnt. A továbbiakban - nem részletezzük - az ezred valamennyi ütközetét csupán címszavakban közöljük a helyszíneket, a veszteségeket. Érzékeltetni szeretnénk, hogy közel 110 év elteltével szinte már reménytelen vállalkozásnak tűnik elesett sátorhelyi katonáink nyughelyeit felkutatni.

Augusztus 17-18. Bastavsko: 88 halott, 347 sebesült.

Augusztus 20. Szabács: A hadi napló súlyos veszteségekről ír, nem számszerűsíti az elesetteket. Danzer őrnagy, ezredparancsnok jelentése:”... 60%-os veszteséget állapítottam meg. „

Augusztus 22. Cigla: Veszteség nélküli kisebb sikeres ütközet. Azért említjük mégis, mert bizonyítani tudjuk: ebben a csatában a II./52. zászlóalj soraiban harcolt Meiszter György, későbbi sátorhelyi lakos.

Szeptember 14. Kuliste: 11 katona meghalt, 200 sebesült, 15 eltűnt.

Október 1. Kuliste: Hősi halált halt 25 ember, 87 sebesült, 11 eltűnt.

Október 14. Gucsevo: 68 hősi halott, 405 sebesült.

Október 19.-e: Ezen a napon ért véget a 34 napon át tartó, Kuliste körüli harc. Az ezrednapló összesítő adatai alapján halottakban, sebesültekben és eltűntekben az ezred vesztesége 1600 ember. Az ezred létszáma 500 főre csökkent.

*„Írjad, írjad az anyámnak,
Karácsonyra hazautazom.
Írjad, írjad a rózsámnak,
Rozmaring nő majd a síromon.”*

Katonanóta 1914.-ből

A II./52 zászlóalj harcairól.

Szeptember 7. Csavcsicsi.

20 ember halt hősi halált, 84 ember megsebesült.

Szeptember 14. Krupanj.

Az ezrednapló súlyos veszteséget jelent szám adatok nélkül.

Szeptember 16. Krupanj.

17 halott, 84 sebesült.

Szeptember 20. Jagoduja.

Az ezrednapló „rettentő” veszteségeket jelez. A zászlóaljnak 50 embere maradt.

A zászlóalj ezután november 1.-ig pihenőt kapott, majd előkészületek történtek az olasz hadszíntérre való szállításra, ami 1915. május 23-án bekövetkezett. Ezzel a transzporttal került a fentebb említett Meiszter György a Piave környéki harcokba. Feljegyzéseit később közöljük.

Az 52. gyalogezred december 12 –én vívta utolsó harcát Szerbiában, majd az ezredet 1915. január 19-én az orosz harctérre irányították. Az 52. gyalogezreddel együtt a 78. gyalogezredet is az orosz frontra vezényelték, ebben az ezredben szolgált élelmezési tisztként Stettner Pál, az uradalom és Sátorhely későbbi jószágigazgatója.

Az orosz hadszíntér:

Kövessük ezredünk útját az az orosz harctéren is, ugyancsak eredeti dokumentumok alapján. Az ezredet Ópancsováról vasúton Újvidéken, Aradon, Gyulafehérváron és Désen át Óradnára szállították, ahová 1915 január 22-én érkezett meg.

Első ütközetét január 31 –én vívta az ezred, ezután kisebb – nagyobb csatározások folytak, melyekről a hadi napló nem közöl részleteket. Május 16-án Lancyn községnél az oroszok támadtak, és a „sorozatos támadások visszaverése az ezrednek sok véráldozatába került”- közli a napló. Június 20-án „ezredünk a Baryszka patak mentén rendkívül nagy veszteséget szenvedett.”

Július 7. Jazlowiec.

„Kivételesen nagy veszteség, Jazlowiecben a halál aratott győzelmet.” Az oroszok 28-as hajóágyúval lőttek. A szele is elegendő volt, ahhoz, hogy valaki a beszélőképességét, hallását elveszítse, vagy idegsokkot kapjon.

(a 28-as szám az ágyúcső átmérőjét jelenti)

„A csapatok vesztesége ezrekre rúg.” Későbbi számadatból tudjuk, hogy Jazlowiecnél 2500-3000 harcosunk halt hősi halált s hogy ezt a várost és környékét a háború után nagy magyar temetőnek nevezték. Elképzelhető, hogy közösségünk hősi halottai közül néhánynak csontjai ott porladnak Jazlowiec jeltelen sírjaiban.

Részlet egy ismeretlen katona naplójából: „... Járőrben voltunk kinn. Magas hegygerinceken, járatlan utakon kapaszkodtunk. Imitt-amott szétszórt illatos szénakazlak, kozákok pihenőhelye volt. A hely, ahol megállottunk, szintén csatamező volt. Szétszórva, apró sírok domborultak a földből. Az egyik kicsiny fakeresztben csak ennyi volt a fölírás: Honvéd. A másik sír fölírata még szűkszavúbb volt: „22-ös”. A harmadik, negyedik meg a tizedik keresztől már teljesen elmaradt a fölírás.

Talán nem volt idő az írásra, talán nem is tudták kit tesznek a sírba...”

Olaszország 1915. május 23-án hadat üzent a monarchiának. Olaszország hadba lépésével az Adriai- tengeren megváltoztak az erőviszonyok, antant fölény jött létre. Az olasz flotta ereje kb. kétszerese volt az osztrák- magyarnak, ám az Adria rendkívül tagolt partvidéke megkönnyítette a védelmet. Így a két flotta az ellenséges partok ellen ritkán hajtott végre akciókat, s a tengeren sem került sor nagyobb összecsapásra. A szárazföldi hadműveletek június 3.-án kezdődtek, de az első nagyszabású támadás csak június 23.-án indult olasz részről, hatalmas tüzérségi előkészítés után. A védekező osztrák- magyar hadsereg egyik alakulata a brünni 8. gyalogezred volt. Mint előző könyvünkben jeleztük, ennek az ezrednek katonája Székely Sándor, ki feltehetően részt vett ebben az első isonzói csatában.

Az olasz hadszíntér terepviszonyai meglehetősen kedvezőtlennek bizonyultak az osztrák- magyar közös hadsereg katonái számára. A 600 kilométeres arcvonalon magasodó 2-3000 méteres hegycsúcsok, a sziklafennsíkok, erdős hegységek ellenére katonáinkat nem látták el az ilyen magaslati harcokhoz szükséges hegyi felszereléssel. Ugyanakkor „...az ellenség, amellyel a honvédek harcolnak, kiválóan kiképzett és felszerelt hegyi alakulat...” állapítja meg 1915 június 22.- i jelentésében József főherceg, hadseregpáncsnok.

„ Vihar a levelet ide- oda szórja,

Szegény katonának forgandó a sorsa.

Ma még piros élet, holnap fehér álm,

Ne sajnáld a csókot tőlem, gyönyörű virágom!”

„ Törzsorvos úr, arra kérem,

állítsa el piros vérem.

Mossa ki és kösse be a sebeimet,

Sír a babám, mentse meg az életemet.”

Katonanóták 1915-ből.

Adjuk át a szót az isonzói görzi, doberdói csaták túlélőjének, Meiszter Györgynek. Feljegyzései nem a harctéren, hanem 8-10 évvel a harci cselekmények elmúlta után, egészen pontosan 1926 októberében készültek, midőn vitézzé avatási kérelemmel fordult Horthy Miklós kormányzóhoz. A feljegyzések időbeni eltolódása semmivel sem csökkenti a dokumentumok értékét, azok jelentőségét.

„1915. évben, november 15-én a II./52. zászlóalj a görzi hídfőn a podgorai védőállásban védte Görz városát. Már október 18. óta folyt az erős küzdelem Görzért. Az olaszok harmadik offenzívája tart lankadatlan erővel.

Én, mint tizedes rajparancsnok a 8. századdal a zászlóalj legkritikusabb részében, az úgynevezett orr-állásban voltam, amikor az olaszok már többször ismételték támadásukat. Harcállásunk kiugró részét egy alkalommal sikerült birtokukba venni, de ellenlökésünk csakhamar kidobta őket az orr-állásból. Ezen ellenlökésnél teljesített bátor magatartásomért és rajom kitűnő vezetéséért kiérdemeltem a bronz vitézségi érmet, melyre századparancsnokom felterjesztett. A századparancsnokom vitéz Pally Rezső kapitány úr volt.

1916. év január 14.-én a II./52. zászlóalj a görzi hídfőn az ostaviai védőállásban volt, amikor az a feladat hárult a zászlóaljra, hogy a negyedik olasz offenzívában elvesztett úgynevezett templomhátat foglalja vissza. A 8. század kebelében, mint rajparancsnok voltam beosztva. Rövid tűzéségi előkészítés után a zászlóalj támadott. Támadásunk olyan lendületes volt, hogy rövid percek alatt birtokunkban volt a kitűzött cél, hol másnap reggelig kitartottunk. Sok fogoly és sok hadianyag volt az eredménye támadásunknak. Hogy felesleges veszteségeket ne szenvedjünk, a reggeli órákban parancsot kaptunk a visszavonulásra állásainkba. Itt Mayer Antal százados úr volta parancsnokom, ki felterjesztett a II. oszt. ezüst vitézségi éremre, amit megkaptam.

(1916-ban elesett katonák temetése.)

1917. év május 12.- én az olaszok tizedik offenzívájuk alkalmával a II./52. zászlóalj az Isonzó partján fekvő Pláva község határában elhúzóódó 383-as magaslaton már hosszú hónapok óta állt védőállásban. Az ellenséget, munkálataikat megfigyelni nem lehetett. Ezért a tőle délre eső Kuk nevű 535-ös magaslaton a zászlóalj parancsnoksága egy állandó megfigyelő álláspontot rendezett be, ahonnét az olaszok tevékenységét jól lehetett megfigyelni. Ez az álláspont a zászlóalj parancsnokságával telefonon volt összekötve. Május 12-én a kora reggeli órákban ellenséges, erős tüzérségi tűz ébresztett fel bennünket. Tizedesként voltam beosztva Kimle hadnagy úrhoz a megfigyelő állásponton. Az olaszok tüzérségi tüze pergőtűzzé változott, és álláspontunkat különös gonddal tartották kíméletlen tűz alatt. Dacára ennek, a megfigyelést pontosan végeztem és a mindenkor elszakadt vonalakat rendben tartottam. A pergőtűz már 2 napja tartott és az olaszok a zagorai állást áttörték. Május 14.- én gránátszilánk által erős légnyomást szenvedtem és olasz fogságba estem. Két napig voltam az olaszok fogságában. Légnyomásos sebesülésem miatt nem tudtam menni, és az olaszok ott hagytak a megfigyelő ponton, míg a saját III./69 –es zászlóaljunk ellenlökése vissza nem szorította az ellenséget. Ennek köszönhettem, hogy megszabadulva visszajuthattam a mieinkhez. A gránátszilánk a jobb karomon okozott sebesülést mellyel kórházban és a mögöttes országrészben 15 hónapot töltöttem. 1918. év augusztus 20-án ismét az olasz hadszíntérre kerültem Asiago városnál, hol a háború végéig teljesítettem arcvonalbeli szolgálatot.”

Eddig az utólagos feljegyzések, amelyekhez szeretnénk néhány tényt hozzáfűzni, olyan tényeket amiket szerzőjük valószínűleg átélt, csak az ilyen jellegű kérelmekben, folyamodványokban mint a vitézi telek igénylése, nem lehetett megírni. Nem írhatta meg többek között a katonáinkat gyötrő vízhiányt. A víz elosztásának rendszerét általában jól szervezték meg, de az ivóvizet nemegyszer fürdésre és a magasabb parancsnokságok virágoskertjeinek öntözésére fecsérelték el!! Emiatt korlátozni kellett a vízfejadagot. Egy ember naponta 2 liter vizet kaphatott ivásra, esetleges főzésre és tisztálkodásra! A szomszúságtól szenvedő katonák minden tilalmat megszegve a fertőzött kutak, ciszternák vizét is megitták. Emiatt többször is a kitört kolerajárvány szedte áldozatait. A járványkórházban nagyon sok magyar katona halt meg. Úgy gondoljuk nem írhatott a temetetlen halottak sokaságáról sem. A sziklák, kövek közé temetni nem lehetett, a szemben állók erejét ugyancsak igénybe vette saját halottaiknak elszállítása, elföldelése a községi és katonatemetőkben. Az ellenség halottait általában kidobálták az árkokból, ott pedig, ahol a hegyoldal az ellenség felé lejtett, egyszerűen legurították őket.

A temetetlenül heverő, oszlásnak indult holttestekről pedig jobb ha magunk sem írunk... Legyen elegendő annyi, hogy az ilyesfajta történések súlyosan megviselték a katonák idegzetét... A 17. hadosztálynál három hét leforgása alatt 22 elmezavaros eset fordult elő... A hadi-napló „hullák tömegeiről” tudósít... Idézzük csak fel előző könyvünkől újfent Ady Endrét: „... *az én népem már rútt halálba tart...*”

A kérelem:

„Főméltóságú Kormányzó Úr!

Midőn vitézi telekre való kegyes előjegyzésemet kérem, ígéretet teszek az iránt, hogy a magyar hazának, mint a múltban is, ezután is hasznos polgára maradok. A magyar röghöz való legántoríthatatlanabb ragaszkodásnak tanúbizonyságát adtam a forradalmak és a megszállás ideje alatt, amikor egy pillanatra sem szüntem meg magyarnak maradni, szembe helyezkedtem a destruktív irányzattal, haza és államellenes rendbontókkal. Úgy én, mint feleségem ősmagyar földműves szülőktől származunk. Születtem 1890 április hó 5.-én Monyoródon,. Jelenleg lipovári illetőségű lakos, római katolikus vallású, béres, 5 gyerekes családapá vagyok. Pál fiam 1920. március 26-án, György fiam 1921. április 24-én, János fiam 1922. szeptember 2-án, Mária leányom 1924. december 8-án és Ilona leányom 1926. szeptember 27-én születtek. Amikor fent felhozott indokaim kegyes figyelembe vétele mellett, legalázatosabban kérem vitézi telekre való előjegyzésemet, ígérem, kötelezem magamat, hogy a vitézi telekkel járó mindennemű közszolgálatot híven és pontosan fogom teljesíteni. A vitézi telket bárhol az országban elfogadom, azt magam művelem, a Vitézi Rend szabályait és utasításait magamra nézve mindenben kötelezőnek ismerem el, a Vitézi Szék által kirendelt orvos vizsgálatának családommal együtt magamat alávetem. Legalázatosabb kérésemet megismételve vagyok Főméltóságú Kormányzó Úrnak legalázatosabb hű alattvalója: Meister György, volt tartalékos tizedes, uradalmi béres.

Lipovár puszta, 1926. október 15-én.”

Községi bizonyítvány

Monyoród község előljárósága hivatalosan bizonyítja, hogy Meister György, volt tizedes, uradalmi béres, ki 1890 április hó 5-én Monyoródon született, magyar állampolgár, rom. kath. vallású, nős Wéber Katalin nővel. Úgy Meister György, mint felesége büntetlen és feddhetetlen előéletűek.

Legjobb tudomásunk szerint, folyamodó Meister György a forradalmak és megszállás ideje alatt, úgy társadalmi, mint politikai tekintetben kifogástalan magaviseletet tanúsított, a felforgató eszmének híve, valamint vörös katona nem volt, hanem mindenkor erős nemzeti érzésének adta tanújelét s öszegyéniségénél fogva általános közbecsülésnek és közszeretetnek örvend. Vagyona 1195 négyszögöl szántóföld, melyet feleségével közösen bír. Ezen kívül sem ingó sem ingatlan vagyona nincs s olyat örökölni kilátása sincs. 6 elemi és 3 ismétlő iskolát végzett, magyarul és németül ír és olvas. Ezen bizonyítványt fél kérésére vitézi telekért benyújtott folyamodványához legjobb lelkiismeretünk szerint bélyegmentesen adtuk ki.

Monyoród, 1926 október hó 15.

Ugyanezen folyamodvánnyal együtt Meister György névmagyarosítási kérelmet is benyújtott az Országos Vitézi Székhez. Kérelme teljesülvén, Monyoródi György néven avatták vitézzé 1927 június 26.-án. Budapesten. A vitézi címmel 12 hold föld járt.

Monyoródi György 1911. október 5. és 1918. december 5. között teljesített katonai szolgálatot. Ezután tartalékosként még négyszer vonultatták be Pécsre a 4. számú élelmező raktárhoz, éspedig 1938 XI.19-XII. 3, 1939 VIII.26-X.10, 1940 VII.1-X24 és 1941 IV. 6-V. 24 közötti időszakokban. 1979-ben halt meg, sírja Sátorhelyen található.

Előző könyvünk első fejezetében néhány szóval emlékeztünk az 1924. évi sátorhelyi vitézi avatásra. Azóta sikerült hozzájutnunk a rendezvény fontos dokumentumához, amit most a Kedves Olvasó elé bocsájtunk.

Program

a f. hó 30-án Sátorhelypusztán a Kormányzó Úr Ő Főméltósága mint a Vitézek Főkapitánya, valamint Albrecht kir. herceg Ő Fensége jelenlétében tartandó ünnepélyes vitézi iktatásra.

Érkezés

A Kormányzó Úr Ő Főméltósága és Albrecht kir. herceg Ő Fensége kíséretével külön vonaton Mohácsra f. hó 30-án 9 óra 30 perckor érkezik.

-Fogadás a pályaudvaron a Kormányzó Úr Ő Főméltóságánál jelentkeznek a következő sorrendben:

1. Vas Ferenc, a mohácsi- pécsi vasút vezérigazgatója.
2. Vogt Waldemár tábornok, a m. kir. 4. vadászdandár parancsnoka és vitéz Somkuthy József vezérkari ezredes, vezérkari főnök.
3. Pekry József ezredes, a pécsi m. kir. csendőrkerület parancsnoka.
4. Mocsáry Károly alezredes, a mohácsi vámőrszakasz parancsnoka.
5. Vitéz Déry Ernő sorhajóhadnagy, a mohácsi folyamőrség parancsnoka.
6. Dr. Fazekas Péter rendőrfogalmazó.
7. Vitéz Pallay Rezső őrnagy, vármegyei vitézi székkapitány, a vármegyei vitézek küldöttsége élén. Jelentkezések után dr. Fischer Ferenc Baranya vármegye főispánja a küldöttségek élén üdvözli a Kormányzó Urat.

Mint küldöttségek, megjelennek a pályaudvaron: Stenge Ferenc Baranya vármegye alispánja, Német Károly főszolgabíró, Mohács község előljárósága, a különböző egyházak fejei, intézetek, iskolák, szövetségek, stb. képviselői.

-Kivonulás Sátorhelypusztára

A Kormányzó Úr Ő Főméltósága a vasúti épület I. osztályú várótermén áthaladva kocsira száll és kíséretével 9 óra 45 perckor Sátorhelypusztára hajtat.

Kocsisorrend:

1. Pókay Antal csendőr őrnagy és dr. Fazekas Péter rendőrfogalmazó.
2. Görgey György testőralezredes és vitéz Magasházy László őrnagy.
3. Kormányzó Úr Ő Főméltósága és Albrecht kir. herceg Ő Fensége.
4. dr. Hardy Kálmán sorhajóhadnagy és báró Orczy Elemér százados.
5. Denk Gusztáv vezérkari ezredes és Morlin Adorján kabinet irodai tanácsos.
6. VogtWaldemár tábornok és dr. Fischer Ferenc főispán.
7. Vitéz Igmándy-Hegyessy Géza testőralezredes és vitéz Pallay Rezső őrnagy.
8. Stenge Ferenc alispán és vitéz Somkuthy József vezérkari ezredes.
9. Szily Tamás nemzetgy. képviselő és Pekry József ezredes.
10. Buchwein Béla gazd. felügyelő és Német Károly főszolgabíró.
11. Kovács József ezredes és Förster Jenő gazd. tanácsos.
12. Mocsáry Károly alezredes és Vas Ferenc p m v. vezérigazgató.
13. Vitéz Toldy Miklós és Schmidt Lajos.
14. Lipokatics János főjegyző és Rimmer Miklós alezredes.
15. Brunswik György százados és dr. Német Kálmán.
16. MTI. pécsi és mohácsi sajtó, fotó közeg.

A kocsisorrend betartásának megkönnyítése céljából a kocsilámpák külső felületein 1-16-ig számozva voltak.

- Fogadás Sátorhelypusztán.

A Kormányzó Úr Ő Főméltóságát az ünnepség színhelyén (uradalom parkja) báró dr. Mirbach Antal, mint a kerület nemz. képviselője üdvözli. Az üdvözlés után jelentkezik, ill. fogadják:

1. vitéz Horváth Imre tábornok, a beiktatásra kerülő vitézek élén.
1. Faludi Ádám nagynyárádi r. kath. plébános.
2. Ádám Imre kölkedi ref. lelkész.
3. Nagynyárad község elöljárósága.
4. Kölked község elöljárósága.

Stettner Pál urad. jószágigazgató az urad. tisztviselők élén.

Időtartam: 10 óra 15 perctől 10 óra 30 percig.

-Vitézi iktatás

Időtartam: 10 óra 30 perctől 11 óra 45 percig.

Frigyes főherceg Ő Fensége által felajánlott és a Kormányzó Úr Ő Főméltósága által adományozott 150 kat. hold vitézi telek a következő érdemes vitézeknek fog birtokba adatni:

vitéz Horváth Imre tábornok, 90 kat. hold

vitéz Aradi József tiszthelyettes

vitéz Deák Ferenc tart. őrmester, földműves

vitéz Deák Máté vámőr tiszthelyettes

vitéz Takaró János tart. szakaszvezető, földműves, 15-15 kat. hold

Ugyanez alkalommal az országos Földbirtokrendező Bíróság által, a Vitézi Rendnek Ámán Bálint kölkedi földbirtokából juttatott 40 kat. hold vitézi telkek, alábbi érdemes vitézeknek fog birtokba adatni:

vitéz László György tart. tizedes, földműves 14 kat. hold

vitéz Szigeti Márton tart. szkv. földműves 13 kat. hold

vitéz Madarasi Péter tart. tizedes földműves 13 kat. hold

1. Himnusz
1. Megnyitó beszéd, tartja Németh Károly főbíró
2. vitéz Igmándy-Hegyessy Géza testőralezredes, vitézi törzskapitány méltatja a Vitézi Rendet és a beiktatandó vitézeket.
3. Somogyi Kálmán kölkedi kisgazda üdvözli az új szomszédokat.
4. Faludi Ádám nagynyárádi r. kat. plébános és Ádám Imre kölkedi ref. lelkész megáldják a vitézi telket jelképező rögöket és vitézeket.
5. A Kormányzó Úr Ő Főméltósága jelképesen átadja a földet a beiktatott vitézeknek.
6. Hiszekegy.
7. Leventék és bajtársa szövetségek díszmenete a Kormányzó Úr Ő Főméltósága és az új telkes vitézek előtt.

Az iktatási ünnepségre Horthy Kormányzó Feketekapu irányából érkezett, a park sarkától gyalogosan, a kövesúton. Elhaladt a régi iskola és a Hősök szobra között, valamint a mai Arany János utca északi oldalán felsorakozott iskolás gyermekek és a közönség előtt, majd belépett a park akkori kapuján, amely a mai székykapu helyén állott. Jobbról megkerülve a Hősök szobrát, észak felé elhaladt a fogadó bizottság, a Bajtársi szövetségek és leventék előtt, majd betért a mai művelődési ház előtt felállított sátorba. A sátor előtti emelvényénél történt az ünnepélyes avatás. Avatás után a Kormányzó a Hősök szobrát balról megkerülve kilépett a park kapuján és az egykori kastély épületének keletre néző ajtajánál állva fogadta a leventék és a bajtársi szövetségek díszmenetét. A díszmenet a műhely déli sarkától indult, szintén az iskolás gyermekek és a közönség sorfala között, egészen a mai posta épületéig tartva.

- Sátorhelyi gazdaság megtekintése

Kormányzó Úr Ő Főméltósága a vitézi iktatás után megtekinti a sátorhelyi gazdaságot. Vezető és rendező: Stettner Pál uradalmi jószágigazgató.

- Ebéd Sátorhelypusztán. 12 óra 30 perctől 14 óráig ebéd Albrecht kir. hercegnél a megbízottak részére a parkban.

-Elutazás Mohácsra. A Kormányzó Úr Ő Főméltósága 14 óra 10 perckor az uradalmi kisvasútra száll és Mohács vasúti állomásra utazik. A Kormányzó Úr és kísérete részére fenntartott kocsik számozva vannak.

Pécs, 1924. évi május hó 27.-én.

Térjünk vissza néhány mondat erejéig az 52. gyalogezred történetéhez. 1917 november 25.-én, felsőbb parancsra az ezred kivált a hadosztály kötelékéből. November 30.-án Pécs városa ezüst hadikürtöt ajándékozott az ezrednek a világháborúban tanúsított hősiességének emlékére. A két és fél éves, hegyeken vívott harc végső soron a Monarchia hadseregének sikerével zárult. Hatalmas veszteségekkel, de sikerült megakadályozni az olaszokat céljaik elérésében. A két világháború közötti magyar hadtörténetírás ezt a sikert kizárólag a magyar csapatok hősiességének tulajdonította, tudomást nem véve arról, hogy a magyarokon kívül a Monarchia valamennyi nemzetiségének besorozott katonája ott harcolt az olaszországi hadszíntéren. A szlovák, cseh, román, bosnyák, rutén, szlovén katonák ugyanúgy helytálltak mint a magyar katonák, az erősen nacionalista történelemszemléletünk mégis bűnbakként igyekezett beállítani őket a későbbi összeomlás után. Árulással, hitszegéssel vádolták őket, mintha a magyar katonák soraiban nem lettek volna olyanok, akik a harci morál csökkenésével vagy csak a biztos haláltól való félelmükben megszöktek, vagy a hadifogságba menekültek. Az 1918 november 3.-i fegyverszüneti egyezmény aláírásával az Osztrák-Magyar Monarchia s vele együtt a közös hadsereg gyakorlatilag megszűnt. Az olasz frontról már október 28.-án megkezdődött a közös hadsereg katonáinak hazaözönlése, a katonák nem voltak hajlandók tovább harcolni. Ezt az összeomlást varrták később Károlyi Mihály nyakába, mondván, hogy felbomlasztotta a hadsereget. Azt a hadsereget nem kellett bomlasztani, felbomlott magától. Az 52. gyalogezred hivatalosan a trianoni békével szűnt meg, majd Magyar Királyi 8. „Béla király” honvéd gyalogezred néven alakult újjá.

S ha már Károlyi Mihály...

A mai uralkodó politikai kurzus nem szereti az egykori köztársasági elnököt, mondván, hogy 1919-ben átadta a hatalmat a kommunistáknak.

Jobboldali érzelmű olvasóim figyelmébe ajánlom, hogy Horthy Miklós, egykori kormányzónk 1944 október 16.-án Szálasi Ferenc és a nyilasok kezébe adta az ország sorsát. Tettének végzetes következményeit ismerjük.

Az I. világháború sátorhelyi kitüntetettjei:

Bauer János őrvezető háromszor kapta meg a Kisezüst vitézségi érmet.

Bertics Pál gyalogos, Vas érdemkereszt

Berdarics Márton gyalogos, Kisezüst vitézségi érem.

Berger János gyalogos, Kisezüst vitézségi érem, valamint Bronz vitézségi érem.

Csapó István gyalogos, 1871-1933 kétszeres, Kisezüst vitézségi érem.

Farkas János gyalogos, 1875-1925 Bronz vitézségi érem valamint Kisezüst vitézségi érem.

Hamberger Jakab szakaszvezető, 1888 október 2.-i születésű, német anyanyelvű, római katolikus, elemi tanulmányaiban végig kitűnő rendű tanuló. Az elemi iskola elvégzése utáni tanulmányait nem tudjuk, de valószínűleg felsőfokú iskolát végezhetett, mert Izabella-földön uradalmi számvevőként dolgozott. A közös hadseregben is számvevő, őrmesteri rendfokozatig jutott. A Bronz vitézségi érem tulajdonosa.

Horváth Mihály gyalogos, Kisezüst vitézségi érem és Vas érdemkereszt.

Kiss András gyalogos, Bronz vitézségi érem, valamint kétszer kapta meg a Nagyezüst vitézségi érmet.

Müller János gyalogos, Bronz vitézségi érem, Nagyezüst vitézségi érem és kétszeres Kisezüst vitézségi érem birtokosa.

Meiszter György tizedes, Bronz vitézségi érem és II. osztályú Ezüst vitézségi érem.

Mányoki Pál örvezető, hősi halottunk (lásd előző könyvünk 136. oldal) az ott leírtakhoz képest új adat örvezetői rangja, és Bronz vitézségi érem ill. kétszeres Kisezüst érem kitüntetése.

Soploher Lőrinc Simon örvezető, szintén hősi halottunk (l.e.k. 136. oldal) Kisezüst vitézségi érem birtokosa.

Schmidt János tizedes, 1889-1921, Bronz vitézségi érem és Kisezüst vitézségi érem birtokosa.

Szigeti Márton gyalogos, 1885-1948, kétszer kapta meg a Nagyezüst, egyszer pedig a Kisezüst vitézségi érmet. Később vitézzé avatták.

Szeletics Antal gyalogos, Vas érdemkereszt és Kisezüst vitézségi érem tulajdonosa.

Szabó Ferenc gyalogos, 1881-1937, kétszer kapta meg a Kisezüst vitézségi érmet.

Varga János örvezető, Bronz vitézségi érem és kétszeres Kisezüst vitézségi érem birtokosa. Sajnálatainkra nem tudjuk, hogy katonáink melyik évben, milyen harci cselekményekhez kapcsolódva kapták ezen kitüntetések, de azt nyugodt lelkiismerettel kijelentjük: rászolgáltak ezekre az elismerésekre.

Hadkötelezettség az Osztrák- Magyar Monarchiában.

Magyarország hadserege a közös (osztrák- magyar) hadseregből, a hadi tengerészetből és a honvédségből áll. A katonai kötelezettség azon év január 1.-én kezdődik amely évben valaki élete 21.-ik évét betölti és a 42.-ik év betöltésével ér véget. Akit a sorozó bizottság alkalmasnak talál, az három évet tényleges szolgálatban tölt, azután tartalékba kerül további hét évre. A hét év alatt minden második évben pár heti fegyvergyakorlatra kell bevonulnia, hogy a fegyverrel való bánást el ne felejtse. A haditengerészetnél a szolgálati idő négy év.

Gyáva az, nem méltó a magyar névre, aki fél a katonáskodás terheitől. Aki testi fogyatékoság miatt alkalmatlannak bizonyul, azt fölmentik, az ilyenek azonban hadmentességi adót tartoznak fizetni, amely pénzből a háború idején rokkanttá lett katonákat vagy az elesettek családját segítéyzik.

(Kivonat a népiskolák részére 1910-ben kiadott Alkotmánytan c. tankönyvből.)

Sátorhelyhez kapcsolódó esemény az I. világháború idején.

Mohácson 1868 május 10.-én alakult meg a Mohácsi Jótékony Nőegylet. Az egylet 152 tagot számlált. Programjukba vették az aggok havi segítéyzését, óvodák fenntartását, a háború idején hadbavonult katonák családjainak segítéyzését, népkönyha felállítást, stb.

Izabella főhercegnő nem volt tagja az egyletnek, ennek ellenére 1917 telén 48000 korona előirányzásával 500 személy részére hat hónapon át hadi konyhát üzemeltetett. Ezen időszak alatt 79 560 adag levest és kenyeret, és 6 hónapon keresztül mindennap 120 liter tejet osztottak ki. A tejet Sátorhelyről biztosították. A jótékonykodáshoz fűződve pótoljuk mulasztásunkat: előző könyvünk kéziratának nyomdába adásakor még nem tudtuk, hogy Albrecht főherceg mellett az 1899. évben Frigyes főherceg úgyszintén 2000 forintot adományozott Mohács városának, járvány-kórház építésére.

A szerb megszállás.

Előző könyvünkben néhány mondatban érintettük az 1918-1921. évek közötti szerb megszállást, azóta ebben a témakörben is sikerült új ismeretekre szert tenni. Részletek Nusser Ferenc egykori uradalmi tisztviselő visszaemlékezéseiből.

„Az 1910. évben lettem a főhercegi uradalom tisztviselője. Első beosztásomat a bellyei uradalomban kaptam. $\frac{3}{4}$ évi gyakorlat után véglegesítettek. A világháborús szolgálatra szóló behívómat 1914 nyarán kaptam meg, addig ezt a tisztviselői munkakört töltöttem be. Egész szolgálatomnak ez a négy éve volt csupán olyan normális időszak, amely alatt hivatalbeli döntéseim és cselekedeteim irányítói pontos és állandó természetű előírások voltak. A világháborúból való hazatérésem, leszerelésem után korábbi szolgálati helyemen, a bellyei uradalom jószágigazgatóságán jelentkeztem. Hamarosan a titkári hivatal vezetője lettem, és ezt a munkakört 1921 március 26.-ig töltöttem be. Tevékenységem abba az időbe esett, amikor Baranya vármegye a szerb megszálló csapatok uralma alatt állott. A főhercegi uradalmat azok a különböző zárgondnokok kormányozták, akiket a jugoszláv államhatalom küldött ki. Előbb Höcker Ágoston jószágigazgató, majd gróf Bobrinszky Vladimir jugoszláv zárgondnok volt a főnököm. (A zárgondnokság lényege, hogy megakadályozza a meglévő állapot bármilyen megváltoztatását.) Amíg a jugoszláv megbízású zárgondnokok kormányozták az uradalmat, a szerb hatalom érdeke ellentétben állt a főhercegi érdekekkel. A főhercegi család érdekében az egész tisztikarral közöltem Frigyes főherceg titkos utasításait és gondom volt rá, hogy ezek megvalósuljanak. A jugoszláv zárgondnokban a felső tízezer szolidaritására hivatkozva megértést tudtam kelteni a főhercegi család érdekei iránt. A zárgondnoknál sikerült olyan rendeletek kiadását elérni, amelyek alkalmasak voltak a célokat szolgáló tisztviselők- Stettner, Sárkány és Dokupil- tevékenységeinek fedezésére. Az ő működésük megfelelőnek bizonyult a szerb rekvirálások, valamint az evakuálás (kiürítés) megelőzésére, és arra, hogy az ésszerűtlen szerb rendeletek elsovvasszák az uradalom gazdasági erejét. Sikerült a szerb hatóságokban azt a gyanút kelteni, hogy Bobrinszky Gróf a magyar tisztviselőknek készségesen engedett, míg a szerb hivatalnokok érvényesülését tudatosan hátráltatta.

Az uradalom felső részeit- Sátorhely, Béda, Karapancsa- nem ürítette ki, az ezen a részen fekvő erdőségek kivágását nem siettette, a vasúti hálózat javítását nagyobb arányban engedélyezte, és ami a legfontosabb, a szerb lakosság részére nem engedélyezte az uradalom felosztását. Ezek a tények végül a gróf megbuktatásához vezettek. Ennek következményeként a jugoszláv körök velem is le akartak számolni. Haditörvényszék elé akartak állítani mint árulót, hiszen mint belyei lakos, jugoszláv államtisztviselőnek számítottam. Bűnrészességgel vádoltak Stettner Pál igazgatói kinevezését tartalmazó főhercegi rendelet kiadásában, ebben a szerb államhatalom elleni lázítást látták. Ekkor tanácsolta Bobrinszky gróf, ha életemet akarom menteni, hagyjam ott feleségemet és négy hónapos gyermekemet, meneküljek át a megszállt területéről Magyarországra. Menekülésem sikerült, 1921 április 15.- re virradó éjjel értem haza, Magyarországra. Menekülésem után feleségemet négy hónapos gyermekünkkel együtt, a jugoszláv csendőrök Mohácson letartóztatták és Főherceglakra vitték. Itt vallatás alá fogták: mit tud férjéről, kutatták, hogy az irattárból eltűnt bizalmas iratok hová lettek, milyen módon kaptam meg a főhercegi utasításokat. Keresték a kapcsolatot köztem és az ugyanakkor letartóztatott Stettner Pál között. Feleségemből semmi érdemleges vallomást nem tudtak kicsikarni, ezért tovább hurcolták Dárdára, gyermekünkkel együtt. Természetes, hogy feleségem és gyermekem kiszabadítása érdekében minden lehetőt elkövettünk. Lépéseink kéthavi internálás után meghozták a kívánt eredményt. Családomat hazahozhattam Magyaróvárra, itt kaptam új beosztást az ottani uradalom titkárságán.”

Még a szerbek bejövetele előtt, november 4.-én, 1848-as mintára Sátorhelyen és a környék falvaiban nemzetőrséget szerveztek, megelőzendő az esetleges fosztogatásokat, de a közbiztonság védelmén kívül foglalkoztak a frontokról hazatért katonákkal is. A falunkbéli nemzetőrök névsorát nem ismerjük. Tiszavirág életűnek bizonyult a Nemzetőrség, 1919 január 10.-én szerb utasításra beszüntette tevékenységét. A szerb megszállók 1921 augusztus 21.-ig tartózkodtak Baranya vármegyében. A megszállásnak egy „haszna” volt, vármegyénk kimaradt a Tanácsköztársaság uralmából. A megszállóknak a trianoni döntés értelmében kellett kivonulniuk a megszállt baranyai területekről. Rendkívüli csalódottságukban- hiszen már magukénak érezték egész Baranyát az utolsó hetekben mindent elkövettek a raktárak, üzletek, mezőgazdasági üzemek, stb. teljes kifosztásáért.. Kihasználva a megszállás utolsó napját, Sátorhelyen kifosztották a magtárt.

Kb. 200 megrakott lovaskocsi haladt az úton Főherceglak felé. Ugyanekkor 12 szerb lovaskatonára elhajtotta a sátorhelyi gazdaság 70-80 csikóból álló állományát. A terület visszacsatolása előtt a magyar kormány kötelezettséget vállalt, hogy a szerb megszállás és esetleges „kommunista” tevékenység miatt senkinek nem esik bántódása, amit természetesen nem tartottak be. Horthyék első teendője az SZDP tagságával való leszámolás volt, annak ellenére, hogy az uradalom területén és ezen belül Sátorhelyen semmiféle „vörös terror” nem volt a kommün alatt. Az SZDP (Szociáldemokrata Párt) tevékenysége Izabella-földön és Sátorhelyen volt a legerősebb, itt történtek a legnagyobb kihallgatások és házkutatások. Az alapszervezetek vezetőit bíróság elé állították, a szocialista érzelmű cselédek egy részét az uradalom- erős felsőbb nyomásra- elbocsátotta. Néhány cseléd a zaklatások elől jugoszláv területre menekült. Nevüket nem tudjuk, viszont ismerjük azon sátorhelyi lakosokat, akik a szerb megszállás alatt költöztek el Budapestre. Biedermann Károly tisztviselő és családja, Grüner Géza nyugalmazott főintéző és családja 1919 szeptember 11.-én Klányi Pál gazda pedig már 1918 november 25.-én a megszállás tizenegyedik napján menekült el Sátorhelyről. Menekülésükhöz a szerbektől való félelem vezethetett.

A főhercegi tejcsarnok 1910-ben napi 25-40000 liter tejnek „tescheni” vajjá való feldolgozására volt beállítva, és ezen mennyiség feldolgozásához szükséges gépi berendezés rendelkezésre állt. (A „tescheni” jelző a vaj márkanevét jelenti,) A szerb megszállás éve alatt a tehénállomány annyira leromlott, hogy a napi feldolgozott tej mennyisége 5-6000 literre csökkent. A szerbek - ezen mennyiségből is - 2000 liter tejet Belgrádba szállítottak napi szinten, kórházak ellátására. Így vajkészítésre alig maradt több 2-3000 liternél. Az 1926-ban vásárolt tejszínérlelőt és fölözőgépet 1940-ben újra cserélték, de a vajköpülő még mindig az 1910-ben vásárolt „Astra” márkájú gép volt. Új köpülőgép beszerzése elodázhatatlanná vált, addig is üzembe állították a tartalékban lévő 2 db „Holstein” márkájú köpülőt. Ezekkel a köpülőkkel finomabb „tescheni” vajot tudtak készíteni, viszont kezelhetés szempontjából kisebb típusú gépek lettek volna kívánatosabbak. Csomagolás szempontjából azokban az években a kereskedők a kisebb, 10 dkg-os vajot keresték, ezt viszont a régi gépekkel formázni nem lehetett. Ezért alkalmaztak kézi csomagoláshoz több női munkaerőt. A napi 300 kg vajnak 1/10-es darabokra való formázása kézi erővel sokba került, ezért kellett mindenképpen detail (csomagoló-formázó) gépet vásárolni. Az 1941-es esztendő második felében az uradalom nagyon sok oroszországi vajmegrendelést kényszerült lemondani a német- orosz háború miatt...

1918. május 14-én megalakult a Sajtgyárosok Országos Egyesülete. A budapesti alakuló ülésen Frigyes főherceg pélmonostori és sátorhelyi tejcsarnokainak képviselőjét Stettner Pál látta el. A nyugati államok –Franciaország, Hollandia, stb. - fejlett sajtiparához hasonlítva a hazai sajtgyártás „csecsemő” korát élte. A felzárkózást óriási mértékben gátolta a negyedik éve tomboló világháború. A hadsereget élelmezni kellett de a legtöbb rekvirálást a gazdaságok, uradalmak megkérdezése nélkül rendelték el. A rekvirált tej a legtöbb esetben édes tejként nem volt forgalmazható, de így gazdaságilag is hasznavehetetlenné vált, másrészt a sajtgyártó üzemek részére minimális mennyiség maradt s így több üzem kénytelen volt tevékenységét beszüntetni. Ugyanez történt a szarvasmarhák rekvirálásánál is, némely túlbuzgó hatósági közegek jól tejelő teheneket rekviráltak... Az alakuló ülésen Stettner Pált alelnökké választották.

A Bánát, Bácska, Baranya Narodna Uprava (Nemzeti Igazgatóság) 1919. január 10-én megtartott teljes ülésén meghatalmazta Klicin nevű népbiztosát, hogy Frigyes főherceg bellyei uradalma „zár alá vétessék”. A népbiztos javaslatára dr. Manojlovics Vlada, szabadkai ügyvédet bízták meg az uradalom zár alá vételének végrehajtásával. Uradalmunk tisztikarát leváltották, a megbízhatatlan, vagy felesleges tisztviselőket elbocsátották, persze a feleslegessé vált tisztviselők helyére kinevezték az ő embereiket, a létszám nem változott. A Baranyát megszálló csapatok parancsnokságát értesítették, hogy ezen rendelet végrehajtására katonai segítséget nyújtsanak. A szerbek által kinevezettek: erdőfelügyelő- Mihaldzik Bosco erdőmérnök 16.000 korona éves jövedelemmel. Segédje: Bozidár Petár mezőgazdász 9600 korona éves jövedelemmel. Pénzügyi tanácsos: Karakasevic Milivoj főkönyvelő 10.600 korona éves javadalmazással és minden családtagja után 400 korona pótlékkal. Számvevő szakértő: Windbacher György jogász, éves jövedelme 9600 korona. 1919. február 8-án, Főherceglakon történt az uradalom mondhatni, erőszakos zár alá vétele. Szerb részről dr. Manojlovics Vladiszlav zárgondnok és Zivko Cvijic szerb tüzér alezredes vett részt a tárgyaláson, utóbbi mint a szerb karhatalom képviselője, az uradalom részéről Höcker Ágoston jószágigazgató és Német Lipót, mohácsi ügyész. A szerb zárgondnok átadta a Narodna Uprava Banat, Bocka i Baranja 75/IV. 1919. számú határozatát, miszerint a bellyei uradalmat zár alá helyezi, és felhívta Höcker Ágostont az uradalmi birtoknak és felszereléseinek leltár szerinti átadására. (A szerbek önkényesen eldöntötték, hogy a megszállt déli területek a Szerb Királysághoz tartoznak, vagyis a későbbi békebizottságot kész tények elé akarták állítani.)

Höcker Ágoston kijelentette, hogy az uradalom a Károly Lajos féle hitbizomány részét képezi, haszonélvezője és tulajdonosa Frigyes főherceg, kitől nem kapott felhatalmazást a birtok átadására. Továbbá a birtok Magyarország területén fekszik s végleges hovatartozása még eldöntve nincsen. A szerbek intézkedési joga kétséges és óvást emel az intézkedés ellenében. Höcker Ágoston kijelentette: nincs abban a helyzetben, hogy az uradalmat önként átadja, hanem egyedül a zárgondnok által igénybe vett katonai karhatalom kényszere alatt adja át a hitbizományt jelenlegi tulajdonosa (Frigyes főherceg) összes jogainak fenntartása mellett. A szerb felet, szándékosan nem írok tárgyalófelet, mert ez az eljárás nem tárgyalás volt, hanem a nyers erőszak érvényesítése a másik féllel szemben, de hát a szerb felet mindez nem érdekelte.

1919. március 20-án a baranyavári cukorgyárból 20 vagon, 1919. május 13-án 46 vagon cukrot szállítottak el a szerbek, Obradovics Milan állami zárgondnok írásbeli parancsára. Előbbi szállítmány értéke 1 094 801, utóbbié 2 227 724 korona volt. Ezen összegeket az uradalomnak kellett volna megkapni, ehelyett 1920. április 1-én Radovanovics Milan, szerb ezredes az uradalom pénztárából az Uprava Narodni javára további 728 670 koronát vett át, egyszerűbben fogalmazva: kifosztotta az uradalmat. Ehhez jött még a takarékpénztárból kivett 4 500 000 korona, tehát az uradalomnak összes hiánya 8 551 196 korona volt, ezen összeg nélkül a baranyavári cukorgyár üzemképtelenné vált. A gyár beindításához 15-20 millió koronára lett volna szükség, de a szerb bankok megtagadták a kölcsön folyósítását. Ezt az anomáliát tette szóvá Stettner Pál, Teiner nevű, csehszlovák állampolgárságú, cukorgyári intézővel együtt, mire mindkettejüket letartóztatták és a zombori fegyházba szállították őket. A fegyházból 1921. június 25-én szabadultak.

Szintén kirívó eset: 1920. január 5-én Radovanovics Milán szerb királyi ezredes szóbeli parancsára a cukorgyár köteles volt azonnal 400 000 koronát készpénzben, 100 000 koronát bónuszban kifizetni. Senki sem tudta milyen célra fordított az összeg. A pénzt becsomagolva, öt pecsétellátva, futár vitte az ezredesnek Főherceglakra.

A szerbek a megszállt területek örökös urainak hitték magukat, holott erre semmi sem jogosította fel őket, főleg nem a belgrádi fegyverszüneti egyezmény, ahol csupán a demarkációs vonalakat jelölték meg. A szerb viselkedés megfejtéséhez közelebb vihet a következő néhány mondat.

1918. október 31-én Vesnics szerb követ kérte a szövetségesektől, hogy Montenegro, Bosznia és Hercegovina kiürítése mellett írják elő Horvátország és Szlovénia kiürítését is, valamint, hogy a megszállás jogát érvényesítsék a Monarchia egész területére. Ezt a kérést az angolok és a franciák elutasították, de Clemenceau francia miniszterelnök kijelentette: „elégítélül kell hogy szolgáljon Vesznics úrnak, látja hogy fenntartjuk magunknak a jogot minden terület elfoglalására, ami csak tetszik és az átvonulásra, ahol csak tetszik.” Ne csodálkozzunk, hogy ezt a mondatot a szerbek úgy értelmezték: mindent elfoglalhatnak, mindent megtehetnek...

1920. március 10-én Szavics, szerb miniszteri tanácsos, ígéretet tett a baranyavári cukorgyár akkor még magyar vezetőinek, hogy a következő cukorrépa szezonban a gyárnak semmiféle nehézséget okozni nem fognak, sőt minden tekintetben a gyár hasznára fognak járni. Ez sem így történt... Továbbá megígérték a belgrádi mezőgazdasági minisztérium részéről, hogy a szükséges tőke megszerzésénél is a cukorgyár segítségére lesznek, mert állami segítség nélkül a gyár működni nem tud. Nem volna tehát indokolható, hogy a gyárnak a cukor eladásából származó jövőbeni bevételei továbbra is elvitessenek az Uprava Narodna részére... Magyar részről ezen ígéret be nem tartását sem volt ildomos hangoztatni, s ha mégis? Ez is hozzájárult a cukorgyári vezetők már említett őrizetbe vételéhez...

Frigyes főherceg bellyei uradalma az ország egyik legkiválóbb gazdaságának számított. Magas szintű mezőgazdasági termelés, hatalmas tejgazdaság, ipari növények termesztése, modern állattenyésztés, korszerű feldolgozóipar, és csaknem 80 km iparvasúti hálózat jellemezte az uradalmat. A szerb megszállás óriási károkat okozott. A cukorgyár évekig nem működött, 1920-ig kb. 25 000 000 korona értékben vittek el a gazdaságból állatállományt, felszereléseket, terményeket, mezőgazdasági eszközöket. Meggyőződésem, hogy a háború után néhány év alatt az uradalom kiváló mezőgazdasági szakemberei a régi színvonalra emelték volna a gazdaságot, ha nincs az igazságtalan trianoni döntés. Amennyiben a természet alkotta földrajzi (Dráva folyó) határt vették volna figyelembe, az uradalom területe egyben marad! Igaz, 1941-ben visszacsatolták az uradalom elszakított területét, de ekkor már javában dúlt a II. világháború, 1944 nyarától fenyegető közelségbe került a szovjet megszállás és ezzel együtt a szerbek visszajövedele. Ez 1944 október, november hónapban bekövetkezett s ezzel a bellyei uradalom 247, Mária Krisztinától számítva 164 éves története befejeződött.

Hívjunk még segítségül Stettner Pál uradalmi jószágigazgató akkori naplóját.

1918 január 7.

Reggel lementem Főherceglakra. Baranyavári hídnál megnéztem a jégvágást, munka nagyszerűen halad. Szerbek, oroszok karácsonyt ünnepelnek, a foglyok jobb ebédet és ½ liter bort kapnak fejenként.

1918 január 12.

Reggel 7-kor az összes olasz megkezdte a jégnek bedolgozását, 9- kor megérkezett a tegnapi felrakott 12 nagy teherkocsi és így este 5-ig szakadatlanul járt a felvonó, három oldalról hordták a rácshoz a jeget. Este olasz zsoldfizetés. Az olaszoknak a nehéz és szorgalmas munkáért adtam napi 2 koronát és 2 deci pálinkát kaptak mind.

Tehát a feljegyzések szerint bizonyos, hogy 1918-ban olasz hadifogoly katonák tartózkodtak és dolgoztak Sátorhelyen. Sajnos a naplóírás itt megszakad és csak 1925 január első napján folytatódik. Ha nincs a hosszú kihagyás, ma biztosan tudnánk az olasz hadifoglyok további sorsáról felvilágosítást nyújtani...

Feltételezésünk megerősítése végett a H M Hadtörténeti Intézet és Múzeum Katonai Emlékezet és Hadisírgondozó Igazgatóság illetékes hivatalához fordultunk.

Válaszlevelükben a következő tájékoztatást adták:

**HONVÉDELMI MINISZTERIUM
HADTÖRTÉNETI INTÉZET ÉS MÚZEUM
KATONAI EMLÉKEZET ÉS
HADISÍRGONDOZÓ IGAZGATÓSÁG**
Nyt. szám: KEHI/424-1/2022

1. sz. példány

Farkas Ervin

Sátorhely

Tárgy: Olasz katonák sírhelye Sátorhelyen

Tisztelt Uram!

A sátorhelyi temetőben eltemetett olasz katonák adataival kapcsolatos megkeresésére vonatkozóan az alábbi tájékoztatást adom.

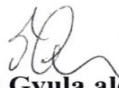
Sajnálatos módon a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Katonai Emlékezet és Hadisírgondozó Igazgatóság rendelkezésére álló nyilvántartásokban és adatbázisokban nem található információ Sátorhelyen, az első világháború időszakában eltemetett olasz katonákról. Ennek oka a korabeli temetőkataszteri nyilvántartás hiányosságaira vezethető vissza, ugyanis a szerb megszállás miatt a kérdéses területen található katonasírok és temetők felmérését az illetékes hatóságok nem tudták elvégezni.

A település temetőjében nyugvó olasz nemzetiségű katonáról a korabeli sajtóban is csupán egy említést találtunk. A Dunántúl című folyóirat 1933. március 18-i száma a Pécsen nyugvó olasz katonák Budapestre történő átszállítása okán jelzi, hogy a nagynyárádi plébániatemplomhoz tartozó Sátorhelypuszta római katolikus temetőjében egy bizonyos Pantanai Sante Giovanni Baptista nevű, 1895-ben született olasz hadifogoly nyugszik, aki 1918. április 8-án hunyt el a településen, tuberkolózisban. A név sajnos egyetlen nyilvántartásban sem szerepel, és nincs adatunk róla, hogy földi maradványait Budapestre, az Új Köztemetőben kialakított olasz katonai parcellába szállították volna. Neve nem található meg az ott nyugvók listáján sem.

A rendelkezésre álló információ hiánya miatt a településen eltemetett olasz hadifogoly személyazonossága nem állapítható meg teljes bizonyossággal.

Budapest, 2022. június 28-án

Tisztelettel:

dr. Téglás Gyula alezredes
irodavezető

Készült: 2 példányban

Egyetlen feladatunk maradt, kideríteni és megközelítő pontossággal beazonosítani a temetőnkben elhantolt olasz hadifogoly katona sírhelyét.

Induljunk ki a felszámolt temető szélső sorából, ahová 1917 nyarának végén, ősz elején temettek utoljára, a pontos dátumot nem ismerjük. Az 1916. év utolsó halottja november 25.-én Breitung Béláné, míg 1917-ben elsőként Klieber Etelka halt meg, március 9.-én. Bizonyosan egymás mellé temették őket. Előbbi sírkövét a temető árkából ástuk ki, míg utóbbiét a temető felszámolásakor átvitték édesapja- Klieber Antal- sírjára. Ezt azért tartjuk fontosnak megemlíteni, ha K. Etelkát a Lajmér felőli oldal utolsó sorába temették volna, akkor síremléke ma is ott állna, ugyanis a sírkő most is nagyon jó állapotban van és a legészakibb sort nem számolták fel. Klieber Etelka után 1917-ben a következő sorrendben haláloztak el: Szabó István, Almás Józsefné, Oroszlán István, Takaró Józsefné, Hauch József és végül 1917 október 15.-én Folbert Erzsébet (Kramm Jánosné). Az ő nyugvóhelyével kezdték meg a Lajmér felőli parcellát, majd folytatták Maria Oszwald sírjával 1918 március 16.-án. Ennek a parcellának az első sorában fenti kettőn kívül még 11 sírhely található. A második sor első kriptájában nyugszik Hadfi János, de őt jóval később (1950) temették oda. Ebben a sorban a második sír Hamberger Péteré, ő 1918 december 23.-án hunyt el. A harmadik sírban nyugvó Koch Pálné már 1919-ben halt meg. A második sorban a további elhantoltak már az 1920-as év halottai. A gyermekeket 1916 végétől külön parcellában kezdték temetni. Hamberger Péter és Maria Oszwald között öten haltak meg 1918-ban, ők a püspöki levéltár anyagában is szerepelne: Gyuricza János, Takaró Mihályné, Manczur István, Moravec Józsefné és Lippert Mátyásné. Bizonyos, hogy a parcella első sorában nyugszanak, ezt támasztja alá az a két sírkőlap amelyek a sor melletti fák között hevernek, az egyik egészen a sor végén.

Tehát kettőjüknek sírköve lehetett, ami idővel megrongálódott eltöredezett, senki nem újította fel a síremlékeket. Az olasz hadifogoly április 8.-án hunyt el, 24 nappal Maria Oszwald után. Logikusnak tűnik, hogy az első sor harmadik sírjában ő nyugszik. A Hadisírgondozó Igazgatóság levele szerint az olasz hadifogoly személyazonossága nem állapítható meg teljes bizonyossággal, viszont az imént felsorolt adatok alapján úgy érezzük, Pantanai Sante Giovanni Baptista itt nyugszik a temetőnkben a Lajmér felőli első sor általunk vélt harmadik sírjában. Ami a többi olasz hadifogoly sorsát illeti, sátorhelyi forrásunk megbízhatóságában nem kételkedünk, de egyéb bizonyítékok, írásos dokumentumok hiányában nem tudunk határozott álláspontot képviselni.

Ismét az uradalomról.

A maga nemében páratlan dokumentum került birtokunkba: egy olyan okirat 1324-ből, amely talán elsőként említi Bellyét, persze még nem mint uradalmat.

1324. október 25. csütörtök

„A pécsi káptalan bizonyítja, hogy bellyei Pazmanius fia Gergely, Mihály fia János magáért és Benedek testvéréért és unokatestvérük, Sándor fia Miklós megjelenve elmondták, hogy közös birtokaikat elkülönítették. Gergely, János és Benedek megkapta Bellye birtokot, de az átadott kúriahelyért Miklósnak adnak egy 64 öl hosszú és 16 öl széles kúriahelyet Bellye faluban a Szt. János egyház előtt.”

Savoyai Jenő 1699-ben érdemei elismeréseként 26 falut kapott a megye délkeleti részén. Ebből alakult ki később a bellyei uradalom. Savoyai keveset tartózkodott a birtokon és ez is közrejátszhatott abban, hogy az 1700-as évek elején a kurucok és a rácok akadálytalanul garázdálkodhattak a falvakban. A rácokat a törökök kiűzése után telepítették be a lakatlan délkelet- baranyai falvakba. A kurucok 1704-ben értek Baranyába s a rácokkal való összecsapásaiknak a falvak itták meg a levét. Hol a kurucok, hol a rácok dúlták végig az uradalom településeit. Ízelítőül néhány példa: Bellyén a rácok 2 embert megöltek, a kurucok elhajtották az állatokat.

Hercegszőlős: a falu teljesen felégett, az állatokat a rácok vitték el.

Vörösmarton a rácok 11 embert megöltek, az állatokat a rácok és a kurucok is zsákmányolták. Ugyanebben az évben (1704) 43 ember pestisben meghalt.

Bodolyán a kurucok 7 embert öltek meg, a falut felégették.

Csúzán a rácok az összes állatot elhajtották.

Kő: az egész falut felégették, a rácok is kurucok is rekvirálták az állatokat.

Sepsén ugyanez történt.

Kölkeden a rácok 9 házat felgyújtottak és minden állatot elhajtottak.

Darázs a legnagyobb pusztítás helyszíne. A rácok az összes állatot elhajtották, a teljes falut felégették és 170 embert megöltek.

Hasonló sors várhatott volna Sátorhelyre is, de hát mint tudjuk a falu ekkor már és még nem létezett.

A most következő néhány oldal elolvasása előtt a Kedves Olvasó elnézését kérem ha gondolataim, témáim egy kissé csapongónak tűnnének. Ezeknek a történeteknek az előző könyvben kellett volna helyt kapniuk, de sajnos a dokumentumok nem időrendi sorrendben kerültek birtokunkba, de azért igyekszem valamiféle sorrendet tartani.

Ismeretes, hogy Mária Terézia 1780-ban vásárolta meg a bellyei uradalmat leánya, Krisztina főhercegnő részére. A főhercegnőnek a bellyei uradalomban 31, Moson megyében 22, míg Pest megyében további 11 falu képezte birtokát. A vásárlást követő évben a főhercegnő hozzákezdett Sátoristye fejlesztéséhez. Ezt már említettem előző könyvünkben, de azt nem, hogy a vásárlást követően 1784-1787 között II. József rendeletére végrehajtották az első magyarországi népszámlálást. A népszámlálás nemcsak a népesség és a katonaköteles férfiak számát tudakolta, hanem egyéni adatfelvétel alapján a nemek, családi állapot, foglalkozás, társadalmi helyzet szerinti megoszlást is figyelembe vette. Az anyanyelv kivételével szinte minden kérdésre választ adtak a kérdőívekben. A megye által kirendelt polgári biztos és a katonai összeíró biztos járásoként, településről településre haladva, a helyi lelkipásztor segítségével házanként számolta meg a népességet, illetve egyéni adatokat töltötte ki a lakók nevének és egyéb adatainak felírásával. Az első népszámlálás adatai szerint Sátoristyén 12 lakóházban 10 család lakott. A lakóházak az egykori kastélyt körülvevő várudvarban voltak. A férfiak létszámát 10 nő és 17 nőtlen alkotta. A nőket nem választották külön hajadonokra és férjezettekre. A gyermekeket „sarjadék” címszó alatt lajstromozták.

Károly főherceg 1822 után kezdte meg az uradalom nagymértékű modernizálását. Mérnökeivel, gazdatisztjeivel szabályozta a területek vízrendszerét, a birtokokon megszüntették az ugart, használhatóvá tették az addig vízzel borított legelőket, szántókat, bevezették a vetésforgót és nagy súlyt fektettek az istállózásra, takarmánynövények termesztésére. Az uradalom ekkor kapcsolódott az országos árukereskedelembé. Ezekben az években kezdték a bér munkákat alkalmazni, más uradalmak munkaerőit felhasználva.

Az 1848/49-es szabadságharc bukása után- sőt már a harcok alatt- Bécsben megkezdték az ország, a megyék, járások, falvak közigazgatásának teljes átszervezését. Gondot okozott egyes puszták vonatkozásában az államhatalom alá való helyezés. A feudális korban ugyanis a puszták cselédsége felett az uradalmak gazdasági tisztjei gyakorolták a rendészeti jogokat. A megyei főbíró 1850 végén javasolta a megyefőnöknek, hogy Sátoristye pusztá cselédjeit a helybéli tiszttartónak rendészeti felügyelete alá helyezték. A megyefőnökség azonban Nagynyárad község bírójára és előljáróságára alá rendelte a pusztát, 1851 január 1.-i hatállyal.

Szeretnénk eddig még nem publikált néhány adatot közölni az egykori tejcsarnokról. A sajta 1854 óta üzemelt de csak 1925-ben vette fel a Főhercegi Központi Tejcsarnok Sátorhelypuszta nevet. Befektetett tőkéje 1942-ben 64000 pengő volt. Egy 20 lóerős fölözőgépet működtettek, valamint 3 db, összesen 24,6 lóerős villanymotort. Termelési érték 158294 pengő, ipari többlet 24155 pengő. Kettő szakmunkás, 1 betanított gépmunkás, 2 napszámos, 3 férfi és 2 nő dolgozott ekkor, napi 11 munkaóraban. A munkások részére kifizetett éves járandóság 5365 pengő volt. Valamennyi adat az 1942. év adata.

Úgy gondolom közösségünk történetéből nem hiányozhatnak a kisebb- nagyobb bérmozgalmak, sztrájkok sem. Az első bérmozgalom az 1900-1904 közötti évekhez kötődik. Az uradalomban Főherceglak, Sátoristye, Lippó, Braidaföld, Albertfalva, Jeszaföld, Frigyesföld napszámbére volt a legalacsonyabb, 42-48 krajcár. A komlóföldek és a cukorrépa területek megműveléséért 67-70 krajcárt fizettek. Az alacsony munkabérek következtében kialakult feszültségeket enyhítette az alacsony élelem árszínvonal. Az egész országban szinte sehol nem voltak ilyen alacsony élelmiszer árak. Ez a korszerűen gazdálkodó uradalom érdeme volt. Az alacsony napszámbéreket végül felemelték 80-90 krajcárra a vezetőséggel való megegyezés után, de már nem volt ritka az 1 koronán felüli bér sem.

1907-ben a megyei főszolgabíró jelentése szerint „ Sátoristye és környéke pusztáiról indult ki „ az aratási szerződések megkötésének módozatairól szóló követelés a cselédség részéről. A tárgyalások ekkor is eredményre vezettek, a cselédség elérte céljait.

1925 október 8.

A cselédségnek csak kis része hajlandó a deputát rozst megváltatni. (Deputát: gazdasági alkalmazásban lévő tisztek és a cselédség járandósága, melyet természetben állapítanak meg.) A környékbeli malmok 100 kg rozsért 53 kg lisztet és 18 kg korpát, 100 kg búzáért pedig 44 kg lisztet és 18 kg korpát adnak. Az uradalom ezt a mennyiséget garantálja a cselédségnek.

október 9.

Burgonyatermés: Izabellaföldön 15 holdon 2100 q

Sátorhelyen 8 holdon 600 q

Ormányban 6 holdon 500 q

Károlymajor 7 holdon 800 q

Magyarbóly 4 holdon 280 q

Az intézők utasítást kaptak, hogy az idénymunkások szükségletét gondosan raktározzák el, a többit elsősorban sertésekkel etessék fel, és pedig malacoknak naponta 3 kg, anyakocáknak naponta 5 kg adandó.

Diótermés: Károlymajorban 300 kg, Ormányban 100 kg, a többi gazdaságban még nem mérték fel a diótermést. Az igazgató elrendelte, hogy a vajigénylések kielégítése céljából Ormányból a fejt tejet 2 napon keresztül Sátorhelyre küldjék. A vadgesztenye terméseredménye Sátorhelyen 110 q, Károlymajorban 10 q. A termést az izabellaföldi raktárba szállították.

október 12.

A tengeri törését a gazdaságok megkezdték. Mérőnként 3000 koronát fizetnek érte. A szabari 5 vagon tengerit Sátorhelyre kell szállítani, itt fogják morzsolni és szárítani. A sátorhelyi fűrésztelepen készítik el a Károlymajorban építendő sertésólak faanyagát. Mész van elegendő. Jövő héten kezdhetik az építést.

október 14.

Sátorhelyi fűrésztelepünkön takarmánykocsit készítenek a magyarbólyi gazdaság részére. A sátorhelyi sertések részére 21 vagon árpára lenne szükség. Igazgató úr a vizslaki állományból Izabellaföldnek kiutalt 6 db csikót, Sátorhelyre pedig 8 db csikót. Ormánynak 2 db, Károlymajornak 6 db, Magyarbólynak 8 db, Szentmártonnak 2 db csikó jut.

október 16.

Fűrésztelepünkön 2 db, 5 méter hosszú itatóvályút készítenek tölgyfából, Márokpuszta részére.

1929 május 20.

Fenséges Úr pár perccel 11 óra előtt Heinz ezredessel megérkezett, megnézte a leégett magtár építését, majd utasítást adott hordozható baromfiólra vonatkozólag. (Hordozható baromfiól alatt a mai állatszállító járművek elődje értendő)

május 21.

Sátorhelyen fogytán van az árpa, legalább 200 q kellene az új termésig. A magtár vasbeton födémjéhez a zsaluzás készen van, a vas szerkezet szintén, így már ma délben megkezdik a betonozást. A kőművesek egy része a volt szárítóhelyiség feletti falazat belső tisztítását végzi, a többiek a betonozást csinálják. Az ácsok a középső épület tetőszerkezetén dolgoznak. A kátrány fedőanyag is megérkezett.

május 24.

Sátorhelyen erősen grasszálnak a répabogarak. Ma a cukorgyárból 10 q répamagot hozattam, ebből Magyarbóly 4 q-t elvitt. A németbólyi uradalomtól egy simmenthali bikát vettünk 1200 pengőért.

A bellyei uradalom mérlegkészítés utáni tiszta jövedelmei az 1902-1917 közötti években.

1902 1 256 257 korona

1903 1 437 509 korona

1904 1 385 445 korona

1905 1 711 697 korona
1906 1 514 932 korona
1907 1 656 921 korona
1908 1 719 385 korona
1909 2 218 206 korona
1910 1 593 026 korona
1911 2 857 590 korona
1912 2 196 185 korona
1913 1 871 671 korona
1914 2 815 334 korona
1915 3 188 079 korona
1916 3 132 725 korona
1917 2 180 603 korona

Összesen 32 935 572 korona

Az 1918-as év adata nem ismert de ebből a listából is látjuk, a szerbeknek volt miből elvenni....

Összehasonlítva Frigyes főherceg többi uradalmainak, birtokainak adataival, a bellyei uradalom érte el a második legjobb eredményt, megelőzve Magyaróvárt, Seelovitzot, valamint a kisebb Végles és Topolovác birtokokat. Tizenöt év legjobb eredményét a tescheni uradalom tudta felmutatni 59 477 524 koronás tiszta jövedelmével. Ezt elsősorban fafeldolgozó iparával és élelmiszer kereskedelmével érte el, de fémipara és könnyűipara is jelentékeny mértékű volt. Teschen is elszenvedte a maga „trianoni” tragédiáját. Az egykori sziléziai hercegséghez, majd az osztrák- magyar monarchiához tartozó városkát az I. világháború után kétfelé osztották. A várost átszelő Olza folyót jelölték új határnak, a folyó északi partján elterülő városrészt Cieszyn néven Lengyelországhoz, a déli oldal Cesky Tésin elnevezéssel Csehszlovákiához került...

1993 december 20.-án Sátorhelyre látogatott Frigyes főherceg unokája, Sarolta hercegnő. Nemes céllal érkezett: a Várudvarban szeretne volna megvásárolni az egykori I. számú tanítói lakást, és a későbbi idők folyamán valamilyen formában segíteni a falu fejlődését. Tervei sajnos nem válhattak valóra, a Várudvar épületei műemlék jellegűek s így az illetékes hatóság nem engedélyezte a vásárlást. Elnézve e becses műemlék mostani állapotát- különös tekintettel az egykori irodák, valamint az északi szárny állagára- a Műemlékvédelmi Hatóság nem tudna a jelenlegi tulajdonosokra nyomást gyakorolni a rendbetétel érdekében? Sarolta hercegnőn bizonyára nem múlt volna az épületek sorsa...

Régi sírkertünk kutatásakor néhány megtalált sírkővel kapcsolatban kételyek maradtak bennünk. Kételyeinkre eddig egy síremlék esetében találtunk bizonyosságot. Előző könyvünk 108. oldalán közöltük Meischer Konrád nevét.

A név helyesen Fleischer Konrád.

Az F betű felső szára pedig jobbra, az l betű felső szára pedig balra hajlik, szinte összeér a megrongálódott sírkövön, tehát m betűnek is olvasható, az elmosódott évszám pedig helyesen 1909. Bizonyosságunkat alátámasztják a régi iskolai anyakönyvi naplók amelyekben Fleischer név szerepel, mint kovácsmester, hat gyermek gondviselőjeként.

Kápolnánk első harangozója Marczi Antal cipész. Mesterségének gyakorlása mellett ellátta a harangozó, sekrestyési teendőket, egy gyermekéről tudunk. A család később Pócsára költözött.

1934 augusztus 19.

Hazánkban 1884-ben alakult meg a Magyar Önkéntes Tűzoltóság. Az 50 éves jubileum alkalmából Mohácson tűzrendészeti felügyelők vezetésével tűzoltó versenyt rendeztek. A verseny nagy közönség előtt zajlott, élvezetes látványt nyújtott, a gyorsaság, fegyelem, precizitás és ügyesség példamutatásában a sátorhelyi csoport járt az élen. Tűzoltó csapatunk a nagynyárádi, lánycsóki és a majsi egyleteket megelőzve nyerte a versenyt. Tűzoltóink névsorát sajnos nem ismerjük.

Ugyancsak augusztus 19.-én búcsúztatták Oberst Lajost, iskolánk igazgatóját, tanítóját. Születési idejét nem tudjuk, de ha nyugalomba vonulása évét vesszük figyelembe, akkor 1870-74 között születhetett. Azokban az időkben szolgálati ágaktól függően 60-70 éves kortól, vagy 35-45 éves szolgálati idő eltöltése után lehetett elérni a teljes nyugdíjjogosultságot. Iskolánk legrégebbi naplói szerint már 1896-ban Sátorhelyen tanított. Nem tudom, nem tudjuk bizonyítani, de valószínűsíthetően más iskolákban nem is tanított. Régebben nem számított ritkaságnak, ha valakinek egész életében egyetlen munkahelye volt... Egy kislányáról- Oberst Mária, született 1899 július 16.-án- tudunk. Édesapja a tanítás mellett tevékenyen részt vett a falu társadalmi életében. Alapítója, majd elnöke volt a társaskörnek, olvasván a régi dokumentumokat, cselekedeteiből mindig az emberség sugárzott. Búcsúztatásán megjelent az uradalom tisztikara, alkalmazottai, cselédsége, régi tanítványai. Iskolánk igazgatói posztját 1919 óta betöltő Oberst Lajos meghatva mondott köszönetet a szeretetteljes, ünnepélyes búcsúztatásért. Topolovác birtok Mohács város tulajdona volt. A Riha tótól keleti irányban elterülő, mintegy 40-50 holdnyi Topolovác erdőt vette bérbe az uradalom az 1909. évtől számítva 10 évnyi időtartamra. A 10 év alatt a keményfa eladásából az uradalom 445 694 korona bevételre tett szert. Végles települést az okiratok 1393-ban említik először, az 1368 előtt épült várával együtt. A vár Nagy Lajos király vadászkastélyául szolgált és a zólyomi ispánsághoz tartozott. 1424-től 1490-ig, majd 1527 és 1546 között a mindenkori királynék birtoka. Közülük Beatrix, Mátyás király felesége, és maga Mátyás király is gyakran vadászott a környéken. A várost a XVI. században megerősítették, és a török ellen kiépített végvárrendszer része lett. A település 1690-től az Eszterházy család birtokához tartozott. A véglesi uradalmat az 1867-es kiegyezés után a franciaországi emigrációjából hazatérő Nemeskéri Kiss Miklós, a 48-as szabadságharc ezredese vásárolta meg. Először fűrészüzemet, majd palackozóüzemet hozott létre. Utóbbi üzemben a közeli Vera- forrás savanyúvizét palackozták. Franciaország a sajtok országa. Ottani tapasztalatait felhasználva, 1890-ben sajtgyárat alapított a tulajdonos. Magyarországon itt készítettek először roquefort sajtot. Frigyes főherceg 1905-ben vásárolta meg a kis uradalmat, fő profilja továbbra is a sajtkészítés maradt. Gyógyvíz, sajt, fűrészüzemi termékek eladásából 1918-ig 6 619 200 korona bevétele származott a uradalomnak. A trianoni diktátum a véglesi uradalmat is elszakította Magyarországtól. Mai neve Vigl'as, Szlovákia területén, Zólyom (Zvolen) városától keletre található.

1939 július 27.-én az uradalom által Sátorhelyre szerződtetett 160 vendégmunkás nem vette fel a munkát. Az uradalom a szerződés szerint a cséplést is velük akarta elvégeztetni. A 160 munkás közül 35 időközben különböző okok miatt hazament. A cséplésnél nagyobb volt a kereset, a vendégmunkások csak a cséplést kívánták elvégezni, a helybéliek pedig végezzék el a többi munkát. Az uradalomnak joga volt úgy beosztani a munkásokat, ahogyan rájuk szükség volt. Mivel a vendégmunkások a cséplésen kívül nem voltak hajlandók más munkát végezni, az uradalom kifizette az addig végzett munkák bérét, és felbontotta a megkötött szerződéseket.

1945 március 1.

Baranya vármegye főispánja megbízólevelet adott ki Orbán Vilmos okleveles gazdának, melyben felkérte a sátorhelyi, Albrecht királyi herceg volt uradalmának vezetésére. Egyben kérte a régi uradalom megmaradt tisztikarát, hogy a nehéz és rendkívüli viszonyok ellenére biztosítsák az uradalom termelésének zavartalanságát.

1945 március 26.

A mohácsi járásból jelentették a megye főispánjának, hogy a sátorhelyi uradalom raktárában 500 q zab, Ormánypusztán pedig 200 q tavaszi árpa van készleten. A főispán az orosz katonai parancsnokhoz fordult a készletek felszabadításáért, ami megtörtént.

1945 március 28.

Baranya vármegye tiszti főorvosa kérelmet adott be a főispánhoz, hogy a megye területén lévő üdülőket, kastélyokat foglalják le a fertőzőbetegségek, sebesült katonák, stb. részére. Az igénybe vehető épületek listáján szerepelt Albrecht főherceg bédai kastélya is.

1945 május 4.

A sátorhelyi magtárban lévő 700 q búza és 1200 q csöves kukoricakészletet az orosz katonai parancsnokság engedélyével kiadták a cselédség részére.

1945 június

A hazatérő bolgár és orosz haderő tekintélyes részét Mohácson hajózták be. Főherceglakon kezdetben oroszok és partizánok ütöttek tanyát majd szerb katonaság váltotta fel őket. Sátorhelyt és a környéki gazdaságokat felosztották leginkább a cselédség között, akik csak nagyon nehezen tudtak boldogulni. Hihetetlen, de a gazdaságban egyetlenegy darab ló volt...

Próbáljuk meg nyomon követni néhány uradalmi gazdatiszt 1945 utáni sorsát, Nottny István szintén uradalmi tisztviselő leveléből.

1946 február 26.

„...sajnos a mai, teljesen lehetetlennek mondható rezsim nem tud valamilyen módot találni arra nézve, hogy azokat, akik 30-40 évig szorgalommal és becsülettel álltak a mezőgazdasági kultúra szolgálatában, valamilyen nyugdíj vagy kegydíjban részesítsék. Schneider Rudi azzal tartja fenn magát, hogy feleségével együtt diákokat tanít. Rajky Pista, volt igazgató favágásból próbál magának egzisztenciát teremteni, felesége pedig babákat készít. Gabriella főhercegnő régiségkereskedést nyitott Budán, társult valami Invicsné nevű asszonnyal, aki Horthyéknál volt komorna és valamit ért a régiségekhez. Hogy miképpen megy az üzlet, arról fogalmam sincs, de feltett szándékom, hogy meglátogatom őt, és igyekszem valamiképpen segítségére lenni. Ha nem ismernék őt Óváron, akkor idevenném magamhoz, de attól tartok, hogy akkor rám nyomják a közismert bélyegzőt, hogy reakciós vagyok...

Albrecht első felesége, a tescheni hercegnő fűszerüzletet nyitott az Anna utcában, a Várban. A többiekről semmit se tudok.”

(Gabriella hercegnőről az itt leírtak nem mondanak ellent annak, amit néhány oldallal korábban közöltünk róla, ugyanis üzletét ellehetetlenítették és ekkor választotta a teljes visszavonultságot.)

Barna Béla egykori erdész és műszaki vezető emlékezése.

Heves megye Adács nevű községében születtem 1927 április 29.- én, mezőgazdaságból élő család hetedik gyermekeként. Édesapám 1901.-ben a monarchia hadseregében szolgált Frigyes főherceg ezredében. Leszerelés után 1909-ben kötött házasságot Édesanyámmal. Az I. világháború kitörésekor tartalékosként korábbi ezredéhez vezényelték.

Az ezredet a szerbiai fronton vetették be. Az 1918-as katonai összeomlás, majd a trianoni békediktátum után az ezredparancsnok, kinek nevére sajnos nem emlékszem, az uradalom jószágkormányzója lett. Édesapámat ő hívta az akkor már csonka uradalomhoz, mint képzett mezőgazdasági embert, és munkaszervezéssel bízta meg. Én első alkalommal 1939 tavaszán jöttem Izabella-földre, később házasságot kötöttem és itt telepedtem le. Az uradalom központja Sátorhely volt és ide tartoztak a vizslaki, az ormánypusztai, Izabella-földi, debrinai mezőgazdasági, ill. a bédai, töttösi, karapancsai, szabari erdőterületek. Apám társaságában gyakran fordultam meg Debrinán a mezőgazdasági munkák ellenőrzése kapcsán. Ezen alkalmak egyikén találkoztam először a főhercegasszonnyal, Bocskai Katalinnal. * Az orosz front közeledtekor a főhercegasszony két kislányával, Saroltával és Ildikóval a karapancsai kastély lakója volt. Tudta, érezte, hogy itt nem várhatja meg az oroszokat. Kérésére a karapancsai, a kopácsi, a tökösi, a főherceglaki és a köriserdei kastélyok értékes és mozdítható anyagát (festmények, vadásztrófeák, stb.) a sátorhelyi kastélyba gyűjtöttük össze. A főhercegasszony személyének és személyes értékeinek mentését is kérte. A Sátorhelyre hordott értékek elszállítására huszonkettő kétlovas fogatot tudtunk kiállítani. A karaván 1944 október 3.-án indult el mosonmagyaróvári végcéllal, katonai kísérettel. A fogatok indulásakor megkongatták a sátorhelyi templom harangját... A tervezett útvonal Szekszárd, Siófok, Pápa volt, de már Dunaszekcsőnél vissza kellett fordulni mert az oroszok tűz alatt tartották az utat. Így Pécs, Sásd, Kaposvár, Marcali, Keszthely, Sümeg lett az útirány. Ezen az útvonalon is gyakori volt a légiveszély, és a vonuló katonai hadoszlopok miatt karavánunk egysége szétesett. Gondjaimra négy fogatot bíztak és ezt a négy fogatot sikerült egyben tartani. Csak éjjel és zömmel földúton tudtunk haladni, óriási volt a szembejövő katonai forgalom. Sárváron már a zsúfoltság tetőzött, a Rába folyó hídján alig- alig tudtunk átkelni. Az eső esett, ember, állat ki volt merülve. Óváron a kastélyban vették át a szállítmányt a Sátorhelyen készült leltár alapján. A lerakodást orosz hadifoglyok segítették. Tudomásom szerint a fogatoknak csak töredéke ért célba. Itt találkoztam utoljára a főhercegasszonnyal... Visszaérkezve Sátorhelyre, a faluban rengeteg német katona és nagyon sok kétségbeesett civil menekült zsúfolódott össze. Nekünk még jutott feladat, az oroszok ideérkezése előtt meg kellett menteni a debrinai szürkemarha állományt. A módszer az úsztatás volt. A vezértehén szarvára kötött kolompot a gulya követte, így tízesével sikerült az úsztatás. Egy-egy forduló után a vezértehenet az állatorvos mindig megvizsgálta, és utána kis kompon vittük vissza az állatot a következő úsztatáshoz.

A gulya így a Szúnyog- szigetre került... Izabella-földön november 28.-án megjelentek a partizánok. Juhokat, sertéseket, csikókat, magtáron lévő összes gabonát, mindent elvittek. Mocsári László az uradalom korábbi Izabella-földi intézője családjával együtt visszatért, és a helyi orosz parancsnoknál panaszt emelt a rablások ellen. Ennek retorziójaként a partizánok körülzárták Izabella földet, és házkutatást tartottak az intéző lakásán. Minden iratot összeszedtek és zsákokba tömködtek. A házkutatás a padlásra is kiterjedt. A padláson egy villámgéppuskát és néhány kézigránátot találtak, amit talán a németek hagyhattak ott. A helyszínen tartózkodó orosz és bolgár katona tiltakozása ellenére ekkor a partizánok körbefogták az intézőt, és magukkal vitték Darázs irányába. Mocsári Lászlót többé senki sem látta...

(Megjegyzés: Bocskai Katalin annak ellenére, hogy Albrecht főherceg felesége lett, nem vált automatikusan főhercegnővé. Mint az uradalom tulajdonosának felesége, Fenséges Asszony megszólítás illette.)

A következő néhány oldalon egyik Kedves Olvasónk kérésének igyekszünk eleget tenni, ki gyermekkorát Csúzán és Keskenyerdőn töltötte. Szeretne még néhány adatot, érdekességet és tényeket megismerni a régi- és azóta talán már megszűnt tanyákról, majorokról, azok lakóiról. Előző könyvünk „Az Uradalom és Trianon” című fejezetében már tettünk említést ezekről a kicsiny településekről, a következőkben ismertetjük a további felkutatott adatokat. Valamennyi adat 1883-ból ered. A Bellyéhez tartozó Meczepusztáról már írtunk. Kiegészítésként annyit, hogy 36 lakosának összetétele 11 nő és 25 férfi, ebből 10 katolikus, 8 protestáns és 18 görögkeleti vallású volt. A főhercegi birtok itteni kiterjedése 2860 hold és 865 négyszögöl. Meczepusztá ma is létező település. Közlekedési lehetőségei jók, áthalad rajta a Villány- Eszék vasútvonal, valamint a Mohács- Eszék autót. A pusztától észak felé haladva a keskendi erdőt találjuk. Az erdő délnyugati sarkán volt a Koha csárda. Nem tudjuk, hogy ma még létezik- e, de 1883-ban 5 nő és 4 férfi élt itt, mindannyian katolikusok. A csárdának jó forgalma lehetett, hiszen a Mohács- Eszék útvonal haladt mellette, az errefelé utazók bizonyára megálltak a csárdánál. Az erdő délkeleti sarkán a kis Nyerges bérbirtok feküdt 2 lakójával, nemüket, vallásukat nem tudjuk. Az erdő déli sávját Koha- erdőnek nevezik, a csárda elnevezése ebből ered. Az uradalom egyik jelentékeny birtoka- 19547- hold Hercegszőlős körül volt. Magába foglalta Jeszeföld, Mitvárpusztá, Keselyős, Sebesér, Tapolca, Bokroshát és Seprőshát településeket. Jeszeföld a Duna árterületének nyugati részén fekvő kis terület, régebben Öbölpusztának is nevezték, mai neve Jasenovac. Lakosainak száma 1883- ban 299 fő volt, nemek szerinti megoszlásukat, vallásukat nem ismerjük.

Mitvárpusztá 8 nő és 15 férfi lakosával, mai neve Mirkovac. Földrajzi neveinkben madarainkról is előfordulnak különféle elnevezések. Ezen madarak egyike a keselyű. Nyelvészek szerint a keselyű török jövevényszó. 1878- ban vidékünkön még barátkeselyű és fakó keselyű fészkeket találtak. Ezen hatalmas madarokról kapta nevét Keselyűspusztá, később Frigyesföld. Mai neve Mirkovac. Vörösmarttól délre is található Keselyős néven egykori uradalmi birtok, ezt régen Kesejős néven említették. Keselyűspusztá a közeli Sebesérrel együtt 320 lelket számlált. A Duna árterületén fekszik Tapolca melyet egykor Katalinpusztának, később Rampelföldnek nevezték. Mai neve Sokolovac. 1883-ban 136 lakosa volt. Az uradalom itteni birtoka 2376 hold terjedelmű volt, míg Bokroshát és Seprőshát földjei 2048 holdat képeztek. Bokroshát a Duna fő ágától 4 kilométernyire fekszik, Seprősháttal együtt 32 lélekszámú település volt.

Bokrosháton ma kisebb turisztikai központot, kisebb lovasfarmot tartanak fenn. Keskenyerdő- mai nevén Kozjak- 1883- ban 41 lakost számlált, 14 nő, 27 férfi megoszlásban. Felekezeti szerint 21 katolikus, 8 protestáns és 12 görögkeleti vallású. Mai lakói többségében favágással, szénégetéssel foglalkoznak. Kiterjedt erdői a Duna árterületére esnek, az erdőkben nagyvadak is előfordulnak. Baranyavár mellett található Karasicapuszta vagy inkább tanya, egykoron 4 fő lakta. Okvetlenül említenünk kell Karapancsát. Neve összetett török szó, fekete karom. Régebben itt keltek át a Dunán. Kastélyában gyakorta magasrangú vendégek múltatták az időt vadászataik alkalmából. 1942-44 között Bocskai Katalin- Albrecht főherceg felesége- két kislányával életvitelszerűen is itt tartózkodott. 1883- ban 14 fő élt Karapancsán, 7 nő, 7 férfi, 8 katolikus, 6 protestáns. Ide számítható a bédai kastély is, itt 13 –an éltek abban az évben, 7 nő, 6 férfi, 8 katolikus, 5 protestáns. Ejtsünk még néhány szót az Izabellaföldtől délre eső Puskásmajorról. Az 1880-as évektől 1945- ig méntelep volt. A név onnan ered, hogy egy ember puskával őrizte a lovakat a vadaktól.

Felsorolt pusztákat- Mecze, Koha, Nyerges, Puskás kivételével. az akkori uradalmi kisvasút kötötte össze, mint közlekedési lehetőség. A lakosság zöme állattenyésztéssel, növénytermesztéssel foglalkozott, de természetesen voltak bortermelők, erdészeti dolgozók, szénégetők is.

Fentiekhez kapcsolódva szeretnénk néhány észrevételt fűzni előző könyvünk 202-203. oldalán közölt dokumentumhoz, mely Mária Krisztina hercegnő vásárlási szándékát tartalmazza a bellyei uradalommal kapcsolatban. Ezen okiratban szerepelnek olyan falunevek, tájegységek, amelyek azóta már megszűntek vagy más elnevezést kaptak. Talán ez a kis kutatómunkánk szintén elnyeri Kedves Olvasónk tetszését, és szívesen fogadja elért eredményeinket. A vásárlási okmányban nem szerepel a Karasica folyó, de azért említsük meg akkori Karassó nevét. Neve török eredetű, kara: fekete, sou: víz. Hogy miért nevezték fekete víznek? Baranyavárnál a folyó sűrű erdőben kanyargott, a fák sötét színt adtak a víznek, így lett Karassó, majd Karasica. A szövegben tévesen szerepelnek Bodorfokallya, Vég és Csatar helységnevek. Helyesen Bodorfokallya, Vék és Csatar. Bodorfok ma is létező, néhány házas kis település, a török uralom utáni években épült, Frigyesföld és Bokroshátpuszta közti területen. Vék falu ma már nem létező település, Baranyakisfaludtól délnyugatra feküdt. A török defterek 1554- ben 14 adófizetőt jegyeztek fel a faluban.

Csatár falut is már hiába keressük a térképeken. Egykoron Vörösmart mellett létezett a falu. Kolostorát remeték lakták a XII.-XIII. században. A török defterek 1554-ben 16 adózót jegyeznek Csatáron. A falu lakói egykor pajzsokat, fegyvereket készítettek. Elnéptelenedése a török uralom utolsó éveiben történhetett. Daróc azonos a mai Várdaróccal. Neve nem szerepel a török defterekben, talán lakatlan lehetett? Danóc. A törökök Danofcse néven jegyezték a defterekben. 122 adózójával városnak számított. Szintén a törökök jegyezték fel 1613-ban: „mivel Danofcse város és Izsép falu lakosai az úthoz közel eső helyen laknak, vállalták, hogy a Budáról és a Konstantinápolyból jövő futárok részére kocsit adnak.” A mezőváros Dályok és Izsép között feküdt, a törökök kivonulásakor teljesen megsemmisült, nem épült újjá. Királykút. Laskó és Nyergespuszta közötti terület egy részét Királykútnak nevezték. Nem tudjuk, hogy volt-e valamilyen kisebb település, tanya ezen a részen, a török defterek sem említik.

Kiss- Sziget, Szigetfalu, Erdő- Sziget. Szigetfalu- a XV. századi oklevelek Zygeth néven tartották számon. 1554-ben a török defter szerint itt 7 család lakott. Bellye keleti határában található Szigeterdő, Kissziget, de ezek ma már csak helynevek. Kissfalu. Mai neve Baranyakisfalud, a török defterben még Kisfalva néven szerepel 6 házzal. Kormány, a Duna jobboldalán, az apatini mocsárral átellenben fekvő terület neve. Ettől a területtől délre található a Sárkány nevű rész, ami iszapos vizet jelent, tehát nem a mesealakról kapta nevét. Almás- ma már nehéz kideríteni, hogy ez a név ültetett gyümölcsfákra vagy vadalmára vonatkozik-e? Ami biztos: a defter 2 házból álló, aprócska településként jelzi. A Várdaróctól északra lévő terület mai neve Almáska, valahol itt lehetett a 2 ház. Tót Imre és Vakó Éliás néven jegyezték a két adózót. Hally. Valószínűleg a Háli erdő területén feküdt. A török defter Halida néven, 15 adózóval tartotta nyilván a falut. Íme, ennyivel sikerült gyarapítani úgy a Kedves Olvasó, mint saját ismereteinket az uradalom területéhez tartozó egykori, mára már megszűnt néhány településről.

Tudja- e Kedves Olvasó, hogy a történelem és a körülmények szerencsés alakulása esetén a bellyei uradalom királyt adott volna országunknak? Albrecht herceg, Frigyes főherceg fia 1921-ben igényt tartott a magyar trónra. Horthy hívei biztatták Albrechtet és anyját, Izabella főhercegnőt, hogy Albrecht trónra juttatását támogatják. Horthy közvetlen környezete az államfő lányával Paulett-tel házасította volna össze.

Így akartak megalapítani egy nemzeti királyságot, figyelmen kívül hagyva a tényt, hogy az antant nem kíván Habsburgot látni a magyar trónon. 1921 októberében lett nyilvánvaló, hogy Albrecht nem a megfelelő választás. A terv hamvába holt, Horthy és köre elfordult Albrecht hercegtől, Paulette férjhez ment. Albrecht innentől a Horthy család ellenségévé vált. A széles közvélemény előtt nagy port kavaró házasságairól vált ismertté. Apja halála után 1936-ban vette át az uradalom irányítását. Második házasságából két kislány- Ildikó és Sarolta- született. 1944 őszén a bevonuló oroszok elől elmenekült, Dél- Amerikában telepedett le. 1955-ben Buenos Airesben halt meg.

Stettner Pál naplójából 1928-1932

Baranya megye uradalmainak – Sellye, Bóly, Dunaszekcső, Siklós, stb. – az utókorra maradt iratanyaga az 1848/49-es szabadságharcról meglehetősen szegényes. A bellyei uradalom dokumentumai a Trianonban elcsatolt Főherceglakon, valamint a bellyei Savoyai kastélyban maradtak. Nem tudunk róla, Stettner Pál sem említi naplójában, hogy az 1941-es visszacsatoláskor ezen iratok esetleg Sátorhelyre kerültek volna, mint jogos tulajdonoshoz, lévén Sátorhely a csonka uradalom központja.

Később- és erről tudomásunk van- Frigyes főherceg magyaróvári uradalmának levéltárába kerültek, de a levéltár a háború során megsemmisült, az iratok elégtek.

Baranya megye földrajzi fekvésének köszönhetően eléggé távol esett a szabadságharc katonai eseményeinek legfőbb vonalaitól.

Megyénkre a legnagyobb veszély a déli határ, a Dráva felől jelentkezett. Mint előző könyvünkben már jeleztük, Bécs praktikáinak egyike volt a nemzetiségek magyarság elleni hangolása.

Ennek következtében merült fel a szerb hatalmi körökben, az ortodox egyház támogatásával, egy önálló szerb tartomány létrehozása a birodalom határain belül, ami a Temesközt, Bácskát, Baranyát, Szerémséget és a határvidéket foglalta volna magába. Ugyanakkor a magyar- horvát ellentétek is egyre jobban éleződtek. Köznemességünk képviselői beleegyeztek abba, hogy a horvátok belügyeikben anyanyelvüket használhassák, csak a Magyarországgal való érintkezés nyelve maradjon magyar.

Tiszteletben kívánták tartani a horvát tartománygyűlés jogköreit is. A horvátok ennél tovább kívántak menni, viszont a magyar nemesség nem méltányolta ezen törekvéseket. Szemere Bertalan belügyminiszter a horvát mozgalmakra hivatkozva utasította a megyét, hogy 3000 nemzetőrt állítson ki és fegyverezzen fel. Baranya megye azonban ezt a rendeletet megelőzően már 6000 nemzetőr kiállításáról intézkedett. A 6000 főnyi nemzetőrséget felosztották a megye járásai között, a járások azután tovább tagolták az egyes községekre. Megyénk járásai között felosztott nemzetőrség létszáma a következő:

Baranyavári járás	1450 fő
Mohácsi járás	1350 fő
Hegyháti járás	900 fő
Siklósi járás	900 fő
Pécsi járás	750 fő
Szentlőrinci járás	650 fő
Összesen:	6000 fő

Amit nemzetőreinkről sikerült kiderítenünk.

Nagynyárad- Sátoristye 17 fő nemzetőrt állított ki, részben önkéntes alapon, részben behívóssal.

Reichenbach János szolga, nős. Született 1826- ban, meghalt 1876-ban. Ő lehet az egyik nemzetőr, akit Sátorhelyen temettek el, erre utal Stettner Pál 1929 december 5.-i feljegyzése „...délben értünk le a Dunára, ahol a szolgálatot folyton felmondó motorok végett beszéltem a Sátorhelyről kiküldött Reichenbach lakatossal.” Úgy vélem, hogy ez a lakatos leszármazottja lehet a nemzetőrnek.

Pret András: Szolga, nőtlen, nagynyárádi lakos.

Schmidt József Kovácslegény, nőtlen, nyárádi lakos.

Gerlach János szolga, nőtlen, nagynyárádi lakos. Született 1815-ben meghalt 1853-ban. Sírja Nagynyáradon van.

Fischer Jakab, nőtlen.

Fischer János, zsellér, nős.

Konrád János szolga, nőtlen. Született 1816-ban meghalt 1880-ban. Nagynyáradon temették el.

Hagen György szolga, nőtlen, Született 1829-ben meghalt 1879-ben. Sírhelye Nagynyáradon található.

Geiber János, nős.

Blandl György gazda, nőtlen. 1827-ben született, meghalt 1885-ben, Nagynyáradon temették el.

Konrád György, gazda.

Fischer János gazda, nőtlen. Született 1805-ben meghalt 1862-ben.

Krausz Antal Csehországban született, de nem tudjuk, hogy melyik évben. Halálának időpontját sem ismerjük.

Gergő Mihály

Krétz János

Született Siklóson.

Kriszt Dániel: Róla csak annyit árul el a lista, hogy meghalt. Mikor, hogyan, talán még szolgálatba lépése előtt, nem tudjuk.

Demeter József: A legfiatalabb nemzetőr, 1831-es születésű, meghalt 1887-ben. Pécssett született, később Sátorhelyen élt, itt is temették el.

„ Nem kerestek engemet kötéllel

Zászló alá magam csaptam én fel:

Szülőanyám, te szép Magyarország,

Hogyne lennék holtig igaz hozzád!”

Arany János: Nemzetőr- dal

A nemzetőri szolgálat alól felmentést kaptak az uradalmi gazdatisztek, gyógyszerészek és a postakezelők. A stratégiai jelentőségű eszéki járásból 600, míg a Baranyavári járásból szintén 600 nemzetőrt rendeltek Bellyére és Dárdára. A császári csoportok 1849. január végén érték el Baranyát. Felszólították a megye és Pécs város hatóságát, hogy a béke és a törvényes rend biztosítása érdekében bocsátkozzanak velük tárgyalásba. A küldöttek kinyilvánították, hogy a megye és a város nem fog ellenállni a császári seregnek, hanem élelmezéséről és elszállásolásáról gondoskodik. Így január 30.-án a császári csapatok ellenállás nélkül foglalták el Pécsset. Lényegében ugyanez történt Eszéken is annyi különbséggel, hogy a várost és a várat védők két hétig fegyveresen ellenálltak az osztrák seregnek és csak február 13.-án adták át a várat, szabad elvonulás fejében. A megye teljes osztrák ellenőrzés alá került. Március 4.-én a Mohácsi járás lakosságát felhívták, hogy minden lö-, szúró- és vágófegyvert 36 órán belül szolgáltatassanak be, mert a mohácsi katonai parancsnokság a határidő lejárta után házkutatásokat fog tartani, s akinél fegyvert találnak azt agyonlövik. A halálos fenyegetés ellenére a járás lakossága nem adta le fegyvereit, viszont könyvtári és levéltári forrásaink sehol sem említik, hogy ez miatt az uradalom területén bárkit kivégeztek volna. Közelebbi környékünkön Nagyharsányban, Szébenyben és Bátán történtek halálesetek, de ezek sem agyonlövések voltak, hanem tűzharcban vesztették életüket néhányan. Különben sem tartom valószínűnek, hogy Albrecht főherceg, az uradalom akkori tulajdonosa, aki a megtorlás idején- erre még visszatérek – igen magas, országos vezetői posztot töltött be, a saját cselédsége, parasztjai ellen fordult volna. Miért állt volna ez az érdekében? Ezt már azért sem tehetette meg mert a cselédség, a parasztság az uradalmi vagyon megsértésétől a szabadságharc ideje alatt tartózkodott.

Az uradalomnak 1849. tavaszán óriási gondot jelentett a megyében állomásozó császári sereg élelmezése. Május elejére az uradalom élelmiszer készlete oly mértékben kimerült, hogy a megye többi uradalmához, járásaihoz kellett segítségért fordulni. A megye két folyóján, a Dunán és a Dráván több átkelőhely van. Ezek közül a kiskőszegi átkelő az uradalomhoz tartozott. Ezt a hidat a bácskai oldalról, és magát Kiskőszeget, a szabadságharcos csapatok ágyúikkal annyira összelövdözték, hogy a híd és a község házai erősen megrongálódtak. Ez volt a legnagyobb kár ami az uradalmat érte, kb. 50 000 forint értékben. Összességében kijelenthető, hogy egy kisebb, Mohács melletti ütközetet leszámítva, az uradalom és ezen belül Sátoristye területén a csapatok átvonulásán kívül semmilyen harci cselekmény nem történt. Egy érdekes esemény: 1848. június 4.- én Majs község a honvédelem céljára 30.- forintot küld be a „Pesti Napló” szerkesztőségébe. Az 1849. október 4.-i császári alkotmány Magyarországot 5 tartományra osztotta s mindegyik élére katonai parancsnokot állított, melléje pedig polgári biztost, kik valamennyien idegenek voltak. Haynau hamarosan megbukott, és 1851. szeptember 12.-én Albrecht főherceget nevezték ki egyszemélyben katonai főparancsnokként az 5 tartomány fölé rendelve. Albrecht főherceg 1817.-ben született Károly Lajos tescheni főherceg és Henriette weilburgi hercegnő első gyermekeként. Kora fiatalságától kezdve a császári sereg kötelékében élt, szoros szálak fűzték a hadsereghez, a katonai fegyelem egész életét végigkísérte. A hadsereget a birodalom fenntartandó egysége és rendje hatékony öröknek tekintette. Nézetei szerint a birodalom még egy 1848-49- hez hasonló megrázkódtatást nem lenne képes túlélni , ezért egyik fő célját Magyarország katonai féken tartásában látta. Katona lévén eleinte a polgári dolgokat nem értette így olyasvalakit szeretett volna maga mellé tanácsadónak- lehetőleg magyart- aki jól ismeri az ország dolgait, ügyét- baját, de ezt Bécs megakadályozta. A megtorlások éve alatt, 1850-52, mint főkormányzó , több súlyos ítéleten igyekezett , és tudott is enyhíteni. Albrecht főherceg 9 évig töltötte be főkormányzói megbízását, majd a kiegyezés idején a hadsereg főparancsnoki tisztségét bízták rá. A főhercegnek az 1867. évi kiegyezéshez vezető úton is volt némi szerepe. 1864. karácsonya után az ő bizalmi embere, Augusz Antal báró- természetesen Ferenc József tudtával- kereste fel Deák Ferencet a „közös ügyek” megbeszélése céljából. A főherceg 1847.-ben, apja halála után örökölte a bellyei uradalmat. Előző könyvünkben megírtuk, az uradalmat néhány év alatt, köszönhetően az alkalmazott kitűnő szakembereknek, sikerült Európa szintű gazdasággá fejleszteni.

Álljon itt néhány sor az Országos Magyar Gazdasági Egyesület jelentéséből, miután 1881.-ben látogatást tettek az uradalomban.

„Már huzamosabb idő óta képezte megérdemelt figyelem tárgyát azon belterjes irány, mely a bélyei uradalom gazdasági rendszerének megállapításánál elfogadtatott és a szakértelem és kitartás azon magas foka, mellyel ezen irány alkalmazást nyert, egyesületünk a hazai mezőgazdaság érdekében fekvőnek találta oda törekedni, hogy közvetlen benyomást szerezve ezen uradalomban, új tapasztalati adatokat tárhasson a gazdaközönség elé. Egyesületünk szakbizottságot küldött ki az uradalom megtekintésére, hol a legelőzékenyebb vendégszeretettel találkozva, az uradalom fáradhatatlan tisztikarának kalauzolása mellett a birtok összes gazdasági és erdészeti kerületeit a legapróbb részletre kiterjedő beható szemle alá vetette. A legésszerűbb alapokra fektetett növénytermelési rendszer, az impozáns állattenyésztés párosulva magas intenzitású takarmányozással és kitűnő szakértelemmel vezetett tejfeldolgozással, a küldöttséget örvendetesen győzték meg arról, hogy oly gazdasági alkotás előtt áll, mely nemcsak hazánknak, de a külföld bármely államának is díszeré válnék.”

Az uradalom akkori tisztikarának névsorát nem tudjuk, viszont megtaláltuk néhány kétkezi munkás adatait, akik Sátoristyén éltek, dolgoztak, itt is temetkeztek s akik a maguk módján szintén hozzájárultak az uradalom hírnevének megalapozásához.

Zdrajevszky György kovácsmester, született 1854- meghalt 1920

Máder György tehenes, született 1864- meghalt 1921

Szekeres Mihály hajdú, született 1841- meghalt 1920

Hamberger Péter hajdú, született 1850- meghalt 1918

Vince Mihályné napszámos, született 1846- meghalt 1913

Heller Györgyné napszámos, született 1850- meghalt 1914

Fischer Pál tehenes, született 1843- meghalt 1920

Kapronczay József kocsis, született 1849- meghalt 1920

Farkas András béres, született 1846- meghalt 1931

Az uradalom eredménye, sikerei nemcsak a szakembereken múltak, mert hiába a legnagyobbterűbb tervek, ha nincs aki végrehajtsa....

Mint néhány sorral előbb jeleztük, nem ismert előttünk az uradalom egyes ágazatainak, növénytermesztés, állattenyésztés, erdőgazdaság, stb. akkori szakembereinek, vezetőinek névsora. Viszont ez nem akadályozhat bennünket abban, hogy egy évtizedekkel későbbi, kitűnő szakember és vezető- Stettner Pál-naplójából ne közöljünk újabb érdekes részleteket.

1928. január 9.

A munkások béremelést kérnek, most már vissza nem léphetünk mert máshol is már folynak a szerződéskötések, és nem kapnánk elsőrendű munkásokat. A városi közlekedési üzemnek eladott Schneider, megbízásomra 10 q vajjat.

január 11.

Reggel 6- kor indultam Izabella-földre. Radiccsal Gerechára ahol megnéztem a sertéseket és a juhászatot. Mindkettőnél csak megnyugtató állapotot találtam. A rettenetes decemberi hidegeket jól bírták ki, úgy a malacok mind a juhok. Bajáról megjött G. alezredes kivel főképp a lótenyésztésről beszélgettünk mely ugyancsak szépen halad, csak kormányzónk ebbe ne kezdjen beleavatkozni. Az idén kaptunk egy nagyon szép nóniusz mént Károlymajorba, és vele érkezett Sátorhelyre egy óriás, 8 mázsás nóniusz és azon kívül megtartjuk a már egy éve itt lévő nóniuszt is. A telivér arabs Izabellán marad. (A nóniusz törzset Mezőhegyesen tenyésztették ki. Alapítóját, Nóniusz szeniort 1815-ben zsákmányolták Franciaországból. Apja angol félvér, anyja normann kanca volt. 28 éves koráig fedezett Mezőhegyesen. 1862. óta időnként angol telivért használtak nemesítésre. Igen jó mezőgazdasági és katonai igásló. Könnyebb példányai nyerges és kocsilónak is használhatók. Átlagos súlya 500-700kg.)

január 12.

Mohácson Németh Károly főbíróval megbeszéltem majsi orvos, patika és állatorvos kérdést, kölkedi népház, országút építést és még egyéb ügyeket.

január 23.

Schneider bemutatta tiszta jövedelmi számadását, mely szerint 160 000 pengő volna a tiszta jövedelem. Ennek nagyon örülnék. Lehet, hogy lesz is ennyi mert most már elég pontosan tudunk kalkulálni. Azt hiszem legalább 500 000 pengő lesz az összuralalmi jövedelem tisztán, ami nem sok, de a gyenge búzatermést számítva meg lehetünk elégedve.

január 31.

Hétfő óta Sheidl, volt munkásbiztosítási igazgató itt dolgozik. A munkásbiztosító pénztárt hozzuk rendbe. Ebéd után a tyúkászathoz mentünk ahol bevártuk öreg Fenséges urat, az új tyúkólak miatt adott ki rendelkezéseket.

február 1.

Este kormányzó úrtól sok posta jött különféle kellemetlenségekkel tarkítva. Ezek az örökös felvilágosítások és kimutatások nagyon feltartanak a munkában és tulajdonképp semmire se valók. Nem hagyom magam elkedvetleníteni, mert ez akkor a főhercegi szolgálat hátrányára történhetne csak. Már hallottam azt is, hogy a főhercegi birtokot a Hitelbank kezére akarja játszani a kormányzó. Szóval elég sötétnek ítélem a jövőt és ha Ófenségeik igényeiket nem szállítják le, nem is végződhetik jól. Pedig kár lesz ezekért a szép, nagy nehezen felnevelt birtokokért. Kevesebb adósságot kellett volna csinálni 2 évvel ezelőtt, mikor a váltóra való vásárlás kezdődött, akkor ma legfeljebb 2-3 millió volna az adósság.

február 4.

Alispánnal több mint egy órát töltöttem, megbeszéltük a majsi kerületi orvosi állást. Ígérte, hogy nem állít ellenjelöltet és így Dokupil Dezső lesz az orvos Majson.

február 13.

Állatorvossal a prágai sertésszállítás miatt tárgyaltam.

február 16.

Ma feladtuk Prága részére a 40 db magyar hízott sertést, 182 kg súlyban.

február 17.

Fenséges úr ½ 12-kor érkezett Sátorhelyre. Lakásomon ebéd, utána 1 óra hosszat nagyon bizalmas megbeszélésünk volt. Véleményemet kérte a tisztí fizetésekről, de az uradalmak vezetéséről is sok szó esett. Őszintén megmondtam neki minden feltett kérdésre véleményemet. Nyilatkozataiból azt látom, hogy Höckert akarja kormányzónak Magyaróvár székhellyel. Súlyos időket élünk és kíváncsi vagyok hogyan fog ez a kérdés végződni. Talán okosabb a dolgoknak szabad folyást engedni. Csak attól óvjon meg a sors bennünket, illetve az uradalmakat, hogy sokan belebeszéljenek. Órás megbeszélés után Fenséges úr megtekintette a tehénistállókat, gépházat, tejcsarnokot és disznászatot, tyúkászatot.

március 15.

Délelőtt 11.- kor Újistállónál megvártam Bethlen miniszterelnököt és Bánffy grófort, kiket lekísértem a vizslaki erdőórházhoz. Itt megvártuk Fenségeket. Vadászni mentek.

március 18.

Karapancsán mise, utána Bánffy Bethlen és Kendeffy grófok a miniszterelnök autóján Németbólyba mentek.

március 22.

Mohácsról motorcsónakkal mentünk a zsilipek építéséhez. A beeresztő zsilip a Ferenc csatornán pár nap alatt teljesen elkészül.

március 28.

Fenséges úr említette, hogy autójával valami baj van. Az egész sátorhelyi gépműhely estig dolgozott az autón.

április 7.

Kormányzóról nem tudok közelebbit, csak rendeletekből tudom, hogy működik mint eddig. Nem tudom másképp elképzelni, hogy vagy nem írta meg lemondó levelét, vagy megállapodott a Fenségekkel egy későbbi terminusban.

A magam részéről beszüntetnék minden építkezést, ezeket jobb időkre halasztanám. Este feltámadási körmeneten voltam.

április 19.

A kevés rendeletből azt következtetem, hogy a Kormányzó úr is csak ímmel-ámmal dolgozik, de hogy ennek mi legyen a célja, most nem értem mert ez a halogatás csak a szolgálat hátrányára lehet. Még ha azt látná az ember, hogy most rendezí a nagyon komplikált pénzügyi kérdéseket, de mernék rá esküdni, hogy e tekintetben sem tesz semmit. Alapos változtatásokra lenne szükség, és minél később következik be, annál rosszabb. Teljesen érthetetlen, hogy most, amikor 7 millió pengő lett felvéve, sok apró számla miért nem került kiegyenlítésre?

június 3.

Majson az ottani tűzoltóegylet 50 éves fennállási ünnepélyén helyettesítettem a Fenséges Urat.

június 7.

Az irodai munkáink lényegesen csökkentek, főképp a kormányzósággal szemben, ami nagy előny lesz. Azt hiszem minden tekintetben az uradalomnak ez csak előnyére válhat.

június 12.

Fenséges úrral bejártuk Lajmért, Borzát, Sátorhelyt, nagyon tetszettek neki a tehének, különösen Sátorhelyen. Sátorhelyen fenntartjuk a tiszta hollandi törzset és megmarad egy istálló allgauti is. A gulya megmarad, míg van legelőnk és a juhászatot felszaporítjuk legalább 400 db anyára.

július 7.

A cukorrépa bámulatosan tartja magát, a sátorhelyi tábla nagyon jó termést ígér. Persze a répának is kellene az eső.

augusztus 2.

Végre teljesen elkészült az iroda felújítása.

szeptember 16.

D.u. 4.-kor érkezett Horthy kormányzó a folyamőrség egy szép yachtján Albrecht főherceggel. Egyenesen vadászatra mentek, én öreg Fenséges Úrral Bédáig, utána haza.

szeptember 17.

Ebédre voltam hivatalos Karapancsára. Akkor érkeztem amikor Horthy és a Fenségek végeztek a gulya megtekintésével. Nagyon szép látvány volt az 500 db gulyajószág együtt.

október 2.

Pár évvel ezelőtt Faludi plébános forszírozta a debrinai és karapancsai iskolakötelesek részére egy iskola építését, mely ellen az uradalom tiltakozik, minthogy a debrinai volt bérlőink részére, kik Blazsovicában, tehát a mohácsi határszélen földet kaptak, az uradalom nem lehet köteles iskolát építeni, az uradalmi gyermekekről pedig a Fenséges úr amúgy is mindenkor gondoskodott. Bejártuk a kérdéses területet, magam a tanfelügyelővel mentem és fel tudtam őt világosítani, hogy belátta, hogy az uradalommal kapcsolni ezen ügyet nem lehet. Az iskola fenntartásáról Mohács város fog gondoskodni. Az építési költségek 2/3-át Kölked községre fogják kiróni és így becslésem szerint az uradalom kb. 4000 pengővel lesz érdekelve. Ezt a megoldást az uradalom nevében elfogadtam.

október 3.

Reggel Gundelfingen alezredessel Vizslakra mentem, megnéztük a 46 db befogásra kerülő csikót. Alezredes úr nagyon meg volt elégedve.

október 8.- Magyaróvár

½ 12 órakor kezdődött a mise. A mise a legünnepélyesebb keretekben folyt le. Ő Fenségeik bevonulása alkalmából a győri katonazene a nászindulót játszotta. A szertartás után a Pápa levelét olvasták fel, melyet a Fenségekhez intézett. A misén részt vettek az aktív katonai és polgári hatóságokon kívül az összes élő, valamikor a főhercegi udvartartásnál alkalmazásban állók is. A Megyeház nagytermében kezdődött az ünnepi ebéd. (Frigyes főherceg és Izabella főhercegasszony házasságkötésének 50. évfordulója)

december 19.

Bejártam a sátorhelyi és vizslaki határt, különösen Vizslaknak a vasút mellett húzódó részét melyet a sátorhelyi intézőséghez csatolunk. Megnéztem a sátorhelyi és az újistálló téhenészetet, hogy megállapítsam, vajon a kettéválasztás előtt az intézőség saját hatáskörében helytelen eltolásokat nem végzett-e?

január 30.

Zöldivel megbeszéltük a Szentmárton – magyarbólyi vasútvonal, valamint a gerecháti vasútépítést.

február 2.

A mostani könyvelés nagy előnye, hogy megközelítőleg a tavalyi mérleget meg tudjuk állapítani, és kihoztunk 550 000 pengő tiszta jövedelmet.

március 21.

Ma öreg Fenséges úr is megnézte Sátorhelyen a leégett magtárt.

március 24.

Öreg Fenséges úr ma misén volt Sátorhelyen. Mise után nálam tízórai.

március 29. Nagypéntek

Fenséges Asszony kivételével összes magas vendégek misén Sátorhelyen.

március 30. Nagyszombat

D.u. 4-kor feltámadásra megint Sátorhelyre jöttek összes Fenségek és vendégeik.

szeptember 5.

A kenderszállítás kicsit lassan haladt mert vagonokat csak délután kaptunk, de remélem ezentúl a napi 300q-t berakhatjuk. A cséplési munkák a vége felé járnak.

december 8.

Mától Vizslakon is lesz éjszakai áram.

december 24.

½ 3-kor átmentem az iskolába ahol a cselédség gyermekeinek volt a megajándékozása karácsonyra.

1931. január 10.

Hosszasan beszéltem Koos helyettes államtitkárral a komló eladása végett. Részletes adatokat közölt az esetleges Brazíliába exportálható 2 éves komlóra vonatkozólag. Pesten ma erősen havazott, sok szegény embernek bőven jutott munka.

január 17.

Schneider ma egy simmenthali bikát vásárolt 850 pengőért, de még legalább 2 bikát kell vennünk, egyet Izabella-föld, egyet Sátorhely részére. Ma Borzáról hozattunk jeget, a nagy jégverem megtelt.

február 20.

Úgy Magyarbólyban, mint Ormányban a munkáskérdést teljesen idevaló munkásokkal oldottuk meg, vagyis ezen három kerületben- Szentmártont is hozzáértve- idegen munkásokat egyáltalán nem szerződtettünk.

március 31.

Ma a tyúkászatnál vártam az öreg Fenséges Urat, és be tudtunk menni autóval a telepig. Hosszasan nézegettük a tyúkokat és kacsákat, majd Gabriella és Henriette hercegnőkkel együtt elutaztak.

április 11.

Az államépítészeti hivatal egyik főmérnöke, a főszolgabíró és Német Kálmán érkeztek Sátorhelyre, kikkel együtt kiszálltam Ormányba. Itt egy évek óta húzódó kellemetlen ügyünk van. A szennyvizek az országút árkába az áteresztőn át nem folynak. A szemle után siettünk Majsra, ahol a jegyzői irodában megfogalmaztuk a jegyzőkönyvet.

április 16-17. Budapest

Vass vezérigazgató d.u. 5-6 óra között volt nálam. Megállapodtam vele az ürük vizslaki szállítása végett. Ezen, valamint a vasárnap küldendő 40 db angol süldőre 20 000 pengőben egyeztünk meg. Ugyancsak még délután felkerestek a Gyufagyártól, Bergmann igazgató, kivel a gyufafa szállításról tárgyaltam. Tárgyaltam Harmat cégvezetővel is az Izabella-földi 30-40 q vetőburgonya ügyében.

17.- én Landesmanntól kértem 10 000 pengő előleget a mangalica sertésekre, mely összeg a Jószágkormányzóság javára lesz befizetve. A Naturától 150 q repcedarát 8,50 pengőért mázsáját. Aránylag olcsó takarmány. Este ½ 7-kor a Fenséges Asszonyhoz voltam rendelve, kb. 1 óra hosszat beszélgetett velem. Úgy alakul a helyzet, hogy a Jószágkormányzóság ismét felkerül Pestre, amellyel én egyáltalán nem értek egyet, mert a Fenségeknek ez ismét sok pénzébe fog kerülni. Ezt a Fenséges Asszonynak is megmondtam, de hát már minden el van rendezve.

április 30. Budapest

A Központi Hivatalban a jugoszláv birtokrész ügyeiről volt főképpen szó. Erre nézve adatokat kell szereznem, mert a jugoszlávokkal való tárgyalásokon kell résztvennem. A Fenséges Asszony kívánta főképpen, hogy feljöjjek, de sajnos a lelki izgalmak annyira hatottak rá, hogy egész éjjel nem aludt, így csak d.u. ½ 4-kor tudott fogadni. Főképpen a Fenséges Úr látogatásáról volt szó, aki vasárnap érkezik Bédába, idegeinek kipihentetése végett. Albrecht főherceg miatt voltak nagy kellemetlenségeik a Fenségeknek, és úgy látszik ezek az áldatlan családi dolgok izgatták fel úgy a Fenséges Asszonyt mint az Öreg Urat.

május 2.

Ha a pénzügyi gondok nem volnának, jó reménnyel néznék az aratás elé. Remélem azonban, hogy ezek is megoldást nyernek rövidesen, mert így a jugoszlávok, mint a csehek most úgy látszik komolyan hajlandók tárgyalni, illetve fizetni, ami bizony nagyon előnyös volna, mert különben a jövőt igen pesszimistán ítélem meg.

május 10.

Ma nagy parádé volt Sátorhelyen, amennyiben a Fenséges Úr tiszteletére a majsi leventék is felvonultak misére.

május 15.

Pécsett a bankban felvettem 9 000 pengőt, majd felkerestem az Alispánt kivel hosszabb megbeszélés volt. Dr. Perényi németmároki esperesplébános miatt, aki pályázik a villányi plébániára.

május 18.

Szerdán feltétlenül Pestre kell mennem, mert 23.- án esedékes a Jóságkormányzáságnak 70 000 pengő fizetése, és az egész összeg még nincs teljesen biztosítva, kénytelen vagyok a cégekkel tárgyalni, hogy vállalt kötelezettségeimnek eleget tehessek.

május 22.

Tárgyaltam a Fowler cég képviselőjével és megállapodtam vele, hogy az Izabella-földi gőzeke részére rendelt alkatrészeket csere útján fogjuk beszerezni olyképpen, hogy ők viszont a Sátorhelyen készletben lévő öreg Fowler alkatrészeket veszik át. Felkeresett a Weiss Manfréd gyár igazgatója akivel traktorvétel miatt tárgyaltam, de fix ígéretet egyelőre nem tehetek.

június 3.

Levittem Vizslakra Nyitrai nevű szalmakereskedőt. Legalább 10 000 mázsa szalma van Vizslakon amelyből legalább 7000 mázsa használható, de csak 5000 mázsát tudtam neki eladni, mázsáját 1 pengő 30 fillérért. A szalma préseléséhez gőzprést fogunk alkalmazni. 300 köbméter kőrifát és 150 köbméter tölgyrönköt is sikerült ma eladni.

június 12.

Ma a keszthelyi akadémia 20 hallgatója, 2 tanára és 3 segédtanára jöttek az uradalmat megtekinteni. Megnézték Lajmért, Sátorhelyt, Vizslakot és Debrinát. Meg voltak elégedve a látottakkal. A villányi szőlő igen jó állapotban van, a várható termést legalább 1000 hektoliterre becsülöm, csak legyen majd vevő, aki a bort megveszi. Nottnyval hosszan beszélgettem, és kértem, hogy írásbeli utasítást is adjanak a választások tekintetében. (1931. nyarának elején Bethlen miniszterelnök nyomására Horthy kormányzó feloszlatta a parlamentet. Az új választásokat június 28-30.-ra írták ki. Természetesen az uradalomban is szavazni kellett a megyei jelöltekre. Erre a választásra utal a napló néhány feljegyzése.)

június 15.

Ma reggel nálam voltak Bleyer képviselőjelölt, utána pedig Schneider németbólyi ellenjelölt. Mindkettővel hosszabban elbeszélgettem, végül is tőlem nem kértek semmit.

június 16.

A repcearatás az egész uradalomban megindult. Kilátások jók, csak a cséplés is sikerüljön, akkor azt hiszem 30-35 vagon is lehetne az eredmény. 60 db repceponyvát vettem darabonként 10 pengőért. A választások tekintetében sokat molesztál a főispán, szeretnék ezen már túl lenni.

június 20.

D.u. 5 órakor felkeresett Beck Lajos a mohácsi ellenjelölt Német Pistával. velük egy jó fél óra hosszat a választásról elbeszélgettem. Természetesen pártolást nem helyezhettem kilátásba, viszont megígértem, hogy az uradalom kimondottan ellenük nem fog dolgozni.

június 28.

11 óra felé mentem szavazni Nyárádra. Itt úgy Bleyerrel, mint Schneiderrel találkoztam, ami elég kellemetlen volt, annál is inkább, mert ugyancsak Nyárádon vettem az értesítést, hogy az ormányi cselédek Schneiderre szavaznak és a hatóság sürgős intézkedést kér, hogy e tekintetben interveniáljak. Állandóan a telefonnál lógtam egész nap, vártuk a híreket Magyarbólyból és Mohácsról. ½ 6 óra tájban tudtuk meg véglegesen, hogy Schmidt Miklós 24 szavazat többséggel győzött Magyarbólyban. Rögtön mentünk is Magyarbólyba. Útközben Lippón nagy tömeg tartóztatott fel, akik várták Schmidt Miklóst. Megígértem az embereknek, hogy őt Magyarbólyból azonnal Lippóra küldöm. Így is történt. A népek úgy Lippón, mint Bezedeken és Ivándárdán az új képviselőt majd szétszedték örömeikben.

július 2.

Vizslakon megnéztem a szalma préselését, meglehetősen jól halad.

július 17.

Reggel Pécsre megyek, minthogy a banknál komoly tárgyalásaim lesznek a moratórium miatt. E héten a német pénzválság tetőpontjára hágott és nálunk is 3 napi moratóriumot rendeltek el, majd tegnap este egy hétre meghosszabbították és így a szükséges pénzek megszerzése még nagyobb nehézségekkel jár majd, mint eddig. Mégis fel kell utaznom Pestre is, hogy a Jószágkormányzóság részére az esedékes 40 000 pengőt megszerezsem. Nehéz lesz a kivezető utat megtalálni, különösen abban az esetben, ha Ő Fenségeik az utódállamoktól pénzeket nem kapnak. (A trianoni diktátum ratifikálása után Frigyes főherceg följelentette a Döntőbizottságot uradalmainak- Bellye, Magyaróvár- területi megcsonkítása, javainak idegen uralom alá kerülése miatt. A Döntőbizottság álláspontja szerint nem Frigyes főherceg uradalmait csonkították meg, hanem Magyarország területének bizonyos részeit ítélték más államok fennhatósága alá. A Főhercegnek az utódállamokkal, Csehszlovákia, Jugoszlávia, való tárgyalást, egyezkedést javallották.

Ezekről az egyezkedésekről egyetlen dokumentum áll rendelkezésünkre, miszerint: 1931. évi december hó 22.- én egyezség jött létre Ő Királyi Fensége Frigyes Főherceg Tábornagy Úr által a Magyar- Csehszlovák Vegyes Döntőbíróság előtt a Csehszlovák állam ellen indított vagyontárgyak kiadása illetve kártérítés és járulékai iránt, amely kereset tárgyalása jelenleg folyamatban van. A Csehszlovák kormány képviselőjében Benes Eduárd csehszlovák külügyminiszter dr, Pekár Imre budapesti ügyvéd előtt már többször kijelentette, hogy hajlandó a fenti keresetek tárgyában peren kívüli egyezséget kötni, azonban csakis azon feltétel mellett, ha ezen peren kívüli egyezséggel a kereset teljes és végleges kiegyenlítést nyer. Jelen megállapodás értelmében a tárgyalások vezetésére felhatalmazandó közös megbízott csakis oly peren kívüli egyezség megkötésére jogosított a Csehszlovák állammal, melynek értelmében a perbeli követelés teljes és végleges kiegyenlítése fejében a Csehszlovák állam harminchárom millió aranykorona összeget fizet. Nem tudjuk, de nem is tartjuk valószínűnek, hogy ez a nem jelentéktelen összeg valaha is kifizetésre került volna Csehszlovákia részéről. Stettner Pál sem tesz rá semmilyen utalást naplójegyzetei között.)

július 31.

Ma nálunk egy jugoszláv határbizottság járt el a határkövek felülvizsgálása végett.

augusztus 10.

A legnagyobb gondom továbbra is a pénzügyi rész megoldása, de ha sikerül a kender és a búza ára is némileg felmegy, remélem, hogy egy- két héten belül a legrosszabb időközön túl leszek és könnyebben fogunk tudni mozogni. Sok függ természetesen a politikai helyzettől is, de úgy látszik a nagyhatalmak Németországgal mégis megegyeznek, és így talán az európai pénzügyi helyzet is enyhülni fog, ami Magyarország helyzetét is meg fogja könnyíteni.

augusztus 23.

A pénzügyi kérdésekkel továbbra is súlyos gondjaim vannak, mert alig lehet valamit eladni, a hitelezők pedig sürgetnek. Az ország pénzügyi helyzete is igen súlyos. Bethlen lemondása után az új kormány nem tud megalakulni, mint Pesten hallom, főleg a pénzügyminiszter személye miatt. Senki sem akarja vállalni a felelősséget, mert valószínűleg nem kapnának teljesen szabad kezet.

október 24.

Majdnem nap- nap után esik az eső és így természetesen a gazdasági munkák igen nehézkesen mennek. A cukorgyár fenyegetőzik, hogy a répánkat, ha 5.-ig be nem szállítjuk, nem veszik át, így mindent meg kell tennünk, hogy a leszállítás ezen időpontig eszközölhető legyen.

október 28.

Megkezdjük a régi üzemtervek átnézését és rájöttünk arra, hogy tévedésben voltunk, amennyiben új üzemterv készítésére nem vagyunk kötelezhetőek. honnan vették a mi uraink, hogy új üzemterv készítése szükséges, mely munka legjobb esetben is belekerült volna kb. 5-6000 pengőbe.

október 29.

Ma eladtam kb. 50q halat, plusz sikerült újabb 100 q halat eladni bajai kereskedőknek.

október 31.

Örömmel vettem tudomásul, hogy jugoszláv részről az első 50 000 dinár át lett utalva, és remény van arra, hogy a többi korpa is még leszállításra kerülhet. Utána kell nézmem, mennyi devizát kértünk.

november 9.

A pénz előteremtésével továbbra is súlyos gondjaim vannak, de remélem sikerül mégis kivárni azt az időt, amíg Ő Fensége a jugoszlávoktól nagyobb összeghez jut.

november 10.

Pécsett a majsi Riedlinger esperes plébánossal a püspöki palotába mentünk és a Püspök úrral másfél óra hosszat tárgyaltuk Faludi ügyét. A Püspök utasította Riedlingert, miszerint Faludinál egy végleges státust iparkodjon megállapítani, és az uradalmat is megkérte, hogy megfelelő szakembert bocsásson rendelkezésre, amit megígértem, hiszen az uradalomnak is érdeke, hogy a patronátusi templom és plébános ügyei rendbejőjenek.

december 5.

Igen izgalmas volt a mai nap, mert rájöttem arra, hogy a bankok pénzt úgy látszik senkinek, semmire nem folyósítanak, így nem tudom, hogyan fogjuk a szükségleteket fedezni.

1932. június 1.-3.

Szegény Ilka néni meghalt, de reggel még abban reménykedett, hogy hetekig is élélhet. 3.-án reggel zuhogott az eső d.e. 9 óráig. A temetés 10 órára volt bemandva, de ½ órát vártunk míg egy kissé fölszikkadt. Az uradalmiak közül is sokan voltak itt, és szegény öregnek nagyon szép temetést rendeztek a sátorhelyiek. Munka nem lévén az eső miatt, nagyon sok sátorhelyi cseléd részt vett a temetésen.

Levéltári feljegyzés 1849 július augusztus havából: „nagyon halnak kolerában Majson, Németbólyban, Nagynyáradon (Sátoristyén)”

A XIX, századi kolerajárványok közül négy alkalommal pusztított igen erőteljesen Magyarország területén: 1831-32-ben, 1848-49-ben, 1854-55-ben és 1872-73-as években A betegség nagyon gyors lefolyású (olykor csak néhány órás) hányással, hasmenéssel, izomgörcsökkel járó, és igen gyakran halállal végződik. Epekórságnak is nevezik. Az 1849. évi járvánnyal kapcsolatosan gyakran felbukkant az a magyarázat, hogy a szörnyű betegséget az orosz csapatok hurcolták be Magyarországra. Erre a vélekedésre alapot adhatott, hogy a kolera valóban kiütött a cári hadseregben, rengeteg áldozatot szedve. Június végén, július elején alig három hét alatt majdnem 15 000 orosz katona halt bele a fertőzésbe, ezeket a halottakat tömegsírokba temették.

Bizonyos, hogy a kolera akkori pusztítását nem az oroszoknak köszönhetjük ugyanis voltak az országnak olyan vidékei, ahol a járvány már jóval az oroszok bevonulása előtt szedte jelentős mértékben áldozatait. A fertőzés felütötte fejét az osztrák seregben is, a komáromi csata idején több ezer osztrák katona esett ágyynak. A járvány az uradalmat sem kímélte. Sajnos a Püspöki Levéltár egy esztendeje zárva tart, jelenleg nem tudjuk felkutatni a meghaltak pontos adatait, de az első adandó alkalommal ezt pótolni fogjuk. Egyébként az osztrák hadsereg akkori főparancsnoka Julius Jakob Haynau, az „aradi hóhér” volt. Hírhedett magyarországi tevékenysége mellett írunk a javára egy olyan cselekedetet, amiről kevesen tudnak. 1849. december 10.- én humanitárius célzattal létrehozta a Haynau alapítványt. Ennek rendeltetése: „... nem csak az ausztriai hadseregnek a magyar hadjárat alatt sérültté lett harcosait az őrmestertől lefelé, hanem azon szerencsétlen harcosokat is biztos és holtiglani segélyben részesíteni, kik vagy saját téveszméjük által félre- vezettetve, vagy a forradalmi párt által elcsábítatva, ezen háború alatt a császári hadsereggel szemközt állottak, s ott kapott sebeik következtében elbénulva, kezük munkájával élelmüket meg nem kereshetik, s ekként az ínség áldozataivá leendnének.”

Ez a gyűjtés a rokkant katonák számára érdekesen színezi a róla alkotott negatív képet. Alapítványa számára 9055 forintot, 17 és fél krajcárt és 4 aranyat gyűjtött össze.

Az I. világháború végére úgy a hátország, mint az uradalom, gazdaságilag a kimerülés határára érkezett. A gabonakészletek jelentősen megcsappantak, az állatállomány megfogyatkozott, plusz a szerb megszállás, majd a trianoni döntés értelmében elcsatolásra ítélt területek készítették Frigyes főherceget, hogy 1920. május 10.-én, a veszteségek pótlására és az uradalom gazdaságának újra indítására hitelért folyamodjon.

Hitelező: General Real Estate and Trust Co. (Genf, Svájc)

Hitel összege: 7 000 000 , azaz hétmillió svájci frank.

A hitelező cég a kölcsönösszegeből 2 % kezelési díj címén levonást eszközöl, fennmaradó 98 % adós kezeihez készpénzben kifizettetik. Futamidő: 10 év. Visszafizetés a cég székhelyén, Genfben, svájci frank értékben, 1926. évtől kezdve 5 éven át a kölcsöntőke 1/5- 1/5 része törlesztendő. Hitelezőnek jogában áll féléves előzetes felmondással az egész kölcsönösszeget előbb és bármikor visszakövetelni.

Kamat címén adós köteles $\frac{1}{4}$ évenként, 1920. évi július 1-től kezdve az egész kölcsöntőke után 7 % kamatot és $\frac{1}{2}$ % kezelési költséget hitelező cégnek megfizetni. Esetleges per esetén a peres ügyekre vonatkoztatva adós magára nézve kötelezőnek elismeri és aláveti magát a svájci bíróság hatáskörének, nem kevésbé a svájci törvényeknek. Az állami zárlati (magyar főudvarnagyi) bíróság mint a Károly Lajos főherceg hitbizományi hatósága az adóslevélhez hozzájárul azzal a kikötéssel, hogy a felveendő 7 milliós svájci frank tartozás 20 éven át évenként 350 000 svájci frank tőkével törlesztendő s a kamat lefizetése minden év június 1. napjáig a bíróságnál igazolandó, hogy továbbá a felvett egész összeg kizárólag beruházások céljaira fordítandó s a hova fordítás igazolandó. Jelzálogul Frigyes főherceg a magyaróvári uradalom mosonszentandrásai, mosontarcsai, miklóshalmai, németjářfalui, mosonszolnoki, hegyeshalmi, mosonszentjánosi és mosonszentpéteri ingatlanokon lévő összes élő és nem élő gazdasági felszereléseit és egyéb ingóságait kötötte le. A jelzálogul szolgáló összes épületeket adós saját költségén teljes értékük erejéig köteles tűzkár ellen biztosítani.

Közzétesszük az uradalom 1940. június 30. és július 1.- én esedékes készpénzbeli kiutalásait. Albrecht királyi herceg őfensége személyes szükségleteire július hónapra: 8000 pengő

udvartartásnak 7000 pengő

Alice és Gabriella Őfenségeiknek július havi személyes szükségleteire 2666 pengő. (Itt jelezzük, hogy Gabriella főhercegnő a család többi tagjával ellentétben nem menekült el az oroszok bejövetelekor. Bántódása nem esett, Budapesten élt teljes visszavonultságban 1954.-ben bekövetkezett haláláig.)

Nyug- és kegydíjak július hónapra:

Adminisztrációnál 4619 pengő

Udvari hivatal 3713 pengő

Magyaróváron 3318 pengő

Sátorhelyen 1790 pengő

Osztrák nyugdíjasok 1365 pengő

(Osztrák nyugdíjasokon azokat az egykoron óvári uradalmi dolgozókat kell érteni, kik az elcsatolt trianoni területeken maradtak, de nyugdíjukat vagy kegydíjukat az uradalom fizette.)

Illetmények július hónapra:

Adminisztrációnál	4331 pengő
Budapesti tisztviselők	9 91 pengő
Magyaróvári tisztviselők	1656 pengő
Sátorhelyen	7 500 pengő
Magyaróváron	10500 pengő
Zárgondnoki díj	600 pengő
Közösségi takarékpénztári törlesztések	7700 pengő

Váltóbeváltásokra:

Amerikai olajváltó	10000 pengő
Adóhátralék	1000 pengő

Kamatokra:

Svájci frank kölcsön	8981 pengő
Magyar- Olasz bank	3600 pengő
Magyar Ker. Bank	7436 pengő
Községi tak. pénztár	4500 pengő

Megállapodásszerű tételek:

Baranyai Villamossági RT.	2217 pengő
Belvárosi Tak. Pénztár	89 pengő
Udvari Hivatal	200 pengő
Temetési költség	600 pengő

(Nem ismert, hogy ez milyen temetési költség lehetett ugyanis az uradalom minden elhunytjának ingyen koporsót és szertartást biztosított)

Spitzer Dezső 11571 pengő

(Itt ismét csak nem tudjuk, ki a fent megnevezett és mire kapta ezt a kiutalást)

Mohácsi Malom RT. 2393 pengő

Egri faipari RT 4561 pengő

Peres ügyekre 5802 pengő

Magyar Ált. Hitelbank 134000 pengő

Uradalmaknak szegődményesekre (idénymunkások) 35000 pengő

Uradalmak ellátmánya 20000 pengő

Áruszámlók 10000 pengő

Összesen 327 707 pengő

Előző könyvünk tanórák, tanrend című fejezetéből kimaradt egy olyan esemény, aminek akkor még nem ismertük a hátterét. 1939. január 9-i fogalmazás órán a 4. osztályos tanulóknak „ a magyar határőr” címmel fogalmazást kellett írniuk a munkácsi események hatása alatt. 1938. április- szeptember között a felvidéki revízió érdekében 9000 főnyi titkos szabadcsapatot hoztak létre. Feladatuk diverziós tevékenység volt a csehszlovák kiserőrendszer ellen. Októberben a csehszlovák erők a határon áttett századot szétszórták, ezután tömeges alkalmazásukra az első bécsi döntés miatt már nem került sor. December elején ezt a szabadcsapatot feloszlatták de tagjai Kárpátalja 1939. márciusi visszacsatolásáig kisebb akciókat végeztek. Egy ilyen akció során vesztette életét egyik katonájuk 1939. január elején. Erről az esetről írtak fogalmazást a tanulók. (A diverziós tevékenység az adott országban vagy területen végzett ellenséges akció, amely a különböző pártok, csoportok megosztására vagy egymással való szembefordításukra irányul. Háborúban, de olykor békeidőben is alkalmazott felforgató jellegű tevékenység.)

Előző írásunkban közöltük a gazdasági cselédek (csőszök, hajdúk, tehenesek, stb.) 1876. január 1.-től érvényben lévő készpénzes és természetbeni juttatásait. Ezen juttatások az évek folyamán természetesen többször is változtak. Ezek a változások többnyire a kalászos növények terméseinek mennyiségével függtek össze. Nem változott viszont az uradalom gazdasági rendje- sajnos nem tudjuk, mikortól volt érvényben- de ez a jogszabály valamennyi cselédre nézve kötelező jelleggel bírt. A teljesség igénye nélkül közöljük eme gazdasági rend néhány, általunk fontosnak vélt részletét.

- A cseléd köteles a gazdaság minden vagyonára hűségesen felügyelni és lehetőség szerint megakadályozni, hogy abban mások is kárt okozzanak.
- A cseléd minden kárért amit szándékosan vagy vétkes gondatlanságból, vagy a kapott utasítás megszegésével okozott, kártérítéssel tartozik.
- A cselédnek tilos úgy hétköznapon mint vasárnap és ünnepnapokon engedelem nélkül eltávozni.
- A cseléd a munkaadó tulajdonát képező bármelyik majorba kirendelhető és ott ugyanúgy köteles a rábízott munkát elvégezni. (Ezt a módszert inkább csak a szegődményes idénymunkásokkal alkalmazták.)
- A munkaadó által kijelölt istállóstrázsa, melyre a cselédek kellő sorrendben kiállni kötelesek, szigorúan tartozik arra ügyelni, hogy az állatok éjjeli pihenését semmi ne zavarja. Kötelessége továbbá az istálló lámpáit szemmel tartani és arra ügyelni, hogy az istállóba részegen vagy dohányozva senki be ne lépjen. Idegen állatoknak az istállóban való elhelyezése szigorúan tilos.
- Orvosszert, gyógyszert a családfő, neje, s betöltött 12 éves korukig gyermekei után is az uradalom fizeti.
- Birka, kecske és liba tartása tilos. Tyúk és kacsafélék is csak korlátozott számban és csak úgy tarthatók, ha azokra kellő gond fordíttatik.
- Az illetményföldön termett tengeriszárat a cseléd idejében köteles letakarítani és azt az uradalom területéről el nem viheti.
- Jóságai mellé pásztort a cselédek maguk fogadnak, azonban a felfogadás jóváhagyása végett azt az intézőségnek bemutatni kötelesek. A pásztorbér fizetése külön megállapodás tárgyát képezi.

- Lakásukat és ennek udvarát, a közös istállót, sertésóljaikat és ezek környékét a cselédek családtagjaik által tisztán és rendben tartani kötelesek.
- Minden cseléd köteles szigorúan arra ügyelni, hogy gyermekei tűzveszélyes anyagokhoz ne jussanak és szigorúan köteles nekik megtiltani, hogy szérűskertben, pajtákban, kutaknál, gépek avagy vasúti kocsik körül tartózkodjanak.
- A cseléd köteles gondoskodni, hogy a gazdasági rendet a családtagjai is megtartsák.
- Aki ezen gazdasági rend ellen vét, az ebből származó károk megtérítésére köteles.

Egyértelmű, világos megfogalmazások, amiket minden biztonnyal be is tartottak és tartattak. Stettner Pál naplójában egyetlen esetet említ, négy cselédet kellett elbocsájtani lopás miatt Károlymajorban. Figyelemre méltó a 6. pontba foglalt rendszabály, már csak azért is, mert ilyesmiről a későbbi időkben soha senki nem beszélt, állandó jelleggel a hivatalos fórumokon is mindig a grófok, főhercegek zsarnoki uralmáról, a cselédség kizsákmányolásáról értekeztek. Társítsuk még ehhez a családoknak járó naponkénti 2 liter tejet és az évenkénti terményjárandóságot, úgy mint a 7 q búzát, 7 q rozst, 2 q szemes tengerit, 9 ürméter tüzifát, 24 kg sót, 1500 öl kukoricaföldet és a 100 öl kiskertet és ne csodálkozzunk ha netán valaki azt mondja akkor sem volt rosszabb mint ma. Ezek az adatok az 1943. év adatai, és ne feledjük, hogy a háztájiban tartható 1 db anyakoca éves szaporulatából 5 db malacot saját célra megtarthattak.

Ugyancsak közöljük a csonka uradalom bevételi kalkulációját amely 9 hónapra szól: 1940. októbertől 1941. június 30.-ig.

Tej eladásból	170 000 pengő
Sajt és vaj eladás	115 000 pengő
Angol süldőkért	100 000 pengő
Mangalicákért	110 000 pengő
Hízó marhákért	53000 pengő
Lovakért	15000 pengő
Cukorrépa eladás	126 000 pengő
Búzáért	75000 pengő
Széna eladás	60 000 pengő
Borsó eladás	14000 pengő
Kölesből	2800 pengő
Repce és vadrepce	10400 pengő
Kender eladás	142000 pengő
Szesz eladás	50000 pengő
Fakitermelésből	140 000 pengő
Gyufaiparnak eladás	180 000 pengő
Furnér és lemezipar	80000 pengő
Tűzifa eladás	230 000 pengő
Mindösszesen	1 643 200 pengő

Ez a bevételi előirányzat természetesen tartalmazza a szintén megcsonkított magyaróvári uradalom tervezett bevételeit is, viszont a baranyai rész 1941. áprilisi visszacsatolása után a bevételi terv minden bizonnyal módosulhatott, de ennek mértékét nem ismerjük.

Szakmánybérek az uradalomban.

A bellyei uradalomban a mezőgazdasági munkák legnagyobb részét szakmányban végeztették. A szakmánymunka a munkáltatásnak az a módja, mikor a végzett munka mennyisége és nem az arra fordított idő szerint történik a munka díjazása. Ennek egysége foglalkozási ág szerint különböző mértékű lehet. Az uradalomban az 1883. évben a következő szakmánybéreket fizették:

Gabona aratásakor kézzel való aratásért, összehordásért, kereszttekbe rakásért, tekintet nélkül a gabonanemre, egy 1600 négyszögöles holdért 5 forint.

Ugyanez a folyamat géppel végzett aratás esetén holdanként 3 forint.

Gabona behordásra, fel és lerakása keresztenként 0.3 krajcár. Egy kereszt gabona 20 kévével számolandó. Fel és lerakásért a kazalozással együtt 0.7 krajcár.

Trágyahordásnál egy két lófogatú szekér megrakásáért 0,5 krajcár, ugyanezen munka ökrös szekér esetében 0,8 krajcár. Trágyaszórás esetében minden négyszögöltre egy kupacot raktak le, tehát egy holdra 100 trágyakupac jutott.

Szalmás trágyáért egy kupacért 0,75 krajcárt, elkorhadt trágyáért 1 forintot fizettek kupaconként. Kukorica morzsolásnál a munkások szakmánybére 0,4 krajcár volt mázsánként. Gabona cséplésekor szakmánybérül egy 1,25 mérős zsák őszi gabona és árpáért 0,10 krajcárt, míg zab és lóbab csépléséért 0,8 krajcárt fizettek a munkásoknak. Takarmányrépa termelésnél az összes művelési és aratási munkáért holdanként 20 forint volt a bérezés. Kukoricatörés és a tövön való hántásnál egy jól megrakott mérő esetében a szakmánybér 0,8 krajcár, míg a kukorica lerakásért és a górékban való osztályozásért egy mérő csöves kukorica után a járandóság 0,1 krajcár volt.

Szántás: 5-6 hüvelyk mély szántásért holdanként 3 forint 50 krajcár volt a szakmánybér. Rétművelés: kaszálás, gyűjtés, boglyákba rakás szakmánybére holdanként 3 forint, csupán kaszálásért, 1 forint 40 krajcár. Szenteljünk némi figyelmet a mesterek bérezésére is, kik szintén szakmányban végezték a munkájukat. A kovács- és a bognármester szerződésileg voltak felfogadva és kötelezve az uradalomban használatos gépek tökéletes karban tartására és a használatban elkopott vagy elveszett alkatrészek pótlására. Ezen munkák elvégzéséért az uradalom egy kettős lófogaton végzett kovácsmunkáért évente 36 forintot, kettős ökörfogatra évente 18 forintot fizetett.

Ugyanezen munkaeszközökön végzett bognármunkáért 16-16 forintot, míg szíjgyártómunkáért kettős lófogat után 12 forintot. A szíjgyártó mester köteles volt a lószerszámok javításán kívül minden 7 kettős lófogat után számítva évenként egy pár új lószerszámot díjtalanul beszolgáltatni, cserébe az uradalom egy pár használt, rossz lószerszámot biztosított amit a mester kedve szerint használhatott. Az uradalom legjelentékenyebb ipari telepe az Albertfalván működő kendergyár volt. A kender (cannabis) Közép-Ázsiából származó növény. Hancsrostjaiból fonalat, kötelet, szövetet készítenek. A kenderföldet ősszel mélyen szántották és a földet télire rögzös állapotban hagyták. A tavaszi sekély szántás után, a vetés előtt boronálták és hengerezték. A vetés sorvetőgéppel történt. Holdanként vetőmagmennyiségként egy ausztriai mérőt számítottak. Ha a porzás bekövetkezett és a szárok zöldes-sárgás színt mutattak, kezdetét vehette a nyűvés. Ezt is szakmányban végezték és egy kéve kenderért 0,75-1 krajcárt fizettek. A nyűvés után a kendert fonnyasztás céljából szétteregették, 24-48 óra múltán kötötték össze, majd 10-10 kéve gúla formájú alakzatba rakatott. A gúlakban addig maradt a növény, amíg teljesen ki nem száradt, utána került elszállításra. A gyárba érkező kender 5-7 méter széles, 13 méter hosszú és 2 méter mélységű áztató medencébe került. Egy-egy medence (7 volt belőlük) 70-80 q szálkendert fogadott be. A rostok 30 Celsius fok hőmérséklet mellett 48 óra alatt leváltak, ezután szárították a rostokat. A szárítóból keskeny vágányú vasút vezetett a gyártócsarnokba ahol 3 törő-tiloló-gép végezte a további munkálatokat. A három gépből kettő az előkészítő, egy pedig az utólagos tilolásra szolgált, volt továbbá két gyökérmetsző, több simítógép, két csepűszellőztető és rázó, egy sajtoló, egy morzsoló, végül a gerebenezésre és kötélgyártásra szükséges gépberendezés. A gyártelepet egy uradalmi tiszt vezette, segédletére egy gyármester, egy gépész és egy felvigyázó volt beállítva. Az üzemben a munkások száma kb. 70 fő volt, nők és férfiak vegyesen. Bérezésüket sajnos nem ismerjük. Az értékesítésnél a nyers árú mázsája 10 forint 84 krajcár, az áztatott árú mázsánként 12 forint 80 krajcárba került. Az 1880. év elején a kendergyár értéke földterület, épületek, berendezések, készleten lévő anyagok tekintetében 236 640 forint 41 krajcárt mutatott. Ebben az évben összesen 35 339 mázsa szálkendert dolgoztak fel. A feldolgozott árú legnagyobb részt Belgiumba, Angliába, Svájcba, Németországba szállították. A szállítási költség Bezdán hajóállomásról számítva Londonig, mint legtávolabbi célállomás, külön tengeri biztosítással együtt mázsánként 4 forint 0,9 krajcárra rúgott.

Jegyezzük fel az 1880. évben előállított kötélverő termékekből néhányat:

295 szénakötél

2400 db kötőfék

800 db ökörkötél

200 db borjúkötél

3564 db komlózsineg

2667 db csomagolókötel

Említésre érdemes, hogy ebben az évben a kendergyárban üzemelő zszindelyező géppel 52 750 darab tölgyfazszindelyt készítettek.

Előző munkánkban már írtunk a sajtgyártásról és a Nyugat- Európából beszereztetett szarvasmarha fajtákról. Szeretnénk most néhány szót a magyar szarvasmarhafajta tenyésztéséről is leírni, hiszen ez is Sátorhelyhez kötődik. A magyar szarvasmarha tenyésztése az 1845. évben kezdődött. A Bánságból egy 25 darab tehénből és 1 bikából álló gulyát szereztek be. Az 1858. év folyamán a gróf Csáky féle törzsnnyájából Törökszentmiklósról 12 tehén és 1 bika, 1862-ben a gróf Festetics féléből Keszthelyről 14 tehén és 1 bika, végül 1863-ban a herceg Eszterházy féle nyájából, Ozoráról 30 darab tehenet vásároltak. Az állatok ápolását 1 gulyásra és 5 bojtárra bízták, a téli hónapokban hónapbéreseket osztottak be melléjük. Az apaállatok egész évben a csordában tartózkodtak, a fedezendő üszők tavasszal kerültek a tehénnyájba. A borjazás január, február és március hónapokra esett. A teheneknek átlag 97 % a borjazott le. A borjak a tehenekkel együtt jártak a legelőre, és szeptember hónapban kerültek elválasztásra. Az állatok tavasztól késő őszig maradtak kint. Téli szálláson a legeltetés helyébe a nyers takarmányozás lépett, naponként 5-8 kg szénát és szükség esetén tavaszi szalmát, és emellett darát kaptak az állatok. A tenyésztett magyar szarvasmarha rendkívül ellenálló volt a betegségekkel szemben, a gulyák fennállása óta egy ízben, 1873-ban tapasztaltak náluk egy léptályoghoz hasonló kórt.

Kőműves és ácsmunkák az uradalomban.

A terveket és költségvetéseket a főhercegi építész készítette. Természetesen őt bízták meg az építkezések vezetésével, az alkalmazott napszamosok elszámolásával, és az építőanyagok pontos kezelésével. Az épületek gyakorlati volta, akár lakóházak, akár istállók, kétségtelenül igazolták az építész ama törekvését, hogy az uradalom a gazdasági építészterén is kiváló alkotásokkal járjon elől. Az építési anyagokat az uradalom szolgáltatta a költségvetésben engedélyezett átlagos összeg szerint. Az uradalom területén lakó kőművesek és ácsok napibérei az adott év folyamán az évszakok és a munkaidő tartama szerint változtak 1 forinttól 1 forint 30 krajcárig. Férfi segédeké 60 krajcártól 1 forintig, női segédeké 35 krajcártól 50 krajcárig. Kivételt képeztek a szakmány munkákhoz többnyire a szerződött munkások – Mohácsról vagy egyéb városokból – kik nyáron ha napkeltétől napnyugtáig dolgoztak, egy napra 1 forint 60 krajcárt is kaphattak. Ezeket a munkásokat azonban csak kivételes esetekben alkalmazták. Ajtók, ablakok, valamint a tiszti-lakások padlózatai tölgyfából készültek. A felvigyázói lakások közönséges padlóit ácsok vagy asztalosok készítették. 1 folyóméter tölgy épületfa ácsolásáért 19 centiméter vastagságig 21 krajcárt, míg 28 centiméteren felüli vastagságért 30 krajcárt fizettek. A tölgy épületfát felhasználása minden alakjának megfelelően rögtön a saját erdőben való vágatás után ácsolták. A tölgyfadeszkákat, tölgyfából készült zszindelyeket a kendergyáron kívül a főherceglaki műhelyben készítették. Az anyagok fuvarozását mindig az illetékes erdőgondnokságok teljesítették igás fogataikkal és a kétfogatú kocsival egy napra a cseléd bérének beszámításával együtt lovagnál 2 forint 60 krajcárt, ökörfogat esetén 2 forintot számítottak. A falitégglákat az új épületek számára többségben az uradalom saját tégláégetőiben állították elő, az eladásra szánt I. osztályú téglák ára 1000 darabonként 11-16 forint között változott. Az építkezésekhez szükséges homokot saját homokgödrökből – Izabella, Jeszaföld, Keselyűs – fuvarozták. Idegenek részére mérőnként 11-15 krajcáros áron értékesítették. A mész mázsánként 2 forint 50 krajcárba került. A hidraulikus meszet viszont Budapesten vásárolta az uradalom, ennek fuvardíjára vízi úton szállítva mázsánként szintén 2 forint 50 krajcárt számítottak fel. Néhány építési munka bérezése: 1 köbméter téglafalazás az alapban 1 forint 14 krajcár, ugyanezen munka a földszinten vakolással és meszeléssel 2 forint 14 krajcár, míg az első emeleten, kéményeknél 2 forint 20 krajcár. 1 négyzetméter 8-10 centiméteres vastagságú betonlap készítéséért simítással együtt 47 krajcárt fizettek.

Az építkezésekhez szükséges mennyiségű fa feldolgozását már említett kendergyári zsindelező mellett Főherceglakon végezték. Itt rendelkezésre állt egy keretfűrész 12 fűrészlappal, továbbá több körfűrész, melyekkel évente 5-700 tölgyfatönköt dolgoztak fel épületfának, gerendának deszkának, stb. Főherceglakon is használtak zsindelező gépet, amivel évenként 5-600 000 tölgyfazsindelyt állítottak elő. Ez a mennyiség az összes uradalmi épület betetőzésére elegendőnek bizonyult, természetesen a kendergyáriakkal együtt. Az évek folyamán ez a zsindelezés fokozatosan váltotta fel a nádfedeles építkezéseket az uradalom területén.

Raktárhelyiségek:

A gőzcséplőgépek behozatala előtt a kalászos termények elhelyezésére több nagy gabonaszérű szolgált. A cséplőgépek behozatalával a szérűben lévő épületek nélkülözhetővé váltak, ezek közül a jobb állapotban lévőket más célokra átalakították. Így Sátorhelyen is a nagy gabonaszérűt növendék marhák számára istállóvá alakították át. A szalmás gabonát a cséplés idejéig kazlakba rakták, a szénakészletek tárolására oszlopokra épített, nádfedeles, nyitott szérűk szolgáltak, ez azonban rendkívül tűzveszélyes volt. A szénakészletek legnagyobb részét azonban a szabadban boglyákba hordták. Magát a gabonát hambárokban tárolták. A kukoricát górékba hordták. A górék 1 méter magas, téglából készült oszlopokon álltak, és könnyű favázból épültek, ezeket a favázakat 20 cm távközökben lécekkel borították. A padlót hornyolt deszkák képezték, a tető zsindeles volt. Egy-egy góré hossza 57 métert, szélessége 2,20 métert tett ki. Egy góré építési költsége 1833 forint 58 krajcárba került. Sátorhelyen az 1865. évben építettek 7 db ilyen góré a Borza patak és a temető közötti területen. Az uradalom bevételei közé tartozott a malomvám, a hídvám, valamint a révjog. Az uradalom 7 örlőmalma (Főherceglak, Albertfalu, Keselyűs, Metsző, Braidaföld, Sátoristye és Erdőfű) ugyanis a saját szükségleten kívül idegen részre is örölt, az örlési termény minőségéhez képest 10-12 % malomvám szedése mellett. Hídvámot a Karasica folyó melletti hat községben szedtek: Darázs, Bodolya, Kisfalud, Lőcs, Baranyabán és Baranyavár. Ezen a vámbevételen tartották fenn a Karasica hídjait. Az átkelési, illetőleg révjogot Kiskőszegen gyakorolták. Az uradalom továbbá helypénzt szedett mintegy 90 dunai és drávai vizimalom után, valamint 8 patakmalomtól és 20 lójárgány malomtól. Mészégető Villányban és Vörösmarton működött, kőbánya szintén Villányban, Szabarban és Kiskőszeg mellett üzemelt. Mind a kőbányák, mind a mészégetők bérlőknek voltak kiadva.

Egy bevételi adat az 1880-ik évben: Sátoristyén eladott állatok és állati termékek után 56 465 forint, 85 krajcár folyt be a kasszába. Ezt a bevételt csak Főherceglakon tudták felülmúlni 68 721 forinttal és 12 krajcárral.

Tiszti létszám, fizetések és osztalékok.

Előző könyvünkben már írtunk a szolgálati személyzet (kocsisok, csőszök, tehenesek, stb) bérezéséről és juttatásairól, tegyük meg most ugyanezt az uradalom tisztviselőivel kapcsolatban is. A főhercegi uradalom tiszti létszámát 1881. július 1.-én a következő személyek alkották:

1 jószágigazgató

1 gazdasági felügyelő

1 főmérnök

1 jogtanácsos

1 számtartó

1 építészeti intéző

1 orvos

1 titkár

8 gazdasági intéző

4 ispán

10 segéd

4 gyakornok

2 erdőmester

7 erdész

összesen 43 tisztviselő.

Az uradalom tisztségviselői életkoruk, iskolai végzettségük, a munkában eltöltött éveik, és munkakörük alapján különböző szolgálati és fizetési osztályokba soroltattak. A tisztségviselőkre vonatkozó ezen rendelet 1870. január 1.-én lépett életbe. A ranglista alján a gyakornokok és a hivatalsegéddek álltak. Számukra két fizetési osztály létezett: I. és II. osztály. Az I. osztályba soroltak éves fizetése 250 forint, 300 forintos éves nyugdíjjal, míg a II. osztályba tartozó segéddek 300 forint fizetés mellett 400 forint megállapított nyugdíjban részesültek. Ezen felül a hivatalsegéddek évente 100 forint élelmezési díjat kaptak. Következő kategória az ispánoké. Ők a IV. VI. és VII. fizetési osztályba tartoztak 400, 500, és 600 forintos éves bérükkel, ennek megfelelően 600, 700, és 800 forintos nyugellátásban részesültek 40 év munkaviszony után. A gazdasági intézők képezték a következő VIII. X. és XI fizetési osztályt 700, 900, és 1000 forintos éves bérezésükkel, nyugdíjuk ugyanezen sorrendben 1000, 1100, és 1200 forint volt. A XIII. fizetési osztályba az orvos, a gazdasági felügyelő, valamint a főmérnök tartozott 1500 forintos fizetéssel, ehhez 1800 forintos nyugdíj társult. Az erdészek három fizetési osztály, a VI. VIII. X. tagjai voltak 500, 700, és 900 forint fizetéssel, az ő nyugdíjuk 670, 830, és 1100 forint volt. Az erdőmestereknél létezett egy IX. fizetési osztály 800 forintos bérrel és 1000 forintos nyugdíjjal, míg a XI. osztályba sorolt erdőmesterek, építészeti intézők, a számtartó és az uradalom jogtanácsosa 1000 forintos fizetéssel rendelkezett, de a számtartó és a jogtanácsos éves nyugdíja 1400 forintot mutatott, míg az előző kettőé csak 1200 forintot. A legmagasabb fizetési osztály a XVIII. volt, ide csak a jószágigazgató tartozott 4000 forint éves fizetéssel, viszont ő kevesebb nyugdíjat- 3600 forintot- kapott mint a fizetése volt. A nyugdíjjogosultság 5-10 évi szolgálati idő elteltével kezdődött, aszerint, hogy milyen szolgálati ágról volt szó. 60-70 éves korhatárnál, vagy 35-45 éves szolgálati idő elteltével érte el az alkalmazott a teljes nyugdíjjogosultságot. Halál esetén az özvegy részére folyósították a járadékot. Érdekes képet mutat a tisztviselők terményjárandósági táblázata. Öt (I.-V) járandósági osztályt állítottak fel. Az I. osztályba tartozók évente 3 hektoliter bort, 6 hektoliter búzát, 8 hektoliter kétszerest (búza és rozs keveréke), 6 hektoliter morzsolt kukoricát, 10 hektoliter burgonyát, 6 köbméter tölgy és 14 köbméter gyertyán hasábfát kaptak. 1 hektoliter kb 1 mázsának felelt meg. A többi kategóriában az I. osztály juttatásainak számaiból indultak ki, mégpedig a következők szerint: az I. osztályban 3 hektó bort kaptak, a II. osztálynál $3+3=6$, a harmadikban $6+3=9$, a IV. osztályban $9+3=12$, míg az V. osztály $12+3=15$ hektó bor, tehát minden kategóriánál az I. osztály számaival növelték a juttatásokat.

Így alakult ki az I. osztály 6 hektó búzájából a legmagasabb osztály 30 hektó kukoricája, 40 hektó kétszerese, 30 hektó búzája, 50 hektó burgonyája, 30 köbméter tölgy, és 70 köbméter gyertyánfája. Ezen kívül a II. osztályban 2, a III.-ban 3, a IV.-ben 4, az V.-ben 5 db tehén tartása volt engedélyezett. Szintén a juttatások közé tartozott a hal. Itt a II. osztálytól számítva 220, 330, 440 és 550 kg volt az éves juttatás. Hogy az I. osztályba soroltak miért nem kaptak halat, ill. miért nem tarthattak tehenet, nem tudjuk. A tisztek osztalékának kiszámítása mindig a tárgyév kezdetétől befolyó tiszta jövedelmen és az összes tőkebefektetés kamatozásán alapult. Szabályszerű jövedelmenként az összes tőkebefektetés 4 %-os kamatozását vették fel. A 4 %-ot meghaladó jövedelemtöbbletből 12 %-ot fordítottak osztalékra, de csak a 150 000 forintot meg nem haladó jövedelemtöbblet után számítva, úgy, hogy egy üzleti évben osztalékra legfeljebb 18000 forint fordítható. A kamatozás alapjául az egész uradalom összes tőkeértéke szolgált a földértéken kívül, mely állandó volt. A számtartói hivatal pénztárkészletét, a tartozási hátralékokat az összes termény és anyagkészletek értékét bevonták a kamatozó tőkeösszegbe. Az összes osztalékból a mezőgazdaságnak 63 %, az erdésznek 15 %, a központi ágaknak 22 % járt. A mezőgazdaságnak jutó fenti osztalékból a gazdasági felügyelő 10 %-ot, a többi tisztviselő 78 %-ot a szolgálati személyzet 12 %-ot kapott. Az erdésznek járó 15 %-ból tisztekre 92%, a szolgaszemélyzetre 8 % jutott. A központi ágakra eső 22 %-ból a tisztek 97 %, míg a szolgaszemélyzet 3 % juttatásban részesült. Az osztalékokat a tisztviselők között az általuk kezelt tőkeösszeg arányában osztották szét. A jószágigazgató, a jogtanácsos és az orvos nem részesült osztalékban.

Írásunkban többször szerepelt a mérő kifejezés, mint mértékegység, és amit később uradalmi pénzként, robotbárcaként is használtak. Fordítsunk néhány szót a régi magyar űrmértékekre. A legjellegzetesebb középkori űrmértékünk a köböl volt. Gabona és bor mérésére egyaránt használták. Osztórészei a szapu, majd a véka és a fertály (negyed) volt. A fertály mindig valamilyen egységnek a negyedrészt jelentette. Innét ered a negyed órának fertály órának való elnevezése. A köböl középkori méreteit nem ismerjük, ráadásul többféle köböl is használatban volt az ország különböző területein. A gabonaköböl legelterjedtebb fajtája a kassai köböl volt: 83 liter 17 centiliter. Emellett használták a szepesi vagy az esztergomi köbölt is, ezeknek mérete eltért a kassai köbölétől. A kassai köböl mérete is változott, a 83 literes nagyságról a XVIII. század elejére 217 liter 2 deciliter térfogatú lett. A mérő szemes termények (búza, kukorica, árpa stb.) mérésére szolgált, de csak a XIX. századra szorította ki a régebbi köbölt és akót.

A legelterjedtebb a pozsonyi mérő volt 54 liter 3 deciliter térfogatával. Egy ideig akó néven is emlegették. A már korábban említett vékát szintén szemes termények mérésére alkalmazták. Leggyakrabban a kassai köböl negyedét értették alatta, de a mérő elterjedése után egyes helyeken a pozsonyi mérő felével számolták. Az icce alapvető középkori űrmérték volt egész Európában. Nálunk 1867-ig mind gabona, mind bor mérésére használták. A gabonamérő iccek közül a nagyszombati icce volt a legelterjedtebb, térfogata majdnem egy liternek felelt meg: 977 milliliter. A bormérő iccek között a budai icce szinte egyeduralkodó (848 milliliter) a pint mindig az icce kétszerese volt, míg az icce felét messzelynek nevezték. A legrégebbi és egyben legnagyobb magyar űrmérték, amit kizárólag a bor térfogatának meghatározásához használtak, a cseber vagy csöbör volt. Egy budai csöbör 50 budai iccének, azaz 42 liternek felelt meg. A cseber szavunk a „cseberből vederbe” szólásban él tovább. Hosszú évszázadokon át a Kárpát- medence földterületét három csoportra sorolható tulajdonos birtokolta: a király, a papság és a magyar nemesség. A nép nagy tömegei nem rendelkeztek földtulajdonnal. A föld megművelése mégis a tulajdonnal nem bíró parasztságra maradt. A parasztnak képességeik és munkabírásuk szerint lehetett kisebb- nagyobb földjük, amit a tulajdonossal kötött szerződés alapján műveltek. A földterület nagysága után a parasztnak munkavégzési kötelezettsége volt, amelynek mennyisége vármegyénként, sőt gyakran helységenként változott. A jobbágy évente általában 52 igás vagy 104 kézi munkanapot volt köteles dolgozni a tulajdonos földjén. Ezt nevezték robotnak. Az elvégzett munka igazolására használták a robotjegyeket és a robotbárcákat. Az elvégzett munkát az uradalmi intéző a jobbágyokkal naponta elszámolta. Az év végi egyeztetés során ha a jobbágy fel tudta mutatni az 52 vagy 104 darab bárcát, a két félnek nem volt követelése egymással szemben. A bárcák tömeges megjelenése Mária Terézia urbárium rendeletével vette kezdetét. A rendeletben pontosan szabályozták az elvégzett munka mennyiségének arányát a paraszt által használt földterület nagyságával. Erre a növekvő földesúri terhek miatt volt szükség, mert ezek a terhek már veszélyeztették a jobbágyság állami adófizető képességét. „ ***Minden telkes jobbágy köteles lészen maga földes Urának minden héten egy napot Nap-kelettül Nap-nyugtáig szolgálni***”, olvasható Mária Terézia rendeletében. A jobbágyok tartoztak még a kilenceddel, meghatározott pénzjáradékkal és ajándékokkal. (a kilenced terményadó volt, a megtermelt gabona tíz százalékát jelentette, elnevezése a kilencedik tizedből ered.

Ezt a szolgáltatást Nagy Lajos vezette be 1351-ben és érvényben volt egészen 1848-ig) Az Urbárium a földesúri és a paraszti földek elkülönítésével jelentős mértékben megkönnyítette az 1848-as jobbágyfelszabadítást. Az 1848-ban megalkotott törvény eltörölte a robotot, így ennek értelmében a robotbárca megszűnt. Később, az 1860-70-es években már új jegyeket, uradalmi pénzeket bocsájtottak ki. Ezek már pénzermékhez hasonlítottak, igényes kivitelezésük volt és gyakran viseltek értékjelzéseket. A bellyei uradalomban is bevezették ezeket a pénzermeszerű vereteket, mint munkát igazoló napszámjegyet, az 1900-as évek elején. Két értékben volt használatos: 1 és 10 mérő. Jelenleg 15 faluról és pusztáról tudunk az uradalom egykori területén, ahol ezeket az érmekeket alkalmazták. A falvak, puszták közül Ormánypuszta már megszűnt, Izabellaföld, Károlymajor és Sátorhely hazánk területén fekszik. A többi 11 helység: Albertfalu, Bokroshát, Braidaföld, Dunaipuszta, Főherceglak, Frigyesföld, Jeszaföld, Keskenyerdő, Metze, Rampeltföld és Szentistván. Közöljük ezen falvak horvát elnevezését is, a fenti sorrend szerint: Grabovac, ZlatnaGreda, Sirine, Podunavlje, Knezevo, Mirkovac, Jasenovac, Kozjak, Mece, Sokolovac és Petlovac. Valamennyi érme (mérő) alumíniumból készült. Az egy mérős kerek formájú, 26,3 mm átmérőjű, míg a tíz mérős négyszögletes, sarkainál levágott, 33,7x33,7 mm méretű volt. Az összes érme előlapján a recézett szegély mentén, alulról felfelé nyomtatott betűkkel Főhercegi gazdasági intézőség, alul a megfelelő falu neve, középen a főhercegi címer, a tíz mérős érmén a felirat elején és végén háromlevelű lóhere. Hátlap: alul és felül szecessziós díszítmény, egy és tíz mérő felirattal, a tíz mérős érmén a szecessziós díszítmény mellett ívelt búzakaraláshoz hasonló dísz szerepelt.

Vízépítészet

Előző könyvünkben Vizslakpuszta történetének rövid ismertetésénél futólagosan érintettük a gátak építését. Úgy érzem, hogy az uradalom vízépítészetéről is ejtenünk kell néhány mondatot, mert csak így teljes a történet. Az uradalom legrégebbi vízépítészeti munkálatai- amiről tudunk- a Karasica folyó szabályozásához kötődnek az 1800-1805 közötti években, midőn az uradalom még szász-tescheni Albert herceg birtoka volt. Korabeli forrásunk tetemes költség ráfordításáról tudósít a dárdai és németbólyi érdekelt uradalmak hozzájárulásával, de összeget nem közöl. A Karasica a Zengő hegység lábánál ered és a Dunába való torkolatáig 75 km hosszú utat tesz meg.

Vízét táplálja a 23 km hosszúságú Pécsudvard- Palkonya mellékág, mely Villánynál folyik a Karasicába. Az egész Karasica- völgy, különösen Villány és Darázs között, valóságos mocsárvidék volt, és csak némely helyeken, mint Villány, Lőcs, Baranyavárnál lehetett átkelni az elmerülés veszélye nélkül. Ezt az állapotot szüntette meg a folyó szabályozása, a mocsarak lecsapolása. Ha magunk elé terítjük a törökök által 1591-ben készített térképet a szekcsői- mohácsi szandzsák helységeiről, jól látjuk a uradalom keleti határát képező Duna folyó számtalan, meglehetősen nagy kanyarulatát Mohácstól kezdődően a Dráva torkolatáig. A folyó Kiskőszegig terjedő szakaszán három nagy kanyarulat átmetszését sikerült kivitelezni. Az elsőt 1810-ben Bok mellett, a másodikat 1820-ban Béda mellett, miáltal a Sirina nevű erdőrészt sikerült leválasztani, így kialakítván a bédai és a boki holtágat. A harmadik átmetszést 1842- ben Kiskőszeg felett hajtották végre. A gátépítést a 20-as évek elején kezdték meg Vizslak mellett a bédai Dunaág hosszában végig. A gátakat előbb nagy kanyarulatban a dályoki határ természetes magaslataihoz, majd később Izséphez vitték. Utóbbi helyen a belvizek levezetésére zsilipet is építettek. 1827- ben megyei közmunka segítségével Vörösmarttól Monyorósig 6,8 km hosszúságú védgátat emeltek, amit később az uradalom vett át és erősített meg. Ez a gát a 30-as években Albertfalváig épült meg, és itt a Kis-Dunán egy zsilip is épült. Ezzel a zsilippel és a gáttal mintegy 16000 holdnyi területet kerítették be. Ezekben az években, mégpedig 1834, 1837, 1838 és 1853-ban gátszakadások történtek, melyek következtében a mély vízmosások sokáig láthatóak voltak. 1854-ben a gátat Albrecht-gát néven Monyoróstól Ásoványon és Bokrosháton át tovább vitték és 1863-ban elértek vele Vajsfokig. 1868-ban Tököspuszta és Vajsfok töltésézése is befejeződött, és végül a gátat 1872-ben Kopácsnál fejezték be. A belvizek levezetésére Tökösnél és Létfoknál zsilipeket építettek, majd összesen 83,5 km hosszúságban csatornákat és árok hálózatot készítettek, melyek a belvizeket gyűjtötték össze és a zsilipekhez vezették. Az 1875. évben az uradalom egyik legmélyebben fekvő pontján, Sarokerdő mellett egy 79 cm átmérőjű kifolyási csővel szivattyút építettek. A szivattyú működését 120 lóerejű gőzgép biztosította, melynek segítségével a szivattyú másodpercenként 1,5 köbméter vizet emelt át az árterületre. A Kölked-Darázs közötti gát építését 1874-ben fejezték be. Valamennyi gát és zsilip az 1838. és 1853. évi árvizek állásának megfelelően 616 cm magasságban a Duna zéruspontja fölött épült, miután ez volt addig a legmagasabb vízállás amit a vízmércén észleltek. A töltések felső szélessége 3,8 méter, magassága 2 és 5,5 méter között váltakozott.

Minden mérföld távolságra egy- egy töltés- őrházat építettek ahol öröket helyeztek el, kiknek napi kötelességük volt a vízállást a zsilipeken alkalmazott mércéről feljegyezni. A zsilipek a legjobb vízálló téglafalazatból épültek, és vagy 1,4 méter vastag betonréteg alapjuk volt, vagy pedig betonnal töltött cölöprácsozaton nyugodtak. A töltéselés költségei a Kölked- Darázs közötti területen 302 330 forint 39 krajcárt, míg a Kopács- Vörösmart vonalon a csatornázásokkal, szivattyúművel együtt 951 724 forint 44 krajcárt jelentettek. Az 1850 és 1880 közötti évek legalacsonyabb vízállás átlaga 1,83 méter, míg a legmagasabb átlag évi közép-vízállás 3,73 méter volt a Dunán. Ezeket az adatokat a Kisköszeg melletti Ferenc József zsilip mércéjén 30 éven keresztül mért naponkénti vízállások alapján számították ki. Egyébként a fentebb említett Sarokerdő melletti szivattyú az országban elsőként épült szivattyútelepek közé tartozott, de az is lehet, hogy a legelső volt, nem tudjuk pontosan. Az 1876. évi minden addigit felülmúló árvízről előző könyvünkben már írtunk (Vizslak) tegyük most említést az 1926 januári jeges árról, mert ez kapcsolódik Sátorhelyhez is. Az ár szinte teljesen elmosta az akkor már határon túli Tököspusztát, de ez nem akadályozta községünk lakóit, hogy a február 6.- án rendezett táncest teljes bevételét felajánlják az ottaniaknak. Erről Stettner Pál is említést tesz naplójában (1926 február 6.-i jegyzet. Lásd előző könyvünk 167. oldalán)

Utóbbi mondathoz kapcsolódván úgy érzem, már kiadott könyvünkben szerepelnek olyan kifejezések, tények, események, amelyekhez utólagos magyarázattal tartozunk Olvasóink irányában. Szeretnénk ezzel is a Kedves Olvasó ismereteit gyarapítani.

Nazarénus hit (l.e.k 18. oldal) Maga az elnevezés Názáret városához, Jézus nevelkedési helyéhez kötődik. Jézus követőit, az első keresztényeket nevezték így. Az apostoli hitvallást majdnem teljesen vallja, két szentséget ismer el: a keresztséget és az Úrvacsorát. Tiltja a fegyverviselést. Magyarországi alapítója Hencsey Lajos (1820-1844) kovácmester. Főképp az Alföldön terjedt el.

Iskolaszék (l.e.k. 11. oldal) Az a hatóság, melyen keresztül a község vagy felekezet biztosítja a befolyását az általa fenntartott iskolára.

Irgalmas nővér (l.e.k. 13. oldal) Az 1540-ben alapított irgalmas rend követője. Betegápoláson kívül tanítást is végeztek a fekete ruhában szolgálatot teljesítő nővérek.

Levente, leventék (l.e.k. 26. oldal) A trianoni béke megtiltotta Magyarországnak az általános hadkötelezettséget. A kormányzat eredetileg ennek pótlására hozta létre a leventemozgalmat 12 és 21 év közötti fiúknak, akik nem járnak rendszeres testnevelési képzést nyújtó iskolába. Az egyesületi formában tevékenykedő mozgalom elsősorban a katonai fegyelemre és a sport különböző területeire koncentrált. 1939-ben a honvédelmi törvény a szervezet működését egyfajta katonai előképzéssé alakította át, sőt- önkéntes alapon- a lányokra is kiterjesztette.

Hitbizomány (l.e.k. 91. oldal)

Olyan vagyontömeg melyet alapítója elidegeníthetetlennek nyilvánít abból a célból, hogy azt az általa meghatározott jogutódlási rend szerint családjában nemzedékek hosszú során át fenntartsa és biztosítsa.

Eötvös alapítvány (l.e.k. 27. oldal)

A tehetséges diákok támogatására létrehozott alapítvány. Külföldi egyetemen tanulók is igénybe vehették.

Veni Sancte (l.e.k. 25. oldal)

Jöjj el szentlélek. A katolikus népiskolák tanterv szerint minden tanévet Veni Sancte-vel indítottak. Jöjj el Szentlélek Úristen!

Tekints reánk kegyelmesen.

Isteni segítségeddel

Véghetetlen kegyelmeddel,

Áraszd hét ajándékokodat,

Add a te szent malasztodat.

A szentlélek hét ajándéka

1. Bölcsesség
2. Értelem
3. Tanács
4. Erősség
5. Tudomány
6. Jámborság
7. Úr félelme

Cserkészek (l.e.k. 169,. oldal)

A cserkészlet a XX. század elején honosodott meg Magyarországon, angol mintára. Ifjúságnevelő mozgalomként működött, nagy hangsúlyt helyezve a táborozásra, a sporttevékenységekre. A cserkészlet a második világháborúban teljesen háttérbe szorult a leventemozgalommal szemben, majd 1944-ben a nyilasok a mozgalom angol gyökereire hivatkozva betiltották működését.

Te Deum (l.e.k. 34. oldal)

Hálaadó istentisztelet, egyházi körmeneteknél dicsőítő ének.

Tengely (l.e.k. 59. oldal)

1936. október 25.-én az olasz és a német külügyminiszter egyezményt írt alá, melyben a két kormány megerősíti az együttműködést különböző katonai és gazdasági ügyekben. (Spanyolország, Franco tábornok lázadásának német- olasz támogatása a törvényes spanyol köztársasági kormány ellen) Ezzel létrejött a Berlin-Róma tengely amit később Magyarország támogatott.

Görög- katolikus (l.e.k. 12. oldal)

Elismerik a pápai primátust és az összes olyan dogmákat amelyeket a katolikusok hisznek. Viszont megtartották keleti (bizánci) liturgiájukat és egyházfegyelmi kérdésekben is őrzik ősi hagyományaikat.

Itt tegyünk említést a Jézus Szíve Szövetségről. Ezen szövetség 1844-ben a franciaországi Vals nevű városban alakult, nálunk 1865-ben kezdődött elterjedése. Az 1930-as években világszerte kb. 35 millió tagot számlált. A tagok a helyi igazgató (plébános) vezetése alatt 10-es csoportokba voltak osztva. Kötelességük volt minél több keresztény hívőt megnyerni a szervezet számára. Tagdíjat nem szedtek, önkéntes adományokból tartották fenn magukat. Sátorhelyen szinte valamennyi iskolás gyermek tagja volt a szövetségnek, de a nők, férfiak és a családok is alakíthattak külön csoportokat.

Kápolnákról

„Mikor elhagytak,

Mikor a lelkem roskadozva vittem,

Csendesen és váratlanul,

Átölelt az Isten.”

- *Ady Endre*

A király adományáról az egyháznak.

*„ Tíz falu építsen egy templomot, amelyet két telekkel s ugyanannyi rabszolgával
lassanak el, lóval és kancával, hat ökörrel és két tehénnel, harminc aprómarhával.
Ruhákról és oltártakarókról a király gondoskodik, papról és könyvekről a püspök.”*

Részlet I. István király II. törvénykönyvéből 1030-1038 között.

Íme, István király rendelete, melynek alapján megépült Földvár falu temploma. Persze nem kell valami monumentális, mai templomokhoz hasonló építményre gondolni, a kor falusi templomai, vagy inkább kápolnái nagyon szerény méretűek voltak. Az akkori falusi kápolnák zöme fából épült, és így nem maradt ránk hírmondónak közülük egy sem. Tetőzetük nádfedeles lehetett. A földvári kápolna építésének éve az idők végezetéig homályban marad, megsemmisülése pontos napját viszont ismerjük augusztus 30, 31.-én a törökök felgyújtották. A török pusztítás után 338 évet kellett várni, míg újra kápolna épült a faluban, de mint már korábbi írásunkban jeleztük, hosszú évtizedekig a falu sem létezett, vagy éppen lakatlan volt. Mindezek ellenére-hogy nem volt kápolnánk – pap, vagy papok élhettek a faluban. Ezt támasztja alá az 1576. augusztus 16-án és 17-én Hercegszőlősön megtartott zsinat, melyen 40 református prédikátor jelent meg. Egyházi törvényeket hoztak anyakönyvezésről, oktatásról- *„azt akarjok, hogy minden tanító (pap) ne csak prédikáljon, hanem a gyermekeket is az köröszténységnek fundamentumára tanítsa”* -stb.

A törvényeket aláíró 40 atya névsorában szerepel Ambrosius Földvári, azaz Földvári Ambrus. A törökdúlás előtt Földvár környezetében a következő templomos falvak voltak: Danóc, Izsép, Lota, Nagynyárád, Nagymajsa és Ormánd. Valamennyi plébánia megtalálható a pápai tizedlajstromban. Danócról, Izsépről, Nagynyárádról, Nagymajsaról már korábban írtunk.

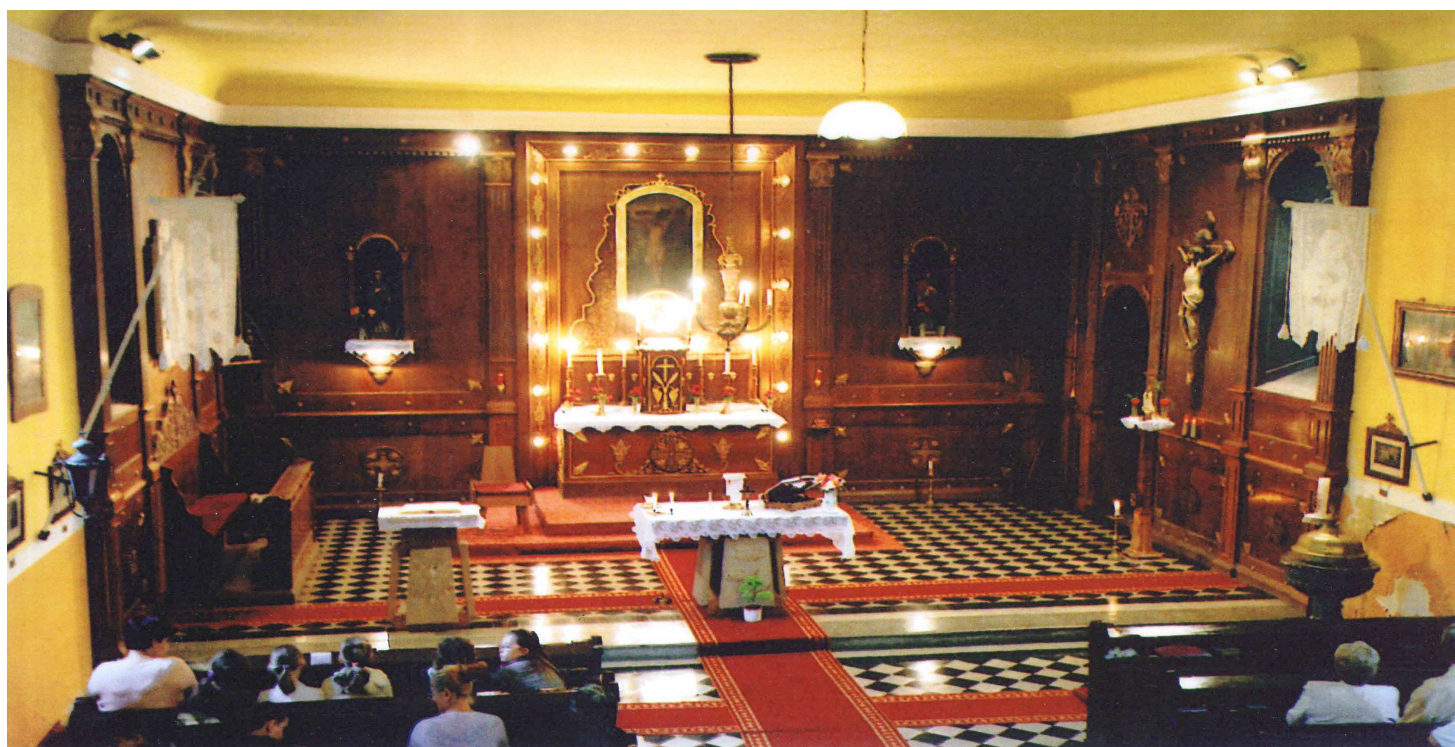
Lota középkori falu Nagynyárád és Bóly között. A török hódoltság alatt elnéptelenedett. A XVI. század végén rácok telepedtek le, majd a XVIII. század elején elhagyták a falut. Azóta nem alakult a helyén lakott település.

Ormánd a későbbi Ormánypusztá. 1289-ben Ormándi Miklós birtoka. Nem lévén fiú utódja, adoptálja vejét, Deniper fia Istvánt s neki adja Ormánd Herend, Töttös és Abony birtokait a Szajk és Versend területén lévő szőlőkkel együtt. 1330-ban Ormándi Benedek fiai megállapítják a határt Ormánd és Bezedek között. Kápolnájának papja 1333-ban 15, 1334-ben 10 báni dénár pápai tizedet fizet. A falu a török hódoltság elején elnéptelenedett, a török defter 1570-ben 3 szerb adózót jegyez, míg 1583-ban 8 házat lajstromoz, de már adózók nélkül. Ezután sokáig lakatlan pusztá maradt, majd a XIX. század közepén a bellyei uradalom majorságot létesített a régi falu helyén, zömében magyar lakosság telepítésével. Ekkor találták meg a falu régi templomának romjait, de új templomot már nem építettek.

Sátoristyén 1864-ben Albrecht főherceg a tiszti lakásokhoz közeli parkban 11,5 m szélességű és 17,3 m hosszúságú házi kápolnát építtetett. A kápolna belső berendezéséről, beszenteléséről, az első szentmiséről, gyóntatásról, a hívek számáról semmit nem tudunk, harangja volt, de erről majd később. Ami bizonyos: a vasárnapi és ünnepi szentmiséket egy mohácsi ferences rendi lelkész végezte, amiért az uradalomtól évente 7 köbméter tölgy tűzifa járandóságban részesült. Az 1885. évtől kezdve Obadich Ferenc nagynyárádi plébános majd 1901-től Ambach Mihály, szintén nagynyárádi esperes mondott szentmiséket a kis kápolnában. Ambach Mihály 1908 és 1917 között iskolánk igazgatói tisztségét is betöltötte. 1918-tól Faludi Ádám nagynyárádi plébános, majd kerületi esperes vette át a lelkészi teendőket. 1926-ban új és nagyobb kápolnánk megépítése után Frigyes főherceg évente 800 korona költségtérítést biztosított a kápolna fenntartására és a lelkipásztori tevékenységre. A régi kápolna első jelentős eseménye 1867 június havának nyolcadik napjához fűződik. Az előző évi kigyezés, valamint a Magyarország és a Habsburg hatalom alkotmányjogi viszonyát szabályzó törvényjavaslatok elfogadása után ezen a napon koronázták magyar királlyá Ferenc Józsefet, Ausztria császárat.

Országszerte megkondultak a harangok, a legkisebb falvakban is dicsőítő szentmiséket celebráltak. Ugyanilyen fényes külsőségek közepette ünnepelték meg. Sátoristyén is- a koronázás negyedszázados jubileumát 1892-ben.

1895. december 31.-én éjfélkor az ország egész területén egyszerre megkonduló harangok zúgása köszöntötte az ezredévet. 1896. május 2-án a sátoristyeyi kápolnában ünnepi szentmise keretében méltatták Árpád fejedelem és Szent István királyunk múlhatatlan érdemeit a honfoglalásban és az államalapításban. 1898. szeptember 12. Erzsébet királyné gyászmiséje Sátoristyén. Erzsébet Amália Eugenia, Ausztria császárnéja, Magyarország királynéja, Miksa bajor herceg lánya. 1837. december 24.-én Münchenben született. 1854. április 24.-től Ferenc József felesége. Sokat tartózkodott hazánkban, jó kapcsolatokat ápolt magyar politikusokkal, művészekkel, jól beszélt magyarul. Személyes kapcsolatai révén igyekezett elősegíteni a kiegyezést. Szerette a magyarokat. Egy olasz anarchista ölte meg Genfben 1898 szeptember 10.-én. A gyászmisén részt vett Frigyes főherceg és családja. 1922 május. Elkészül a Hősök szobra és az Emlékkereszt. Beszentelésük után requiemet tartanak a kápolnában az I. világháborúban elesett sátorhelyi katonák emlékére, melyen részt vesz a főhercegi család. 1926. június 4. A régi kápolna utolsó istentisztelete. „Ünnepélyes Te Deum Őfensége Frigyes főherceg, kegyurunk 70. születésnapja alkalmával, utána szentmise.” Így tudósít iskolánk haladási naplója az eseményről. Utána megkezdik a kápolna bontását, az új kápolna építését.

(Kápolnánk, a mai állapotában.)

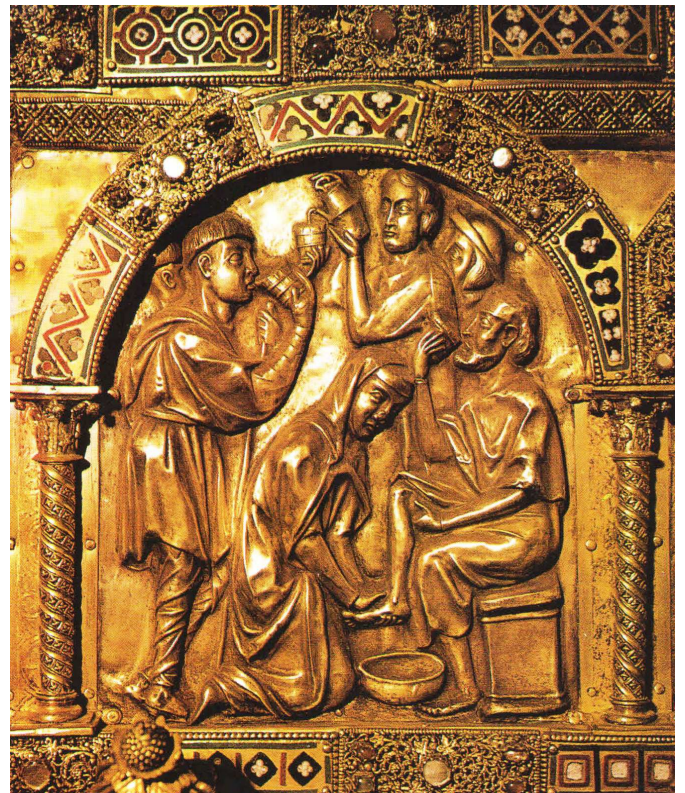
Szent Erzsébet színes ablakáról.

„ Nem az élet nehéz, hanem a szeretet. A szeretet, amely teljes valójában megnyilvánul, a megmentés vallása- a valódi krisztusi szeretetre gondolok, s nem a felületes szimpátiára, a derék szívjóságra vagy a velünk született emberiségre, nem, a szellem tiszta odaadására gondolok, amely oly sokáig keresi az ellenségben a barátot, amíg az valóban azzá válik. Ez a nehéz szeretet, ez a bátor, valódi szeretet.”

Antoine de Saint Exupéry

Saint Exupéry A kis herceg című mese, és néhány más, közkedvelt regény (Éjszakai repülés, Az ember földje, stb.) szerzője. 1944 július 31.-én nem tért vissza felderítő repüléséből, gépét a németek Korzika szigete fölött lelőtték, a tengerbe zuhant. Sem holtteste, sem repülőgépe roncsai nem kerültek elő.

Úgy hiszem- de hát azt majd Kedves Olvasóim nálam értőbben eldöntik- hogy a tőle idézett néhány gondolat valamennyire érzékelteti Szent Erzsébet sajnálatosan rövid életének, cselekedeteinek mozgatórugóit.

(Dombormű Szent Erzsébet cselekedeteiről.)

1207

Árpádházi II. András magyar király és Gertrúd merániai hercegnő gyermekeként születik Erzsébet. Szülőhelyét a krónikák sem ismerik pontosan, Pozsonyban vagy Sárospatakon látta meg a napvilágot. Erzsébet családja mind apai, mind anyai ágon az európai arisztokrácia legfelső rétegéhez tartozott. Arisztokratikus körökben divat volt a gyermekeket szinte már születésükkor eljegyezni, hasznot hajtó és messzeható házasságokat összekovácsolni. A házasságok célja a család és a nemzetség vagyonának gyarapodását szolgálta. Ilyen szempontokat figyelembe véve jegyezték el Erzsébetet már 1208-ban I. Hermann thüringiai örgróf fiával, ki 1197-ben született, és szintén a Hermann nevet viselte. A kis Erzsébet 1211-ben költözik Eisenachba majd Wartburgba kerül. Édesanyja, Gertrúd királyné igen gazdag és értékes hozománnyal küldte a kislányt új családjához. Ezüst bölcső, pompázatos ékszerek, ruhák, selymek, gyönyörű szőnyegek, gyűrűk, függönyök, stb.

1213

Az első sorscsapás. Magyar nagyurak a pilisi erdőben meggyilkolják Erzsébet édesanyját (a Bánk bán Gertrúd királynéja) mert hatalomra törőnek tartották. Súlyos megpróbáltatás, a kislányt hosszú ideig rémálmok gyötörték.

1216

Betegségben meghal Erzsébet vőlegénye, ekkor a vőlegény öccse, Lajos jegyzi el Erzsébetet. Az esküvőt 1221-ben Eisenachban tartják. 1222: megszületik első gyermekük, Hermann. A házaspár ebben az évben Magyarországra látogat. 1224-ben leányuk születik: Zsófia. Erzsébet korán elkezdte a vezeklő életmódot, gyakran böjtölt, éjjelente gyakran virrasztott. Első gyermekének születése után menedékhelyet alapított árva gyerekek részére, segítette a szegényeket. Második gyermeke születése után 28 ágyas kórházat építtetett, ahol maga is segített a betegek ápolásában. Eisenachban 1225-ben kápolnát adott át a ferenceseknek. Bőséges alamizsnát osztott szét birtokaikon, férjével egyetértésben. Ékszereit eladta, hogy a szegényeket támogathassa. Az 1226-os téli éhínség idején kinyitotta az örgrófi magtárakat és élelmet osztott. 1227 az öröm és a gyász éve. Megszületik harmadik gyermekük, Gertrúd, ugyanakkor férje szeptember 11.-én a keresztes hadjárat során pestisben elhunyt. Férje halála után Erzsébet senkitől sem kap lelki, érzelmi támogatást, teljesen magára marad. A kialakult körülmények miatt újszülöttjével elhagyja Wartburgot, majd két másik gyermekét is elhozatja a városból.

Fonással tartja fenn magát s bár apja hívta, nem tért vissza Magyarországra. Az önsanyargatás felőrölte minden életerejét, 1231 november 17.-én Marburgban meghalt.

1235- ben IX. Gergely pápa Pünkösdkor az olaszországi Perugiában szentté avatja Erzsébetet.

(A szentek a földön Istennek híven szolgáló, istenes életet élő lelkek, kik a mennyei megdicsőülés jutalmát nyerik el. A szenteket a képzőművészetben fejükön glóriával ábrázolják. Védőszentek: a katolikus egyházakban azon szentek, kiknek oltalma alá országok, egyesületek, templomok helyeztetnek.)

Frigyes főherceg 1923 őszén adott utasítást az uradalom főmérnökének- Sárkány Béla- egy új kápolna megtervezésére Sátorhelyen. A régi kápolna már szűknek bizonyult a hívek befogadására. Többször megesett, hogy a hívek a szabad ég alatt kísérték figyelemmel a kápolnából kihallatszó szertartást. A tervezés aránylag gyorsan elkészült, egy 1924 áprilisi térkép a park délkeleti sarkát jelöli meg az építendő kápolna helyszínéül. Előző könyvünkben jeleztük, és most csak megerősíteni tudjuk, nem sikerült a terv és a helyszín megváltoztatásának okát kiderítenünk. Ugyancsak nem tudjuk, hogy az 1924-es majd az 1925-ös esztendőben miért nem történt semmi az építéssel kapcsolatban? Talán az 1526-os földvári csata 400 éves évfordulójához szerették volna időzíteni az átadást, beszentelést? Tény, hogy csak 1926 május 13.-án ült össze először az öt leginkább érintett vezető: Faludi Ádám lelkész, Linder Béla bognár, Mátyás Lajos építőmester, Sárkány Béla főmérnök és Stettner Pál jószágigazgató. Ekkor döntöttek: új kápolna építése helyett a magtár egy részét alakítják át kápolnává. A magtárt 1781-83 között építtette Mária Krisztina. A 75 méter hosszúságú épületből választották le a 23 méternyi részt a kápolna építéséhez. Tulajdonképpen csak belső építészetről volt szó, a külső falak adva voltak, ablakok nélkül. A magtár ezen szakaszának kiürítése után június 15.én kezdték kiásni a kápolna belső oromfalának alapját, valamint elbontani a magtár két szintjét elválasztó mennyezeti falat. Június 18.-án megyei előljárók tekintették meg az építkezést. A munkálatokban a cselédség is részt vett, amit tudtak, segítettek. A kápolna belső berendezését fából készítette el. „Faanyagunk van bőven” jegyzi fel naplójában Stettner Pál. A fából készült padok, a felső karzat, az oltár festését Käs Dorf nevű németbólyi festő végezte. Mindeközben megtörtént az orgona, a harangok, templomi kegytárgyak, szőnyegek beszerzése. A kápolna készen állott az első szentmisére és a beszentelésre. E két eseményről előző könyvünkben részletesen írtunk.

A kápolna hódfarkú cserepezésű tetőzetének keleti és nyugati végén egy- egy kereszt jelzi a kápolna hosszanti kiterjedését a külső szemlélődő számára. A tetőzetből kiemelkedik a deszkából készült egyszerű harangtorony, kupoláján az apostoli kettős kereszttel. A harangtoronynak két „lakója” van: egy kis- és egy nagyharang. A nagyharang átmérője 43 cm, súlya 40 kg. Alsó peremén a Szózat első mondata olvasható: „Hazádnak rendületlenül légy híve, óh magyar!” Felső részén körbefutó makkos, virágmintás motívum látható. Öntési évét maga a harang közli, mintegy megszemélyesítve önmagát. „A. 1922. D Harangművek RT öntött engem Budapesten F. W. Rincker által.” (A. D. 1922- Az Úr 1922 évében) A Harangművek RT az I. világháború után a harangok pótlására alakult cég. 1922-ben Fritz Rincker öntőmester Magyarországra jött, és Csepelen Weiss Manfréd egyik üres műhelyében harangöntőt rendezett be. 1927 végéig kb. 1800 harangot öntött. Egészen a legutóbbi hetekig magunk sem gondoltuk, hogy kápolnánk kis harangja milyen nagyságrendű ereklyét jelent számunkra, milyen felbecsülhetetlen értéket képvisel! A harangöntés szakvizsgához kötött iparos mesterség. Öntött harangokról kb. az V. századtól lehet beszélni, addig vaslapokból szegecselt harangokat készítettek. A XIII. századtól megnőtt a kereslet az öntött harangok iránt. A XV. századtól a harangokon megjelent a készítő mester neve és lakhelye. A mesterség az öntés titkát szigorúan megőrizte sokszor a családon belül öröklődött. A XV-XVI. században már a kisebb falvak templomaiban is volt legalább egy harang. A török hódítással együtt járt a templomok felgyújtása, a harangok is a tűz áldozataivá váltak. A török kiűzése után, a XVII. század utolsó éveiben nagyon sok kisméretű harangot öntöttek a mesterek. Kis harangunk öntési éve 1693. Súlya 30 kg, alsó peremének átmérője 37 cm. Temeszentandrászi Kristóf szakértő szerint Baranya vármegye harmadik vagy negyedik legrégebbi harangja. Anyaga mint a legtöbb harangé: vas, réz és ón. A harang legfelső kerületén (vállán) látható az öntési év dátuma, majd egy fonott virágminta és végül 10 betű a következő sorrendben: A C G V M G R C V S Ezen betűk jelentésének megfejtése okozta a legnagyobb nehézséget, végül a következőkre jutottunk.

A- a latin nyelvben önállóan eredethatározót jelent, tól-től, ban, ben stb.

C- CUM szócska rövidítése, jelentése szintén ban, ben, stb.

G- Graz, osztrák város

U- URBS, magyar nyelven város

MGR- ez a három betű a magister szó rövidítése ami mestert jelent.

C- CUM

U- URBS

S- STRECKSFUS a harangöntő mester nevének rövidítése. Teljes neve Strecksfus Florentin.

Strecksfus Florentin mester 1688 és 1715 között Grazban öntötte a harangokat. Tehát a tíz betű jelentése: Készült Graz városában Strecksfus mester által 1693-ban. A felirat alatt körbefutó minta kinyílt virágon ülő alakot ábrázol, két oldalán egy-egy galambbal.

Ez alatt a harang egyik oldalán a keresztre feszített Jézus, a harang ellenkező oldalán pedig egy szent látható, jobb kezében keresztet tartva, bal kezében valamilyen kalászt. A XVIII. század elején Dél- Baranyából Grazba és Zágrábba jártak harangokért. Savoyai Jenő 1689-ben kapta a törökök legyőzésében tanúsított vitézségeért jutalmul a bellyei uradalom területét.

1689 és 1693, a két évszám közelsége azt sejteti, hogy kis harangunkat Savoyai Jenő hozhatta az uradalomba, az akkor még nem létező Sátoristye helyett Bellyére, ahol később feleslegessé válhatott, és így kerülhetett az 1864-ben épült kápolnába, onnét pedig mai helyére. Felmerülhet az a lehetőség is, hogy egy ideig a mai Várudvarban felállított egykori haranglábon függött, de ezt se bizonyítani se cáfolni nem tudjuk.

Kápolnánk falvastagsága 73 cm, beltéri szélessége 9,5 m, beltéri magassága 5m. A padlás magassága 4,53 m. A tetőzetet 2 db 30x30 cm átmérőjű mestergerenda tartja. A mestergerendához 4 db 10x10 cm-es könyökfa kapcsolódik ehhez csatlakozik a 9x28 cm-es íves tartó ami a cseréptartó léceket rögzíti. A fenyőfából készült bejárati ajtó fölött bronz dombormű: a kisdéd Jézus a jászolban, mellette Mária és József. A szemközti, Várudvar felőli ajtó feletti dombormű pedig Jézus keresztfáról való levételét ábrázolja. Mindkét dombormű alkotója ismeretlen. Nevét valószínűleg az alkotások hátoldalán tüntette fel, de ahhoz, hogy nevét megtudjuk, ki kellene bontani az ajtók feletti falat. A bejárati ajtónál jobbra 16 falépcső vezet fel a karzatra. A karzat 4 db 24x24 cm átmérőjű tölgyfa oszlop tartja, míg a karzat padlózata fenyődeszkából készült. A karzaton 3 db 220 cm, és 1 db 110 cm hosszúságú pad szolgál ülőhelyül, az orgona mellett 62 cm hosszúságú kispad lett elhelyezve. A karzat legfőbb eleme a 24 sípos orgona. Készítője Angster József pécsi hangszerkészítő mester, készítésének éve 1924. Három fő alkotórésze: a síprendszer, fújtatószerkezet és a játékmű (billentyűk, regiszter, stb.) A fújtatást valaha lábbal végezték, a 2000-es évek elejétől elektromos úton működtetik az orgonát. Rendkívül nagy gondot fordítottak az orgona karbantartására. Istentiszteletek után a kipárolgás miatt- régebbi időkben rendszeresen megtelt a kápolna- szellőztetni kellett, még a téli hideg hónapokban is, nyári szárazság idején az orgona mellé egy- két dézsa vizet állítottak, a víz elpárolgásával pótolandó a levegő párahiányát. A karzatról függ alá a leventék zászlaja. A leventék egyesülete 1929-ben alakult, a zászlóra külön gyűjtést szerveztek. Felirata: Magyarország Nagyasszonya! Vedd népedet oltalmadba. Sátorhelyi Levente Egyesület 1929.

A zászlót – érthető okokból 1945-ben gondos kezek rejtették el az illetéktelenek elől, hogy aztán 1990 után újra méltó helyére kerülhessen.

A karzat alatti falon két festmény – Jézus feltámadása, Jézus mennybemenetele-
valamint a Szent Sír található. Ugyancsak a karzat alatti térségben 12 szék és 3 db 250
cm hosszúságú pad szolgál ülőhelyként. A karzattól a főoltárig leterített szőnyeg jobb
és baloldalán 4-4 db 258 cm hosszúságú, 92 cm szélességű, 100 cm magasságú,
térdeplővel ellátott padok sorakoznak. Mindkét padosor végén egy- egy 2 méter hosszú,
sima, de térdeplővel ellátott pad helyezkedik el. Egy padban kényelmesen elfér 5
ember, tehát összesen 97 ülőhelyet számlálhatunk össze. Az állóhelyek számát csak
megbecsülni lehet, de ha visszagondolunk a régebbi idők telt-házás szentmiséire, a
karácsonyi éjféli misékre, a feltámadási körmenetekre, akkor a kápolna befogadó
képessége 250 fő. A jobboldali padosor előtt márvány keresztelő medence áll.

Keresztény templomokban az oltár a miseáldozat bemutatására szolgál. Kőből vagy
fából álló építmény, kápolnánk oltára és az oltárt körülvevő, mennyezetig érő
falborítás fenyőfából készült. Az oltár 2 lépcsővel magasított talapzaton áll, hossza
234 cm, szélessége 87 cm, magassága 1 méter, virágmintás faragás díszíti. Középen
áll a tabernákulum, mindkét oldalán 3-3 db faragott gyertyatartóval. A
tabernákulumban őrzik az oltáriszentséget. A kis szekrényke tetején 2 db ívelt formájú,
szintén faragott gyertyatartó áll. Az oltár fölött festmény AVE CRUX SPES UNICA,
Egyetlen reményünk, üdvözítőnk a keresztfán felirattal. A festmény előtt kisebb
feszület áll. Az oltár világítását a gyertyatartókon kívül 24 db, a faragott keretbe épített
izzó biztosítja. A festménytől jobb és bal oldalra egyenlő távolságra, szintén
megvilágított Szűz Mária, és Jézus szobor található. Az oltár előtti prédikáló asztal
felett egy 5 égős csillár biztosítja a világítást. Az oltár melletti 205 cm hosszúságú
páholy a főhercegi család számára készült. Támlás részén középen kereszt, kereszt két
oldalán szimmetrikus virágminta látható Közvetlen a páholy feletti falon függött a
főhercegi család címere, amely 1945 után eltűnt. Nem tudjuk, hogy teljesen
megsemmisült, vagy valaki talán még mindig rejtegeti? A páhollyal szemközti falon
spanyolországi kegyhelyről származó, keresztre feszített Jézus található, a kereszt előtt
pedig kicsi Fatima szobrocska. Fenti kegytárgy mellett nyílik a 11 négyzetméter
alapterületű sekrestye. Itt található a miseruhák, misekönyvek, egyéb kellékek,
valamint az egykori gyóntatószék. A gyónást minden időben a sekrestyében végezték.
A sekrestye ajtaja fölött csengettyű, a sekrestyéből kilépő tisztelendő ezzel jelzi a
szentmise kezdetét.

Kápolnánk akusztikája nagyon jó, az oltárnál, a szószéken elhangzó, halkán kiejtett szavak a karzaton is tisztán hallhatók. A bejárati ajtótól kezdődően körben a falakon a szemközti ajtóig a tizennégy stáció jelenetei láthatók. Valamennyi képhez kis láncon függő fémlapocskán a jelenetet közlő egy- egy mondat tartozik. A bejárati ajtótól balra a falon látható a missziós kereszt, 1906, 1923, 1929 és 1938 évszámokkal. Ezekben az években végzett hittérítést a missziós küldöttség Sátorhelyen.

A kereszt után Szent Antal szobra van a falon, ennek rövid története: az eredeti szobor valamilyen oknál fogva eltörött s ekkor Szeitz Miklósné az otthoni Szent Antal szobrát felajánlotta a kápolnának, annak öröme, hogy férje hazatért a hadifogságból.

Átellenben a szemközti falon Szent József szobra található. A keresztelő medence feletti festmény Jézust gyermekekkel ábrázolja. Ugyanezen oldali falon gobelin (Szövött falikárpit) Szűz Mária és a kis Jézus ételt ad szegény anyának és gyermekének. A gobelin Reményi Jenő ajándéka. A kápolna déli falába 5 míg északi oldalán 4 db ablakot vágtak. Az ablakok szélessége 115 cm, ívelt magasságuk 200 cm. Ez a kilenc ablak megfelelő nappali világosságot biztosít még borult, felhős idő esetén is. Déli oldalon találjuk a gyönyörű, színes, Szent Erzsébetet ábrázoló ablakot.

Izabella főhercegné 1931 szeptemberének első napjaiban hunyt el. Halálának ötödik évfordulójára készült el a színes ablak a következő felirattal:

ARCHIDVCISSAE ISABELLAE MEMORIAM. STEPHANUS NOTTNY SECR. AULICUS 1936. Izabella főhercegné emlékére. Nottny István udvari titkár 1936. Színes ablakunk alkotója SZTEHLO LILI festő, üvegfestő. 1897 november 7.-én született Budapesten. Képzőművészeti Főiskolát végzett, majd a Római Magyar Akadémián töltött két évet. Számtalan alkotása található az országban. 1959 október 28.-án hunyt el. A kápolna padlóját fekete és fehér mozaiklapok alkotják. Kápolnánk első külföldi látogatói az Amerikai Egyesült Államokból érkeztek. 1926 november 12.-én két egyetemi tanárnő látogatott Sátorhelyre, útjuk során a kápolnát is megtekintették.

Közösségünk Isten szolgálatába álló tagjai.

Kresz Rudolf

Sátorhelyen született 1909-ben. A teológiát 1931-ben végezte el. Első szentmiséjét Sátorhelyen tartotta. Szolgálati helyei: Zsámbék, Budakeszi, Tárnok, Székesfehérvár, aranymiséjét 1981-ben Mohácson celebrálta. 1986-ban hunyt el.

Lovász János

Izabella-földön született 1925 november 25.-én. 1947-ben tett fogadalmat a Szent Domonkos rendben. 1948-ban belépett a rendbe. Több adatunk nincs.

Szendrődi Árpád

Villányban született 1939 szeptember 19.-én. Testvérei Mária, Emese, Gyöngyvér. Papi tanulmányait Győrben végezte. Első miséjét Sátorhelyen tartotta. 1963 júniusában pappá szentelték. 1965 augusztus 14.-én súlyos betegségben elhunyt. Pécsen temették el.

Nyúl Patrícia Fidelis

Pécsen született 1981 január 10.-én. Általános iskolai tanulmányait Nagynyárádon végezte. Budapesten a Patronae Hungarie gimnáziumban érettségizett. Vácott a Katolikus Főiskolán szerezte tanítói, óvónői és hitoktatói oklevelét. Gambiában missziós tevékenységet végzett egy éven keresztül 2008-ban örök fogadalmat tett a Boldogasszony Iskolanővérek rendjében.

Dr. Nyúl Viktor

Pécsett született 1981 január 10.-én. Általános iskoláját Nagynyáradon és Sátorhelyen végezte. Tanulmányait a pannonhalmai bencés gimnáziumban folytatta. Pesten két évig, majd a római Gergely egyetemen öt évig tanulja a teológiát. 2006-ban diakónussá majd pappá szentelik. Ezután két évet tölt Rómában, ahol licenziátust szerez. 2014-ben a pécsi székesegyház káplánja, egyetemi lelkész. főiskolai tanár.

Mikor elhagytak,

Mikor a lelkem roskadozva vittem,

Csendesen és váratlanul

Átölelt az Isten.

Ady Endre

Legyünk büszkék kápolnánkra és mindazokra kik szellemi és kétékezi munkájukat adták építéséhez.

Sátorhely és a határsáv.

„A második világháborúban a német fasiszták közel négy éven át megszállva tartották Jugoszláviát. A dicsőséges Szovjet Hadsereg nagy áldozattal, súlyos harcokkal szabadította fel az országot. A felszabadult országban azonban egy szovjetellenes klikk került uralomra, amely az imperialisták zsoldjában áll, és elszakította Jugoszláviát a Szovjetunió és a népi demokráciák béketáborától.”

Szemelvény a Vallás és Közoktatásügyi miniszter rendeletére a gimnáziumok részére 1950-ben kiadott földrajz tankönyvből.

A tankönyv állítása hamis, ugyanis Jugoszlávia nagy részét a szovjet Vörös Hadsereg segítségével a helyi partizánok szabadították fel. Ennek alapján Tito jogosan érezhette úgy, hogy kiálljon országa érdekeiért Sztálinnal szemben, és lazítson a szovjet ellenőrzésen. Moszkva részéről imperialista ügynöknek nyilvánították a jugoszláv vezetőt és nem zárták ki egy fegyveres konfliktus lehetőségét sem. Ezzel számolt Rákosi Mátyás és a magyar pártvezetés is. Szovjet kérésre, 1950-ben Magyarországon létrehozták a határsáv intézményét déli szomszédunkkal szemben, amibe hat megye, tizenöt járás, háromszáz település esett, Sátorhellyel együtt. A határsáv mélysége 15 km volt, amit 1960-ban 8 km-re csökkentettek. A határsávban csak az erre a célra kiállított igazolvánnyal lehetett tartózkodni. A déli védelmi rendszer kiépítése 1951-ben kezdődött. A megyék területére 223 védőkörzet terveztek, amelyből 91 került kiépítésre. Sátorhely a III. számú védőkörzetbe, ezen belül a 1069 számú zászlóalj körletébe esett. Községünkben öt éven keresztül (1951-55) katonák tartózkodtak, létszámukat nem tudjuk. A mai Emlékpark területén 1 db, géppuska-figyelőkupolákkal ellátott bunkert építettek. Az építés földmunkálatait földkotrógéppel végezték. Ezt a tényt azért tartom lényegesnek megemlíteni, mert ma is élő sátorhelyi szemtanú szerint ez a földkotrógép szórta ki a később feltárt tömegsírokból az első emberi csontokat. Szeretném cáfolni azt a vélekedést miszerint gőzekés mélyszántással már a harmincas években felfedték volna egy tömegsír helyszínét. A mélyszántás maximális mélysége 45-50 cm, míg az ásatás során a legtöbb csontváz 75-80 cm mélységben találtatott, viszont a földkotró 90 cm mélységig hatolt le a földbe. A földkéreg természetes kopása miatt nem zárom ki teljesen a gőzekés lehetőséget, de a földkotrógép eshetősége a valószínűbb.

A teljes védelmi rendszer megépítésére végül nem került sor. Sztálin 1953- ban bekövetkezett halála után fokozatosan enyhülni kezdett a magyar- jugoszláv ellentét is. A rendszer fenntartása óriási összegeket igényelt, a legtöbb építmény nem felelt meg a korszerű harci követelményeknek, ezért 1955. október 7-én elrendelték fokozatos lebontásukat. A bunker helyén létesült az Emlékpark, míg a géppuska- kupolák ma virágtartókként funkcionálnak községünkben. A határsáv rendszerét a magyar pártvezetés 1965. május 1-i hatállyal megszüntette.

Sportélet Sátorhelyen

Sátorhely mindenkori sportjával kapcsolatosan sajnálatos módon csak a labdarúgásról beszélhetünk, pedig a feltételek, a lehetőségek adottak voltak más sportágak kialakulásához is. Az uradalom megszűntekor (1944. november) a parkban jó állapotban lévő tenispálya várta a teniszezni vágyókat, ha lett volna aki teniszütőt mer venni a kezébe. Akkori felfogás szerint a tenisz az urak időtöltése volt s furcsán néztek volna a faluban arra a fiatalra, aki a teniszezésre fordította volna energiáját. A tenispályát röplabdapályává alakították át abból a megfontolásból, mivel az országban tartózkodó szovjet katonák szabadidejükben rengeteget röplabdáztak, így ez a sportág majd meghonosodik falvainkban. Az elgondolás nem vált be. Iskolás gyermekeink többsége a hálót sem érte fel, a felnőtteket meg nem igazán érdekelte a lehetőség. Az 50-es évek elejének magyarországi fociőrülete (Aranycsapat) főképpen a falvakban „mindent vitt”. Kis-srácaink közül szinte mindenki focista akart lenni... Ennek ellenére diákjaink, fiataljaink körében mindig akadt tehetséges sakkozók, pingpongozók, sportlövők, és volt aki cselgáncsban is vihette volna valamire. Talán egy jó szervező hiányzott, aki felkarolta volna a tehetségeket? Ki és mikor hozta az első focilabdát Sátorhelyre nem tudjuk. Nem tudjuk azt sem, hogy mikor állt össze az első focicsapat, és mikor játszották az első meccset?

Régi fényképek alapján, és a fényképeken szereplő játékosok életkorából ítélve, ez valamikor a harmincas évek végén, de inkább a negyvenes évek elején történhetett. A legrégebbi fényképen szereplő játékosok közül néhányuk születési éve: Varga György 1922, Farkas József 1919, Hadfi Lajos 1924, Szíjjártó Antal 1924, Szíjjártó János 1922, Monyoródi János 1922, Keller Pál 1922, Örkényi József 1923. A csapat felszerelését az uradalom biztosította. Az együttes az akkoriban divatos angol rendszerben játszott. Kapus, két szélső hátvéd, két fedezet, középfedezet és öt támadó. A fiúk a fényképezéshez is így sorakoztak fel. 1945 nyarán Traktor SE néven alakult meg hivatalosan a csapat, piros-fehér színekkel, majd 1948-49-ben szovjet mintára a sportegyesületeket is átszervezték. Az országban minden egyesület valamelyik szakszervezeti ágazathoz került, A Traktor SE nevet viselő klubok a MEDOSZ (Mezőgazdasági, Erdészeti Dolgozók Országos Szakszervezete) irányítása alá kerültek. Minden sportegylet- így a miénk is- pártoló tagságot szervezhetett, a támogatók sportköri igazolványt kaptak és havonta 3, 5 és 10 forintos bélyegekkel járultak hozzá a klub működéséhez. Pontosán nem tudjuk, de talán 150-200 fő lehetett a pártoló tagok létszáma. Nem célunk felsorolni- helyünk sincsen hozzá- valamennyi esztendő eredményét, játékosait, csupán a legnagyobb sikerekről teszünk említést. Az 1957/58-as szezont a megyei bajnokság II. osztályának keleti csoportjában kezdte a csapat. A tizenhárom induló közül három együttes, Pécsi Urán, Sátorhely és Véménd végig harcban állt az aranyéremért. A bajnoki cím sorsa az utolsó fordulóban dőlt el: Sátorhely- Véménd 4:0 A Deli- Csokány, Temesi, Hanák- Rózsafi, Oláh S.-Neher, Óvári, Tigelman, Oláh I., Reinspach összetételű csapat egy pont előnnyel végzett az élen a Pécsi Urán előtt, jogosultságot szerezve a megyei I. osztályban való indulásra. A magasabb osztályban való indulás helyett jött a bajnoki rendszer átszervezése. A megyei I. és a megyei II. osztály bajnokai nem kerültek feljebb, sőt visszaminősítették őket a járási bajnokságba. Ez az intézkedés rendkívül hátrányosan érintette az érdekelt csapatokat. Játékosok és szurkolók becsapottnak érezték magukat. A csapat és edzője- Ruff Tibor- is úgy érezte, hozzá teszem: jogosan, hogy tudásuk alapján megállták volna helyüket a magasabb osztályban, ehelyett... Hét játékos eligazolt, az alaposan meggyengült együttes még elindult a következő járási bajnokságban, de annyira gyenge eredményeket produkáltak, hogy néhány mérkőzés lejátszása után visszaléptek a bajnokságtól. Tíz évnek kellett eltelnie mire a csapat visszajutott a megyei II. osztály szintjére. A visszalépés után 1960—ban csapat sem volt. Az 1961. év elején egy lelkes, fáradságot nem ismerő sportember (Oláh István) kezdett bele új csapat szervezésébe.

Ő már tagja volt az előző, kiemelkedő tudású együttesnek, kisujjában volt a futball minden csínja-bínja, értett az edzésvezetéshez, már csak a tehetségek hiányoztak. Természetesen a legalacsonyabb osztályból kellett visszakapaszkodni. Két- három év elteltével már jelentkeztek a tehetséges játékosok, és az első siker is jött: bronzérem az 1964-es év küzdelemsorozatában, majd a rá következő esztendőben aranyérem! Így került a csapat a járási I. osztályba, amelyben 1968-ban ismét bajnoki cím volt a teljesítmény. Sikerült a visszatérés a megyei II. osztályba. Itt is helytállt a gárda: 1969-ben ezüstérem, majd a következő szezonban bronzérem, majd az 1971/72-es bajnokságban csúcsra ért az együttes, veretlenül, kilenc pontos előnnyel megnyerte az aranyérmet. Ezekben az években a falu életének a legfőbb közösségi élménye a vasárnapi focimeccs volt. Soroljuk fel azoknak a neveit akik ezt az élményt nyújtották a szurkolóknak. Jónás László, Hadfi Tibor, Frank István, Takaró János és László, Horváth Pál, Újvári Antal, Szalai Károly, Baracsi György, Müller Lajos és József, Kresz László, Magyar István és József, Hahner Gyula, Kovács László, Lőrinc Miklós, Haraszi József, Molnár Tibor, Sebestyén László, Bachesz József, Schvilinger János, Farkas Ottó, Bata István, Gerber György, Schochter József, Temesi Károly, Geszthelyi Károly. Edzőjük mindvégig Oláh István volt. Ha valaki véletlenül kimaradt volna a felsorolásból, elnézést kérek. Tegyük egy kis összehasonlítást a két sikercsapat között, bár az ilyesmi olykor hálátlan feladatnak tűnik. Az átlagos életkor mindkét csapatnál 26-27 év volt. Eredményesség szempontjából az 1963-1972 évek közötti együttes javára billen a mérleg, viszont soha nem fogjuk megtudni, hogy az előző csapat mire vitte, vihette volna, ha nincs az a bizonyos rendelet ami a csapat szétesését okozta. Jó kapusteljesítmények, kemény védelmek, szellemes játék a középpályán és gyors, eredményes csatárjáték jellemezte mindkét csapatunkat. Ami kedvezőtlen hatással bírt, főképpen a második gárdára, több játékos harmincéves kora előtt abbahagyta a futballt. Ez sajnos régebben általános jelenség volt labdarúgásunkban, aki elmúlt 30 éves azt kikiáltották öregnek, kiégettnek... A csúcs után nagyon gyorsan bekövetkezett a zuhanás. Három év alatt a csapat három osztályt esett vissza, ismét a járási II. osztályban találta magát. Ezt a visszaesést a csapat nem valami rossz rendeletnek, külső körülményeknek, hanem saját magának köszönhette. Néhány meghatározó játékos visszavonult, mások elkényelmesedtek, és a legígéretesebb fiatalok között akadt olyan is aki a meccsek előtti délelőttöket a helyi italmérésben töltötte s már a kezdő sípszó előtt fáradtságra panaszkodott... A tízéves sikerkorszak óta közel ötven év múlt el. Az akkori sikereket néha –néha megközelítették az utódok, de az elődök eredményességének túlszárnyalására még várni kell...

Iskolánk újkori történetéből.

„ Június van s nagyon magam vagyok

S kísértének élt életem árnyai

S az elbocsátó iskola-padok.

S én vén diák, szívem fölemelem

S így üdvözlöm a mindig újakat:

Föl, föl, fiúk, csak semmi félelem.”

Ady Endre

Előző írásunk iskolatörténeti fejezetében eljutottunk az ötvenes évek elejéig. Az utolsó haladási napló, ill. az iskolai anyakönyvi okmányok amelyeknek birtokában vagyunk, az 1951/52 –es tanév dokumentumai. Ezen dokumentumokból már közöltünk néhány részletet, szülők fizetési listája, Rákosi Mátyás születésnapja, stb. A fent jelzett tanévben 102 tanuló ült a padokban, 56 fiú és 46 leány megoszlásban. Valamennyien római katolikus vallásúak, magyar anyanyelvűek, kettő tanuló kivételével, ők német anyanyelvűnek vallották magukat. Himlő elleni oltásban minden tanuló részesült. Tanulók osztályonkénti megoszlása

- oszt. 8 fiú 5 leány
- oszt. 8 fiú 0 leány
- oszt. 7 fiú 5 leány
- 10 fiú 15 leány
- 8 fiú 4 leány
- 7 fiú..9 leány
- 7 fiú 5 leány
- 1 fiú 3 leány

Ebben a tanévben alakult meg az iskola keretén belül 16-22 éves leányokból a tánccsoport. Tagjai: Gyöngyössy Magdolna, Hortobágyi Teréz, Koller Anna, Méhész Irma, Sebestyén Irén, Sebestyén Jolán, Sebestyén Katalin, Takács Anna, Takács Erzsébet, Újvári Erzsébet és Újvári Márta.

Az 1950 és 1952 közötti időszakban épült meg a falu kultúrháza. Az építkezésen társadalmi munkában iskolánk diákjai is részt vállaltak, takarítás, talicskázás, stb. formájában. Az épületet 1952-ben adták át rendeltetésének. Az átadás pontos napját nem tudjuk, ez lehetett akár április 4.-e, május 1.-e vagy éppenséggel Rákosi Mátyás születésnapja is, hiszen a kommunista propaganda szerint a nép mindent „bölcs vezérének” Rákosi Mátyásnak köszönhetett. Legnagyobb sajnálatunkra az avatási műsort sem ismerjük, de feltételezzük, hogy fellépett a tánccsoport, az énekkar, és a tanulók kisebb műsort is előadhattak, egy- két vers is elhangozhatott. A későbbi években az iskolások rendszeresen a kultúrházban tartották karácsonyi ünnepségüket, és voltak olyan karácsonyok amikor az erdőfői iskolások is vendégként előadták műsorukat.

1953 március 5.-én meghalt Sztálin. Országszerte gyásznagygyűléseket tartottak, természetesen az iskolásokkal is meggyászoltatták a „ népek atyját”. Temetésének napján, március 9.-én az egész országban 5 percre megállt a munka, megálltak a vonatok, a villamosok, stb.

A magyar labdarúgás 1950-55 közötti években élte fénykorát. Ennek és különösen az „ Évszázad Mérkőzése” címen elhíresült londoni magyar- angol 6:3-as mérkőzés hatására szinte minden gyerek focista akart lenni. Iskolánkban is focicsapat alakult és rendszeresen mérkőztek a környékbeli iskolák (Majs, Kölked, Lánycsók, stb.) csapataival. Gyakran a tornaórák is 2x20 perces focimeccsekből álltak a tantervben előírt testgyakorlatok helyett. A tanulókra nem de a nevelőkre viszont vonatkozott az 1949-től bevezetett MHK (Munkára, harcra kész.) mozgalom. A mintát, magától értetődően a Szovjetunió szolgáltatta. Az MHK más és más sportágakból összetett próbák rendszerére épült. A követelmények között gyorsasági, ügyességi és állóképességi kritériumok szerepeltek. Ezeket futással, úszással, kerékpározással, kislabdahajítással, függeszkedéssel, stb. lehetett elérni. Akik bizonyos szintet teljesítettek, jelvényt kaptak. A mozgalom nem örvendett nagy népszerűségnek, a tömegek nem szívesen vettek benne részt, az eredmények mögött sokszor nem álltak valós teljesítmények, ezért 1954 decemberében a mozgalmat megszüntették. Iskolánk történetének érdekes epizódja: 1956 szeptemberében a tantermek meszelése miatt a hónap első hetében szabadtéren, a park fái között folyt az oktatás. (1956 szeptember első felének napsütéses, nyárias időjárása biztosította ezt a lehetőséget.) Az 1949/50-es tanévtől számítva a jeles, kitűnő rendű tanulók a tanév végén könyvjutalomban részesültek. Micimackó, Tanár Úr kérem, Móra Ferenc elbeszélései, stb. Ugyanakkor jellemző módon a szovjet írók művei sem maradhattak ki a jutalmak listájából. Timur és Csapata, Igor és társai, stb. Iskolánk 1949-től 200-250 kötetes könyvtárral állt az érdeklődők szolgálatára, a könyveket többnyire az Állami Gazdaság vásárolta meg az iskola részére. Ne feledkezzünk meg az iskola mindig színvonalas évnyitó és évzáró ünnepeiről. Szavalatok, tanulók kisebb beszédei, énekkar, alkalmanként magasabb rangú vezetők, végzősök elbúcsúztatása. 1952-től az 1961/62 évvel bezárólag végzett növendékek 32 %-a középfokon (gimnázium, mezőgazd. technikum, kereskedelmi szakiskola, szakmunkásképző iskola) folytatta tanulmányait. Felsőfokú iskolát 12 tanulónk végzett. 1962 szeptember 1-től iskolánk VII.-VIII. osztályos tanulói a körzetesítés következményeként mohácsi iskolába kényszerülnek járni. 1962 december 31.-ig az uradalmi, főhercegi kisvasút szállította a diákokat, persze már nem ezen a néven, hanem gazdasági iparvasútként...

1963 január 1-től tértek át az autóbuszos közlekedésre.

Térjünk vissza néhány gondolatra kultúrházunkhoz. Az avatási, átadás után hosszú évekig élénk kulturális közéleti tevékenység színhelye volt az intézmény. A színjátszó csoport évente 2-3 előadást tartott. A fősvény, Sári bíró, Dankó Pista, A bor, Légy jó mindhalálig. Az előadások telt házak előtt játszódtak, a gyerekszereplők a tanulók közül kerültek színpadra. Állami ünnepeken, de más alkalmakkor is rendszeresen fellépett a tánckar, az énekkar. Évente 4-5 alkalommal bálakat rendeztek. Volt szüreti bál, KISZ bál, arató bál, szilveszteri bál, stb. Ami leginkább tetszett gyerekeknek, felnőtteknek egyaránt, a hetenkénti filmvetítések. A kötelező szovjet filmek mellett időnként francia, angol, olasz filmeket is műsorra tűztek, persze csak olyanokat, amelyek a kapitalista, imperialista viszonyokat bírálták, vagy éppenséggel kalandfilmeket. Két- három évente a tanulóknak tánciskolát szerveztek, a vizsgaelőadásokat rendszeresen népes közönség érdeklődése kísérte. Az épület mellett kemence állott, lakodalmakhoz, néhány rendezvényhez itt sütöttek, főztek, amíg 1970-ben megépült a terem és az épület bővítésével a konyha. Melegebb nyári időkben az épület előtti salakos röplabdapályán szabadtéri bálakat is rendeztek, itt nem kellett belépőjegyet fizetni, a költségeket az Állami Gazdaság állta. Az iskolában 1960 őszén vezették be az ú.n. tanulószobát, tanítás után a gyermekek bent maradhattak az erre a célra kijelölt tanteremben, készülhettek a másnapi órákra. 1959-ben VI.-VII.-VIII. osztályos tanulóink az iskola történetében először országjáráson vettek részt. 1974-ben az iskola felső tagozata, majd 1976-ban az alsó tagozat is Nagynyárádra került, Sátorhelyen az oktatás megszűnt. 1986-ban a Bóly MG. a régi iskolaépületet megtoldotta egy öt tantermes új iskolával, ez jelentette iskolánk újjászületését, az alsó tagozatosok Nagynyárádról visszakerültek Sátorhelyre. A gyermekeknek- főképpen a hideg téli napokban- nem kellett buszra várva fagyoskodniuk.

Újabb nyolc év elmúltával, 1994- ben már az Önkormányzat költségvetéséből, valamint pályázatok útján elnyert pénzből, összesen 5,2 millió forintból alakították át az egykori fürdő épületét iskolává. Szeptember 4.-én Lelkes József esperes áldotta meg az épületet a szentmisét követően, majd községünk 80 tanköteles gyermeke vette birtokába a tantermeket. . 1994 december 24.-én Nyúl László és Nyúlné Révfalvi Ildikó rendezésével templomunkban először mutattak be karácsonyi pásztorjátékot, ami a későbbi években hagyománnyá vált. Sajnos ez a szép hagyomány Ildikó nyugdíjba vonulásával néhány éve megszűnt. Ezt a hagyományt akár fel is lehetne támasztani, de hát... Az iskola négy pedagógusa az ausztriai Birbaumba látogatott-még Karácsony előtt- testvériskolai kapcsolat létesítése céljából. A kapcsolatfelvétel sikerrel járt, 1995 május 7-12 között 12 osztrák gyermek 2 fő kíséretében Sátorhelyen tartózkodott.

Június 11.-én történt az új iskola első ballagása és ekkor adták át először a „Tehetséges Gyermekéért” alapítvány díjait. Két díjazottunk: Monyoródi Gábor és Nyúl Viktor. 1995 november 22-24. között egészségnevelési napok keretében dr. Szél Zoltán, Nagy Gáborné védőnő és Fenyvesi Károlyné tanítónő tartott előadást a tanulóknak. 1996 március 23-30. között ismét erdélyi gyermekeket fogadtak Sátorhelyen, majd április 29-től május 3-ig 15 osztrák tanuló látogatott el közösségünkbe. Május 22-29 között a tanulók Erdélybe utaztak, majd június 20.-án a IV. osztályosok viszonzták az osztrák gyermekek látogatását.

A későbbi években rendszeressé váltak ezen cserelátogatások, sőt 2000. márciusában kiegészültek a kárpátaljai gyerekek fogadásával. Néhány programpont a kárpátaljai tanulók itt töltött napjaiból:

márc. 21. Fogadás az ebédlőben, gyerekek szétosztása.

márc. 22. Bábszínház és városnézés Mohácson. Ismerkedési est.

márc. 25. Kerékpártúra Nagynyárádra, képfestő műhely megtekintése.

márc. 26. Pécs, városnézés. Mozilátogatás.

márc. 27. Emlékpark megtekintése.

márc. 29. Siklói vár, villányi szoborpark megtekintése, fürdés Harkányban.

ápr. 2. Búcsúest, tábortűz.

Nem célunk minden eseményről részletesen írni- szavalóversenyek, Petőfi emlékév, évfordulók megünneplése, stb.- nem tudunk minden nevet sem felsorolni, kik eredményeket, sikereket értek el 1986 óta. Iskolánk történetének szomorú lezárása: 2022. szeptember 1.-el felsőbb utasításra az iskola működését felfüggesztették... Aggódok, Magyarország az ilyen lépéssel, lépésekkel mint a múltban már annyiszor, megint utat téveszt...

Szemelvények az 1951-56 közötti tanévekből

1951/52. tanév

A tanulók rendszeresen járnak iskolába. Nagyobb mulasztás az alsó tagozaton egy tanulónál fordult elő. Édesanyja sokat betegeskedik, hat apró gyermek van a családban. A legidősebb 14 éves, ő látja el a kisebbeket. A felső tagozatnál órakiesések, igazolt hiányzások voltak a gyapotszedési munkák miatt. Egy időszakos munkás gyermeke anyjával együtt járt gyapotot szedni. Az első félévben sokat mulasztott tanuló- fentebb említettem- a második félévben rendszeresen járt iskolába, pótolta az anyagot, és osztályozhatóvá vált. Az iskola tanulmányi átlaga ebben a tanévben 3,44 volt, 4 tizeddel jobb az előző évinél. Egy hónapig 96 tanuló volt az I.-VIII. osztályban egy nevelő vezetésével. A mulasztások oka volt még a szamárköhögés, a kanyarójárvány és a külterületeken lakó tanulók közlekedési nehézségei rossz időjárás esetén. Hitoktatáson 47 tanuló vett részt.

1952/53. tanév

Az iskolai évben a beiratkozók létszáma 119. Évközben 26 tanuló kimaradt. Ennek fő oka az itt dolgozó időszakos munkások hazaköltözése volt. Áthelyezés miatt 8 család hagyta el a pusztát, iskolás gyermekeikkel egyetemben. Az I és a II. osztályban egy-egy tanuló betegség miatt sokat mulasztott s így nem voltak osztályozhatók. Hitoktatásra egyetlen gyermek sem jelentkezett.

1954/55. tanév

$\frac{3}{4}$ évig 75 gyermek ült az iskolapadokban, ez a létszám az utolsó negyedévben 15 további gyermekkel nőtt, az időszakos munkások ismét Sátorhelyre jöttek. Ebben a tanévben a mulasztások oka kanyarójárvány és trachoma (szembetegség) volt. A felső tagozat tanulói között ezúttal a nevelőkkel szemben tiszteletlenül viselkedők is voltak, őket fegyelmezni kellett. Az iskola tanulmányi átlaga 2,77 ez visszaesést jelentett az előző évek átlagához képest. Ennek oka több tanuló készületlensége, nemtörődömsége volt, buktatni kellett.

1955/56. tanév

Erről a tanévről találtuk a legrészletesebb jelentéseket, statisztikai táblázatokat.

„Az I. osztályban tanévkezdéskor 16 gyermek kezdte meg iskolai tanulmányait. Az iskolai rendet nagyon nehezen szokták meg. Fegyelmezetlenek és nagyon figyelmetlenek. Az óvoda, szakképzett óvónő munkája nagyon hiányzik, a szülők pedig nem érnek rá a gyerekekkel törődni. Délutánonként az utcán kószálnak, szükség volna egy iskolai napközire is. A III. osztályosok magaviselete kifogásolható és szorgalmuk is kevés. Feltűnő gyenge a helyesírás és néhány gyereknél maga az írás is gondot jelent... A tanterem környezete, melyben az I.-III. osztály tanul, semmiképpen nem felel meg arra a célra, hogy kisgyermek ott a szünetet eltöltsék. A kisvasút, meszesgödör, bika és tehénistálló 25-30 méteres körzetben van... Számtalan autó, traktor halad el nap mint nap e tenyérnyi helyen, ahol a gyerekek szünetben tartózkodnak... Mindezeket kérem jegyzőkönyvbe venni, és minél hamarabb olyan környezetet teremteni, ahol a gyerekek testi épsége nincs kitéve ennyi veszélynek...” írja Chemez Árpádné nevelő 1955 október 25.-én. Az V.-VIII. osztályban a tanév zökkenőmentesen indult. Szeptember hónapban a hiányzások száma 12 tanóra volt, októberben ez a szám emelkedett a rossz időjárás miatt sürgőssé vált betakarítás következményeként. A szülők a gyermekek segítségét is igénybe vették. Tanulmányi munkában az eredmények javulást mutattak, a zöme jól végezte munkáját. Az úttörők is jól és szorgalmasan dolgoztak, a leány és fiúórs közösen 19 q vadgesztenyét adott át a MÉH vállalatnak.

A tanévkezdés tapasztalatai.

Részletek özv. Kanyó Ferencné igazgató jegyzeteiből:

„Beiratkozott létszámunk 88 tanuló,

más iskolából jött 1 tanuló,

más iskolába elment 8 tanuló,

gyógypedagógiára utalt 1 tanuló,

kimaradt 1 tanuló,

összes létszám 79 tanuló.

Az alacsonyabb létszám március 31.-ig fog tartani. Április 1-vel ismét megjönnek az időszaki munkások, magukkal hozzák gyermekeiket, így létszámunk emelkedést fog mutatni...

A mulasztások igazoltak. Mulasztások oka az alsó tagozatban a betegség, a felső tagozatban a betegségen kívül a sürgős termény betakarítás... Hiányzókat a nevelők rendszeresen korrepetálják... Az I. osztályosok fegyelmezetlenek és nagyon figyelmetlenek. A II. osztályosok órák alatti fegyelmezetlenségük lényegesen javult. A házi feladatot valamennyien elkészítik. A III. osztály magaviselete kifogásolható, szorgalmuk kevés. A IV. osztály nehezen szokja meg az önálló megoldásokat és sokszor zavarják az órák rendjét... A verekedésről és a csúfolódásról csaknem egészen leszoktak... A felső tagozat fegyelmezettebb, mint az előző évben, mert a helytelen hangulat keltői kimaradtak. A tanulás eredményes munkára ösztönzi őket.

Iskolafejlesztés

Sátorhelyen a nemrég lezajlott gyermektragédia döbentett rá bennünket nevelőket arra, hogy a gazdaságtól kapott szükségstanterem nem alkalmas a tanítás céljára a közel lévő kisvasút miatt. Alkalmasabb megoldás lenne ha a meglévő iskolaépületet négy tanteremre alakítanák. Azért is célszerű lenne ez a megoldás, hogy a jelenlegi két tanterem nagy az osztályok létszámához képest, és igen nehezen fűthető fel télen. Mivel az iskolaépület forgalmas országút mellett épült, sürgősen szükség lenne a kerítés és a kapu kijavítására.”

Iskolánk patronáló szerve az Állami Gazdaság volt az évente újjáalakuló Szülői Munkaközösség mellett. Az Á. G. anyagi, az SZ. M. pedig dologi támogatást nyújtott.

Vessünk papírra néhány gondolatot a vizslaki iskoláról, annál is inkább, mert Sátorhely fiókiskolájának számított. A vizslaki iskolát 1945-ben alapították 1 tanteremmel, csak alsó tagozattal, 1 tanítóval, csatornázás nélkül. Alapterülete 75 négyzetméter. Az iskolához tanítói lakás tartozott. Maradjunk az 1955/56-os tanévnél. Ekkor 33 I.-IV. osztályos gyermek ült a padokban. A létszám a későbbi években 24 és 34 fő között ingadozott. A 33 tanuló közül 24 vizslaki, 9 tanuló pedig a szomszéd Újistállóról és az 1-5 km körzetet képező környező tanyákról járt az oktatásra. Valamennyi tanulót szociális származás szerint munkás szülők gyermekeként jegyezték. Az iskola vezetője, egy személyben oktatója, nevelője Faddy Istvánné. Az iskola könyvtárát 120 kötet ifjúsági regény és külön 89 kötetes nevelői könyvtár alkotta. Ezen tanévben az iskola ötféle folyóiratot fizetett elő, közülük a Pajtás újság volt a tanulók lapja, a többi négy pedig nevelési, oktatási szakfolyóirat volt. Az iskola felszerelési tárgyaihoz térkép, földgömb, matematikai méterrúd és 1 db rádió tartozott, a későbbi években diavetítővel, gramofonnal, telefonkészülékkel, hangszóróval gyarapodott. Néhány tétel a vizslaki iskola 1956/57-es tanévének költségvetéséből.

Zárójelben közöljük a sátorhelyi iskola költségvetési számait ugyanazon tételekre.

Állományon kívüliek bére:

1 kályha fűtésére és salakozására 6 hónapra 290.- Ft előirányzat (Sátorhelyen 5 kályhával számolva 1 440 Ft.)

Favágás 1 tanteremre 80 Ft. (Sátorhelyen 3 tanteremre 240 Ft.)

Iskolai mentőláda felszerelése Vizslakon 1 tanulóra számítva 50 fillér, összesen 12.- Ft. (Ugyanez Sátorhelyen 98 tanulót figyelembe véve 49- Ft.)

Vegyes anyagok: kréta, tinta, papír, Vizslakon 80- Ft. (Sátorhelyen 320- Ft+ az olvasó szakkör számára 500-FT.)

Kéményseprési díjra Vizslakon 9-Ft, szemét fuvarozására 13-Ft, gyepmesteri kiadás 18-Ft. (Sátorhelyen ugyanilyen sorrend szerint 12, 177 és 24-Ft. Ehhez számították még 50q szén fuvarját, és tantermenként 1 köbméter fát 700-Ft értékben)

Postai díjakra Vizslakon 10-Sátorhelyen 150- forintot irányoztak elő. A rádió előfizetése mindkét iskolában 120-Ft volt egy tanévre. Nem soroljuk fel valamennyi költségvetési tételt, a két iskolát összefoglalva az éves költségvetés összesen 14818-forintra rúgott. A vizslaki iskola fejlesztése az 1960-62 közötti években történt. A bekerített telket 887 négyzetméterről 1468 négyzetméterre bővítették, a nevelőnek járó konyhakert 64 négyzetméteres területe 350 négyzetméter nagyságúra bővült. Az iskola által addig használt fűtő kutat felváltotta a vízvezeték, és az épületet is ekkor csatornázták. Az iskola udvara az addigi 340 négyzetméterről 730 négyzetméterre nőtt. Ekkor létesítettek az udvarban atlétikai ugrógödröt, amit szabad idejünkben is használhattak a tanulók. A tantermet átalakították, a fűtött légtér 94,5 köbméterről 112 köbméterre bővült. A nevelői lakásban kandallót építettek. Ígéretesnek tűnt a jövő, de a háttérben már felsejlettek az árnyak. A szocialista tervgazdálkodás jegyében már 1962 őszén eltervezték a kisebb falusi, pusztai iskolák körzetesítését, tanyák, majorok felszámolását. A vizslaki iskola sorsa bevégeztetett, az 1968/69-es tanévvel bezárólag az oktatás megszűnt. A könyvtári állomány egy részét elégették!!de a nagyobb részt sikerült megmenteni. A vizslaki iskolában 1945-1969 között tanított Böhm József, Szabó Margit, Chemez Árpád, Keszthelyi László, Nagy István, Velin Marin és Faddy Istvánné.

Térjünk vissza szűkebb pátriánk, Sátorhely iskolájába, Iskolánk, mint tudjuk, 1948 július 16.-án került állami tulajdonba. Az 1950/51-es tanévtől az iskolák számára kötelezővé tették az iskolai törzskönyv vezetését. A törzskönyvet ötéves ciklusonként újakra kellett cserélni, de a régieket nem vonták be, így maradt ránk iskolánk négy törzskönyve 1950-től 1970-ig. Ezen törzskönyveken tanintézetünkről, tanulóinkról és a nevelőkről minden lényeges adat megtalálható. Nem feltétlenül időrendi sorrendben közlünk néhány fontosabbnak vélt adatot a törzskönyvekből. A majsi körjegyzőség 1949. június 7-én kiállított értékbizonyítványa szerint a 4024 négyzetméteren elterülő iskolaudvar épülettel együtt 25000 Ft forgalmi értéket képviselt. Ebbe a területbe tartozott iskolánk a tüzelőanyagok tárolójával egyetemben 194,2 négyzetméteren Ezek az adatok lényegesen nem változtak a következő években, a kisebb átalakítások ellenére sem. Egy ilyen változás történt 1955-ben: a nevelői kertek területét 1 444 m²-re csökkentették, a csökkentett terület egy részéből 722 m² nagyságú gyakorlókertet alakítottak a mai Arany János utca területén, de ez a kert kevés ideig állott diákjaink rendelkezésére, 1956-ban a kert helyén lakóházak épültek. Az iskolához két tanítói lakás tartozott. Az 1. számú lakás a Várudvarban a mai posta és a házasságkötő terem helyén, a 2. számú lakás pedig az egykori tejcsarnoktól nyugati irányban, már lebontott házsoron volt. Előbbi lakás 145, míg a második lakás 125 m²-el bírt. Mindkét tanítói lakás fürdőszobás, előszobás, kétszobás, konyhával ellátott lakás volt. Fűtésüket cserépkályha biztosította, a 2. számú lakáshoz kis baromfiudvar tartozott. Az iskolában vaskályhát használtak, de a későbbi években a vaskályhát cserépkályhára cserélték. Az iskola udvarán kisebb sportteret alakítottak ki, futópályával és távolugró gödörrel együtt. 1950 és 1954 között évente meghirdették a Rákosi Mátyás tanulmányi versenyt. A nyertesek oklevelet, egyetemi ösztöndíjat kaptak, Sátorhelyen ilyen tanuló nem akadt. Iskolánk felszereléséhez 1950-ben rádió, harmónium és kémiai szertár tartozott. Ez az évek folyamán 2 db hangszóróval, írógéppel, golyós számológéppel, földrajz és biológia szertárral, majd 1968-ban Tv készülékkel, magnetofonnal gyarapodott. Testgyakorláshoz ugrószekrény, tornapad, stb. állt a tanulók rendelkezésére. Az iskolai könyvtár legjobb éve 1962 volt. Ekkor 603 szépirodalmi, természettudományi, társadalomtudományi, pedagógiai módszertani kötetekből lehetett válogatni. Tizennyolcféle folyóiratot is forgathattak az olvasók. A törzskönyvben a tanulókat megosztották az iskolába járás módja és az iskolától való távolság szerint. A helybéli tanulók természetesen gyalog, Feketekapuról menetrendszerű buszjáráttal, Lajméből és Borzából pedig kisvasúton, esetenként gyalog vagy kerékpárral érkeztek.

Vizslakról, Újistállóról 10-12 felsős diák járt iskolánkba, kis-vonattal. Az 1960/61-es tanévben 23 leánytanulóval kézimunka szakkör indult. Ez a szakkör jó alapokat nyújtott a későbbi varrónői vagy szabász szakmához.

1964. december 1-én avatták fel a várudvari tanítói lakásból átalakított óvodát. A vezető óvónő mellett három dajkát alkalmaztak. KISZ szervezet iskolánkban nem, de a faluban 25-30 főnyi állandó tagsággal működött. Néhány sorral korábban tettem egy kis összehasonlítást a régi, 1948 előtti és azutáni, főképp az irodalmi tananyagról. Pozitív értelemben az utóbbi időszak javára. Persze mindkét korszaknak volt pozitívuma és negatívuma. Ilyen negatívum a Rákosi korszakban a tanulók szociális származásának nyilvántartása és a hitoktatás háttérbe szorítása. 1948 és 1956 között a hitoktatásra külön jelentkezni kellett és volt olyan év, amikor egyetlen gyermek sem jelentkezett, talán félve a család megbélyegzésétől. Viszont az előző korszak pozitívumához sorolom a mindennapos hittanórákat. Közös negatívum a személyi kultusz megnyilvánulása, ahogyan Rákosi, úgy Horthy túlzott dicsőítése is helyet kapott az iskolában.

Összegezve: az 1948 utáni humán tantárgyak oktatását- irodalom, történelem- jobbnak ítélem átfogóbb, mélyrehatóbb volta miatt.

Iskolánkban 1950-1970 között tanítottak:

Aradi Sándorné

Bajai Mária

Böhm József

Chemez Árpád:

1921. március 21-én született a szlovákiai Nemeckojal községben. Trianon után a család Magyarországra települt. Budapesten 1943-ban szerzett tanári képesítést rajzszakon. Néhány éves vizslaki tanítás után 1955. január 19-én került Sátorhelyre. Az 1956-os forradalmat méltató megnyilvánulásai miatt 1957 április 18.-án állásából felfüggesztették, majd 1958 január 1.-én Nagyharsányba helyezték.

Chemez Árpádné:

1925. augusztus 28-án született Szatmárökörítón. A község mai neve Ökörítőfülpös. Képesítés nélkül kezdett tanítani, majd 1953. augusztus 19-én Pécsen szerzett tanítói oklevelet. Sátorhelyen 1952. szeptember 16-tól tanított. 1958. január 1-i hatállyal Kémesre helyezték.

Farkas Ottó

Gubicza Tibor

Hambalkó Ferenc

Halász Etelka

dr. Hange Ádámné

Hatta Anikó

özv. Kanyó Ferencné:

Csongrád megyében, Mindszenten született 1911. július 13-án. Tanítói diplomáját 1930. június 18-án Szegeden szerezte. Tanítói működését 1940. október 22-én kezdte Izabella-földön, innen került 1943-ban Sátorhelyre. 1961-ben párttörténetből és politikai gazdaságtanból végzett tanfolyamot, 1962-ben dialektikus materializmusból vizsgázott. Iskolánk igazgatói posztját látta el a tanítás mellett. Egy gyermeket nevelt, tanítványai szerették. 1967. augusztus 31-én nyugdíjba vonult. Meghalt 1987-ben.

Keszthelyi László

Kovács Józsefné

Kocsis Júlia

Luciusz Gábor

Puppi József:

1927. március 23-án született Mohácson. Diplomáját 1946. június 18-án Pécsen szerezte, ugyanezen év október 19.-én Mohácson kezdett tanítani, Sátorhelyre 1955. március 1-én helyezték. Feleségével 4 gyermeket neveltek. 1953-ban gyermekotthoni igazgatói tanfolyamot végzett. Az MDP majd az MSZMP tagja volt. Szigorú, de igazságos tanítónak ismerték. Meghalt: 1982-ben.

Szűcs Benőné

Várkonyi Mária

Kedves Olvasó!

Sátorhely múltjával kapcsolatosan három feladatunk van. Lehetőség szerint felkutatni, méltó módon megőrizni és tovább adni a múlt eseményeit, történéseit. A múlttal sokszor nem tudunk mit kezdeni. Rombolunk, ahelyett, hogy építkeznénk belőle, megmásítjuk, kiszínezzük a számunkra kedvezőtlen történéseket. - a tanulságok levonása helyett. A múltnak összekötő ereje is lehet, miért nem erre fókuszálunk? Ebben a könyvben is tényeket közlök, mélységesen tisztelve a tények háttérében rejtőző embereket, - elődeinket.

Nem hittem volna, hogy az utóbbi napokban olyan százéves dokumentumok birtokába jutunk mint a főhercegi katolikus népiskola 1923/24- es tanévének haladási naplója, a sátorhelyi sportegyesület és dalárda 1920-as évben felvett jegyzőkönyvei, valamint a sátorhelyi Társaskör 1921 és 1932 közötti évek írásban rögzített eseménytörténete. Úgyszintén előkerültek általános iskolánk naplói az 1951/52- es tanévtől 1970-ig bezárólag, statisztikai jelentései az 1950-es tanévtől kezdődően, iktatási naplója 1948-1950 között, és még számos más értékes okirat.

Az 1923/24-es tanévről előző könyvünk 21-24. oldalán tettünk említést, egészítsük ki ezen tanévet a most előkerült haladási napló alapján.

A tanév a katolikus hithez való ragaszkodás, valamint az atyai és a gyermeki szeretetről szóló olvasmánnyal indult. A IV-VI. osztályok tanulói az éppen aktuális komlószedésről és a komló termesztéséről kaptak előadást. Szeptember 12.-én és 13.-án a gyermekek szünetet kaptak, 12.- én a szünetet a tantermek és az iskola takarítására, csinosítására fordították, ugyanis 13.-án Frigyes főherceg és családja Sátorhelyre látogatott. Természetesen az iskolát is megtekintették, a látottakkal meg voltak elégedve. Szeptember 29.-én szombaton a másnapi búcsú miatt a tanítás elmaradt, majd október 1.-én Wéber József Izabella-földi tanító 50 éves működési jubileumát ünnepelték.

Október 25.-én az V.-VI. osztályok tanulóinak a nemzet életrevalóságáról tartottak előadást. (Három évvel vagyunk Trianon után, a szétszabdalt ország lassan- lassan kezdett magához térni a nem mindennapi sokk után)

November 5.-én a tanulók részt vettek a sátorhelyi elesett hős katonákért bemutatott szentmisén.

November 16.-án mintegy gyakorlati oktatásként 16 fiútanulót tejcsarnoki munkára vittek, ahol megismerték a tejkezelés, a tejtermékek gyártási folyamatát.

December 6.-án megemlékeztek Horthy Miklós kormányzó úr névnapjáról. A december 22.-i szentmise keretében a gyermekek megáldoztak, utána kézhez kapták féléves értesítőjüket. Ki hirdették a karácsonyi szünetet 1924 január 5-ig.

December 24.-én délután tejeskávés uzsonnát kaptak 3 éves kortól 15 éves korig a gyermekek, majd ennek végeztével a Fenséges Asszony, Izabella főhercegnő ajándékait osztották szét a gyermekek között. „Jelen voltak az összes úriasszonyok és urak” – közli a haladási napló.

December 26.-án délután és este egyfelvonásos „Juliska és Jancsika” című tündérajátékot adták elő a gyermekek. A szereplők névsorát nem ismerjük.

1924 február 9.-én a tantermi kályhák átrakása után a termeket meszelték és sűrolták.

Február 18.-án az iskola valamennyi tanulója megjelent a kápolnában az 1895- ben elhunyt Albrecht főherceg emlékmiséjén. 1924 március 15.-e ünnepi műsora. Az iskolai ünnepélyt este tartották.

- Ünnepi beszéd- Faludi Ferenc segédlelkész
- Schneider Ferenc és Borbála szavalata.
- Ünnepi beszéd- Berta Lajos százados, tábori lelkész
- A magyar zászló. Színmű 3 felvonásban

Szereplők:

Koch Katalin	Baumann Ferenc
Zitterbart Emília	Mátyás Lajos
Reisz Margit	Gruber Jenő
Soplocher Erzsébet	Csordás József
Späth Mária	Gerg Katalin
Kresz Ilona	Kovács Mária
Schneider Katalin	

A belépődíjból befolyt tiszta jövedelem 219,590 korona, ebből gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter rendelete alapján 139,590 koronát átutaltak a József királyi herceg Szanatórium tüdőbetegei számára.

Március 20.-án a fiútanulók vetési munkák sürgőssége miatt nem mentek iskolába.

Április első napján requiem tartatott a két esztendeje elhunyt IV. Károly, utolsó magyar király emlékére. A későbbi évek naplóiban nem találunk többé megemlékezést Károly királyról. Miért is találnánk, hiszen 1921-ben kétszer is Horthy és Bethlen István akadályozta meg a király visszatérési kísérletét a magyar trónra?! A megemlékezések során előbb-utóbb fény derült volna Horthy praktikáira, ami nem makulátlan jellemnek mutatta volna a volt Kormányzót.

Április 5.-én Frigyes főherceg és családja Sátorhelyre látogatott. Elutazásukkor iskolánk tanulói teljes létszámban jelen voltak. Május 17.-én gróf Zichy Gyula megyés püspök Gebauer Miklós püspöki titkár, Éva László szolgabíró, Faludi Ferenc káplán, Schneider Rezső intéző és Beiner Ferenc plébános esperes kíséretében meglátogatta iskolánkat.

Sportegyesület és dalárda.

1920 május 17.-én a sátorhelyi fiatalok szorgalmazására egy sport és dalárdaegylet megalakítását tűzték ki célul. Oberst Lajos tanító örömét fejezte ki, hogy a legények önműveléssel törekednek úgy saját mint a társadalom hasznára lenni. Elnöknek Oberst Lajost választották, ő csak úgy vállalta az elnökséget, hogy az egyletből minden politizálás ki legyen zárva, és az egylet célja a lélek és a test nemesítése legyen. Tagsági díjat állapítottak meg havi 2 korona, pártoló tagoknak havi 3 korona, belépési díjat 10 korona értékben. A sportegylet megalakítását közhírré tették, bejelentették a Pécsi Sport c. lapnak, és 100 koronáért focilabdát vásároltak. Alelnököt, pénztárost, szobagondnokot választottak. Június 22.-én műkedvelő kabaréest rendeztek, a kiadásokból és bevételekből tiszta haszonként 1876 korona maradt. A sportegylet rövid életűnek bizonyult. Részlet az 1920 július 13.-i ill. a július 18.-i jegyzőkönyvből.

„...Árpás József előadta a tagok megbízásából, hogy a sportegyletet feloszlassuk és pedig azért, mert egy ellentábor alaptalan dolgokért az egylet tagjainak minden lépését gátolja... El lett hanyagolva a pálya és több szükséges eszköz ami meg lett ígérve, ugyancsak el lett hanyagolva... Az egylet vagyona 2125 korona...A tagok a készpénzt, vagyis 2125 koronát a sátorhelyi elesett hősök síremlékére hagyják.... Az elnök sajnálatát fejezi ki a szépen elindult sportegylet osztlásán....” A dalárda tovább működött.

Sátorhelyi Társaskör

Fél évvel a sportegylet feloszlása után a fiatalok és az idősebbek körében egyaránt felmerült az igény egy újabb és tartósabb élettartamú egylet alapítására. Három elnevezés között lehetett választani:

8. Olvasó és dalkör

9. Társaskör

10. Olvasó és legényegylet

Tikos voksolás során a legtöbb szavazatot a második elnevezés kapta, így lett az egylet címe Társaskör ami magába foglalta a dalárdát és az olvasókört, valamint a testedzést folytatni kívánó fiatalságot is. Megalkották az alapszabályokat, megválasztották elnöknek Oberst Lajos tanító urat, pénztárost, könyvtárost, jegyzőt, ellenőröket, választmányi tagokat, szobaőrt és a vigalmi bizottságot. Mindez 1921 január 20.-án történt. Az alapszabályzatot 23.-án hitelesítették. A szabályzatba belefoglalták, hogy vasárnap és ünnepnap a szentmise alatt az egylet zárva legyen, hogy ott „senki sem tartózkodhassék”

Az első tagsági díj beszédésekor 488 korona gyűlt össze. A Társaskör egyik első ténykedése a Húsvétra tervezett színelőadás megszervezése volt. Szigligeti Ede „Liliomfi” című vígjátékát adták elő, Húsvét vasárnap este 7-kor. A hétfő délutáni előadás csak gyermekek részére szólt.

Mindhárom előadás bevezetéseként a dalárda egyveleget adott elő. A helyárák következőképp állapították meg: 32 db szék első helyként székenként 10 korona. Második helyként 4-5 sor pad személyenként 6 korona, állóhely 4 korona. Gyermekjegy 2 korona. 89 gyermek tekintette meg az előadást, míg a felnőttek száma két előadáson 180 fő. Bevétel 1528 korona. A bevételből új függönyt vásároltak a színpadnak 710 korona értékben. Március 31.-én Oberst elnök úr javaslatára Halottas segély néven szervezetet alapítottak, szabályzatát a Bács vármegyei Vaskút német nyelvű szabályzatáról fordították magyar nyelvre.

Részlet a Társaskör 1921 április 11.-i jegyzőkönyvéből.

„... a színpad teljes felszerelése okvetlen szükséges lenne, padlódeszka, bakfalazat... nagynyárádi tanító úr vállalta a függöny kifestését... a padló 14 egész tölgyfa deszkát 5 méter hosszban igényelné... a mai drágaság mellett kereskedésben beszerezni lehetetlenség. Megoldani csak úgy lehet ha az uradalom segítségünkre állna...”

Május 5.-én elfogadták a tekepálya építésének tervét.

Május 26

„A választmány elhatározza, hogy miután az új Dunántúl című napilapot sokan mozgató erőnek gondolják, így a választmány elhatározza, hogy semmiféle politikai ellenségeskedést, mint párt-nélküli egyesület, felidézni nem akar, így a lapot lemondja. Új lapul el lett fogadva a Pécsi Napló.”

Július 31.-én Hüber ácsmesternek a tekepálya famunkálataiért 256 koronát fizettek. Oberst elnök úr a munkásoknak 96 koronáért italt fizetett. Turi Imre helybéli bognár ajánlatot tett, hogy egy liter borért új tekegolyókat készít.

Augusztus 14.-én tekeverseny keretében átadták az új pályát, 73 fő részére halászlét főztek, a szakácsnőnek 24 korona napszámot fizettek. Schneider intéző értesítette a tagságot, hogy a főhercegnő hamarosan látogatást tesz Sátorhelyen. Az intéző úr azt szeretné ha a fogadtatást a Társaskör eszközölné. Így is történt: Izabella főhercegnő szeptember 13.-án érkezett, diadalkapuvál fogadták s mivel egy éjszakát a kastélyban töltött, este fáklyásmenettel ünnepelték, majd a dalárda szerenáddal kedveskedett. A főhercegnővel ismertették a Társaskör addigi tevékenységét. A főhercegnő a „legmagasabb megelégedését fejezte ki a Társaskör eddigi működéséért” írja a jegyzőkönyv.

1922 április 5.

Stettner Pál uradalmi jószágigazgató értesíti a Társaskört, hogy Felder Tamás úrtól- az ő kilétét nem tudtuk kideríteni- 50 dollár ajándékot kapott. Stettner Pál az összeget a Társaskörnek ajánlja. Egy dollár 820 koronát ért. A Társaskör 10 000 koronát könyvek beszerzésére fordított, a fennmaradó összeget takarékpénztárban helyezték el. A dalárda szükségleteire 2000 koronát irányoztak elő. Mayer Emil uradalmi kormányzótól 1000, Kern Imre őrnagytól 2000 korona érkezett adományként, szintén könyvek vásárlására. A könyvek beszerzését háromtagú bizottságra bízták. Lovász János, Nagy János és Farkas András került a bizottságba, ők referáltak Schneider intézőnél a beszerzendő könyvek listájáról melynek többségét Jókai Mór regényei jelentették. Húsvét hétfőre tekeversenyt hirdettek a következő jutalmakkal: 1 db zsebkés, 1 dohánytárca, 1 szivarka szipkát, 1 pipát, 1 doboz magyar cigarettát és 10 darab rövid szivart. Nottny karmester úr a dalárda részére kották beszerzését kérte. Egyébként a tekeversenyen 92 játékos vett részt, 5 korona nevezési díj fejében. A gyerekeknek, aki a babákat állította 20 koronát fizettek. A felszaporodott könyvállomány egy része bekötetlen volt. A kötetést Mohácson Friedrich Oszkár nyomdájában végezték el. Nagyobb könyvszekrény készíttetése is szükségessé vált. A könyveket két hétre kölcsönözhatték, késedelmes visszavitel esetén 5 korona büntetéspénzt kellett fizetni. Az 1922. évben a könyvtár állománya 472 kötet. Ebben az évben 680 esetben kölcsönöztek könyvet. Az 1924. évi első közgyűlésen megemelték a takarítás díját. Eddig 100 koronáért takarított özv. Farkas Andrásné, I. világháborús hősi halottunk özvegye, amit leánya kedvéért tett, hogy a leány az egyet könyvtárából könyveket kapjon olvasni. A tagság 1000 korona havi takarítási díjat szavazott meg.

1924 szeptember 6.-án elhunyt Kresz Rezső vendéglős. Ő rengeteget tett a Társaskör érdekében. Temetésére 300 000 koronáért készítettek koszorút.

1924 december 30.-án a Társaskörnek 150 fős tagsága volt.

Részlet a jegyzőkönyvből: „Elnök úr kéri a tagokat, hogy a mai nehéz pénzviszonyokra nézve az eddigi 100 korona havi tagsági díjakból sem a lapokat, sem a takarítónőt fizetni nem tudjuk. Kéri jelenlévőket, határozzák el az 1925 jan. 1.-től a havi tagsági díjat. A közgyűlés havonként 1000 koronát és beiratkozási díjnak 5000 koronát szavaz meg.”

1926 nyarára a Társaskör- megfelelő helyiség hiányában a felbomlás szélére sodródott. A megszűnés fenyegető veszélye érzékenyen érintette a Fenséges Asszonyt.

Izabella főhercegnő pártját fogta minden kulturális tevékenységnek, memorandumot nyújtott be az igazgatónak a Társaskör részére megfelelő helyiség biztosítása érdekében. A tagság és a választmány „...megválasztja a helyet, a gazdasági irodával szemben a kőkerítés mellett a Társaskör új helyiségét..” idézet a naplóból. A kőkerítés a mai Hunyadi utca 10. és 11. számozású épületét kötötte össze, a Társaskör a 10-es épület 1. számú lakásába költözött.

December 27.-én a tagság elfogadta Oberst elnök úr javaslatát: a 31.-én rendezendő szilveszteri multság bevételének 2/3-át a templom javára fordíttassék. A feljegyzések nem közlik a bevétel összegét.

1927 január 26.-i taggyűlésen a választmány a tagsággal egyetértésben támogatja az iskolai villanyvilágítás bevezetését.

1928 január 16. és 1930 október 21.-e között a Társaskör semmiféle feljegyzést nem készített. Az utolsó feljegyzés 1932 február 6.-án történt: a tagság megszavazza egy rádió vásárlását, ami 100 pengőbe kerül. A fentebb leírtakon kívül rendszeresen szerveztek bálakat, halpaprikás vacsorákat, tekeversenyeket, fillérekre elszámolva vezették a pénztárkönyvet, új tagokat vettek fel, a rendetleneket kizárták, stb, stb. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint természetesen viták is voltak, de ezeket a vitákat összevetni sem lehet a mai eldurvult közéleti, politikai vitákkal. Akkoriban a falu lakói összetartóbbaknak bizonyultak a maiaknál, nem volt ennyire éles a jobb, és baloldal közötti ellentét. Térjünk vissza ezen kis fejezetünk címére. „, A múltat végképp eltörölni” énekeltem magam is lelkes, fiatal gyerekként, mikor még nem tudtam miről van szó, mikor még nem ismertem a falu lakóinak, vezetőinek- a Rákosi propaganda által annyira gyűlölt urak múltját, jellemét. Hogyan lehetne eltörölni a Fenséges Asszony, Izabella főhercegnő segítőkészségét, jótéteményeit, a vezetők általánosan jó viszonyát a cselédséggel, vagy azt a tényt, hogy az akkori sátorhelyi vezetők sohasem a saját hasznukat tartották szem előtt, ellentétben néhány mai dirigenssel, és nem csak szűkebb pátriánkra gondolok.

*„, A munkásnak nem több a bére,
mint amit maga kicsikart,
levesre telik és kenyérre
s fröccsre, hogy csináljon ricsajt.”*

József Attila

A Társaskör a későbbi években is fennállt, színdarabokat játszottak, a dalárda még az ötvenes években is előadott, de ezekről az eseményekről és évekről nem találtunk feljegyzéseket. Ezen néhány gondolat iskolánk bezárása kapcsán ötlött eszembe. Az illetékes szerv (KLIK) dokumentumainkat is lefoglalta volna, amit részben sikerült megakadályoznunk. Legalább a múltunkat hagyják meg nekünk...

1946-ban érdekes színfolttal gazdagodott az ország közélete: útjára indult az úttörőmozgalom. Úttörők az általános iskolák II.-VIII: osztályos tanulói lehettek. A II.-IV. osztályos gyermekek kisdobosnak, az V.-VIII. osztályosokat úttörőnek nevezték. A csapat rajokra, a rajok őrsökre tagozódtak. Egy őrs 6-12 úttörőből, a raj 2-4 őrsből állt. Sátorhelyen gyakorlatilag minden gyermek tagja volt a szövetségnek. Sötétkék szoknya vagy nadrág, fehér ing volt az öltözet, az ingen 2 db zsebbel. A bal zseben kék színű, háromszög alakú, címerrel ellátott embléma feszült „A Magyar Népköztársaság úttörője” felirattal. Az úttörőöv csatján Előre felirat és apró vörös csillag ill. egy nemzetiszín fogazású dob díszelgett. Kisdobosok kék, úttörők piros nyakkendőt viseltek. Az őrsvezetők és a csapatvezetők ruházatához síp tartozott.

1948 október 8.-án a Tanfelügyelői Hivatalból utasítás érkezett iskolánkhoz „Úttörőcsapat megszervezése az általános iskolában” címmel. A megszervezés megtörtént, az addigi mozgalomból Ságvári Endre névvel úttörőcsapat alakult. A csapat leány és fiú őrsre oszlott. A leányok őrsze ezen belül két őrsre tagozódott, Zrínyi Ilona és Mókus őrs. A fiúőrs Elefánt őrs volt (Miért pont elefánt?)

„Mint a mókus fenn a fán,

az úttörő oly vidám, ajkáról ki se fogy a nóta.” énekelték a lányok. A kisdobos és úttörőavatásokat rendszerint valamelyik (április 4!, május 1) ünnephez kötődően tartották. A szövetség újságokat jelentetett meg: Pajtás, Úttörővezető, Tábortűz, Dörmögő Dömötör, Kisdobos, az iskolák előfizették ezeket a lapokat. 1948 július 1.-én az Alkaloid vegyi gyár felhívására iskolánk tanulói mákgubó gyűjtésébe kezdtek. A learatott termés száraz gubójából morfint vontak ki, gyógyítás ill. fájdalomcsillapítás céljára. Ugyanebben a hónapban miniszteri rendeletre eltávolították az államosított iskolák régi feliratait, címerét, stb. Iskolánk iktatási naplójában az utasítás végrehajtásáról csak annyi a feljegyzés: „ az iskolai tábla átfestődött” Gyaníthatóan ennél több is történhetett. (Úgy gondolom, templomunk faláról is ekkor vehették le a főhercegi család címerét.)

Augusztus 8.-án-aug.20.-a még nem volt ünnep- megrendezték az új kenyér ünnepét. Az 1948-49-es tanév kezdete után 87 tanulóra kötöttek baleseti biztosítást. 1948 szeptember 29.-én megünnepelték a Honvédség 100 éves fennállását (pákozdi csata) szavalatok, énekkar, ünnepi beszéd. A Tanfelügyelőség rendelete alapján a hadigondozottak gyermekei részére ingyen tankönyveket kellett biztosítani. Nyolc gyermek számára a Kalász könyvkiadótól 40 db tankönyv érkezett. A tanulóifjúság számára kedvezményes kerékpár vásárlási akciót hirdettek, nem tudjuk, hogy valaki igényelte-e a lehetőséget. Két pár cipő, 1 db fiúkabát, 3 db írószercsomag és 5 db törölköző tartalmú Vöröskereszt csomagokat osztottak a rászorulóknak október hónapban. Az érintettek bizonyára örömmel vették a gondoskodást. Szintén október hónapban gyűjtés indult a Nyomorék gyermekek Országos Otthona fenntartására. Falunk iskolájának tanulói 79 Ft 37 fillért gyűjtöttek. A Tanfelügyelet tantermenként 100 forintot biztosított iskolánknak a téli fűtésre. Az iskola két tanterme 8 q diószenet vásárolt.

1. A diadalmas szocializmus

2. Makarenko: Az új ember kovácsa

3. Rákosi Mátyás és Sztálin rövid életrajza

Három könyv amit az iskola az ajánlás ellenére nem rendelt meg. 1948 őszén az eléggé merész cselekedetnek minősült, de nem tudjuk lett-e valamilyen következménye? November hónapban viszont végre kellett hajtani a „múlt politikai rendszer” képzőművészeti szimbólumainak eltávolítását a tantermekből.

1948 december 21.-én a Tanfelügyelet valamennyi iskolának kötelezővé tette a 3 éves tervről szóló dolgozat írását. Ugyancsak kötelezővé tették 1949 januárjában Lenin halálának 25. évfordulójáról való megemlékezést az ifjúság előtt. Január 26.-án elrendelték a pedagógusok és nem pedagógusok orosz nyelvre való tanítását.

Iskolaigazgatónk, özv. Kanyó Ferencné válasza: „Erre nincs alkalmas személy”

Február 11.-én fontos rendelet érkezett a minisztériumból az elhagyott lőszerrel és robbanóanyagokkal való óvintézkedésekről. Országosan több baleset is történt, gyermekek kezében felrobbant a talált lőszer, maradandó sérüléseket, olykor halált okozva. Az úttörőknek Pajtás újság terjesztési versenyt hirdettek. Tanulóink az első hónapban 45 példányt adtak el. A tanítók, tanárok részére pedig kiírták a „Nevelj jobban” versenyre való jelentkezést. Iskolánk tanítói beléptek a versenybe.

Május 6.-án az 5 éves tervvel kapcsolatos iskolai fogalmazványokat, dolgozatokat elküldték a szakszervezetnek és a tanfelügyeletnek. Szintén május hónapban a pedagógusoknak, tanítóknak agitációs iskolán kellett részt venniük.

Szemelvények az 1951-58 közötti tanévek haladási naplóiból

1951 szeptember 3.-án a tanulók Darvas József oktatásügyi miniszter tanévnyitó rádióbeszédét hallgatták s utána megbeszélték annak tartalmát.

szept. 18.

IV.osztályosok beszélgetése Sátorhely felszabadulás előtti és utáni életéről.

szept. 28.

Beszélgetés a Néphadsereg születésnapjáról.

október 13.

IV-VIII. osztályosok gyapotszedése reggel 8 órától este ½ 6-ig.

november 7.

Ünnepélyes csapatgyűlés, utána úttörőavatás.

nov. 16.

Beszélgetés: a Szovjetunió a béketábor vezetője.

nov. 20.

Beszélgetés: Magyarország a béketábor szilárd bástyája lesz.

1952 április 4.

Ünnepély a kultúrotthonban majd délután a Sátorhelyen tartózkodó honvédség szabadtéri előadása.

december 16.

Lucius Mátyásné védőnő egészségügyi előadása. Tisztaságvizsgálat. Ezen vizsgálatok, előadások 1960-ig két- három havonta ismétlődnek.

1954 február 3 és 12.

Előadások elmaradnak a tantermek fűtetlensége miatt. A hőmérő csupán +6 Celsius fokot mutat.

1955 június 7.

Hosszú szünet után megemlékeztek a madarak és fák napjáról. A bédai erdőbe 77 gyermek és 7 szülő kirándult.

1956 január 19.

Körzetesítés folytán Vizslakról V.-VIII. osztályos tanulók kerültek Sátorhelyre. Közlekedésük a kisvasúton történt.

március 14.

Puppi József tanító urat egynapos árvízvédelmi szolgálatra igénybe vették. Ekkor volt a Mohács- szigeti jeges árvíz, amely szinte teljesen elpusztította a szigetet.

október 6.

Példátlan esemény. Ezen a napon számtanóra helyett Chemez Árpádné tanítónő hétéves elhallgatás után ismét az aradi vértanúkra emlékezett. Ne feledjük, Pesten ezen a napon temették újra a Rákosiék koholt vádjai alapján kivégzett Rajk Lászlót és társait. Talán nem nehéz összefüggést találni a két esemény között és talán ez is közrejátszhatott Chemez Árpádné későbbi áthelyezéséhez.

Október 26.-án a napi események keretén belül szintén Chemezné tartott előadást a hazafias nevelésről III.-IV. osztályos tanulóinknak. Ugyancsak okt. 26.-án Kossuth nótákat tanítottak a diákoknak.

November 7.-ét nem ünnepelték.

November 12.-én rajzórán a tanulóknak „Tüntető” címszó alatt rajzokat kellett készíteni.

November 20.-án történelemórán Chemez Árpád a szabadságharc belső helyzetéről beszélt az V.-VIII. osztályos tanulóknak.

Mindeközben nov. 3.-án, 8.-án, 13.-án és 20.-án közlekedési nehézségek miatt a tanórák elmaradásáról tudósít a haladási napló.

Ezt annyiban nem értjük, hogy az utazási nehézségek csupán 12 vizslaki, feketekapui, lajméri és borzapusztai tanulót érintettek és az összes tanító Sátorhelyen lakott, Puppi József kivételével. Talán a szünet igazi okát nem akarták megírni, elkerülendő az esetleges későbbi retorziót. Tény, hogy az országban voltak olyan iskolák, amelyekben a forradalom leverése után, tiltakozásul nem tanítottak.

Takarékossági szempontból (fűtőanyag) nagyon hosszúra nyúlt a téli szünet, 1956 december 15 és 1957. január 20. között nem volt tanítás. Viszont a szünet tartama alatti öt hétvégén az I.-II. osztályosoknak 8-11 óra között olvasás és számtanórákat tartottak.

1957 ősztől minden visszatért a rendes kerékvágásba, ismét ünnepelték április 4.-t, november 7.-t, Tanácsköztársaságot, és újfent elmaradt az aradi vértanúkról való megemlékezés....1958 szeptember 6.-án megtartották az első orosz nyelvtanórát...

Tanórák, tantárgyak

Az agyag vízzáró, nedvesen gyúrható, képlékeny, 0,02 mm-nél kisebb átmérőjű elegyrészekből álló üledékes kőzet. A kerámiaipar legfontosabb nyersanyaga. A vízzel képlékennyé tett massa szárítás után megtartja kialakított formáját, és égetéssel kemény, kőszerű anyaggá tehető. Régebben az iskolában agyagból készült palatáblát, palavesszőt használtak. A kiszáradt agyag festhető. Mindezt azért részleteztem mert az 1956/57-es tanévben az általános iskolák I.-II. osztályában ismét bevezették a kézimunkát, mint tantárgyat, heti egyszeri órában. Szeptember, október hónapban a gyermekek agyagból répát, perecet, csigaházat, mérlegsúlyokat, stb. formáztak. Alapos szárítást követően 1957 március, április havában minden tanuló kifestette a saját kis alkotását. Festés után újabb, de már kevesebb ideig tartó szárítás és utána minden kisdíák hazavihette a kisebb – nagyobb figurákat. Az agyaggal való foglalkozás mellett a papírbók készült különböző tárgyak- csákó, csipkedísz, legyező, stb.- készítése került még előtérbe. Ezeket a tárgyakat hajtogatással készítették a tanulók. A későbbi évek során a kézimunka elnevezésből gyakorlati foglalkozás lett, az agyagból való figurák készítését felváltotta a gyurmázás, amihez szintén kellett némi kezűgyesség.

A tananyagba folyamatosan bekerültek a fa és a fémmunkák. Fából virágkarót faragtak, madáretetőt készítettek, a fémmunkákat pedig fémépítővel végezték. Így készültek fémből iskolapadok, mérleghinták, daru, levelesláda, stb. Lány alumínium huzalból különféle láncok kerültek ki a tanulók kezei alól. A gyakorlati órákon tanulták meg az iránytűvel való tájékozódást. Lányoknak gépöltést, különféle díszítőöltéseket, téli vastag zokni szövését tanították. A gyakorlati órákhoz tartoztak a kerti munkák, állatetetés, stb. A tanulók szerették a gyakorlati foglalkozásokat, ez megmutatkozott az osztályzatokban. Az 1970/71-es tanévben az I. osztályban 17 tanuló gyakorlati átlagosztályzata 3,6 volt. 1 tizeddel elmaradva a környezet tantárgy 3,7-es átlaga mögött. A környezetismereti tantárgy lényegében a földrajz és a biológia oktatásának előszobája. A diákok ismereteket szereztek a házi- és haszonállatokról, a gyümölcsökről, növényekről, a falvakról, városokról s még a közlekedésről is. A szó legszorosabb értelmében a bennünket körülvevő környezettel ismerkedtek. Az I. osztályos tanulók ebben a tanévben a legmagasabb átlagot – 4,2- testnevelésben érték el. Ha figyelembe vesszük a 6-7 éves gyermekek mozgásigényét, akkor ez teljesen érthető. Ebben talán az is közrejátszhatott, hogy a mindenkori órarendben általában a nagyobb szellemi erőfeszítést igénylő számtan, mértan, fizika, kémia tantárgyakat vették a nap elejére, a könnyebb tantárgyakat- ének, testnevelés, - pedig az órarend végére. A reggel jobban leterhelt agyak a mozgástól, az elevenségtől délutánra felfrissültek. Megfigyelhető, hogy az ötvenes évek testnevelési óráin jóval több figyelmet fordítottak a csapatsportokra. Oktatták a kézilabdát, röplabdát, labdarúgást, atlétikában a váltófutást. Előadást tartottak az olimpiai játékokról, egyéni sportágként a diákok képzést kaptak főképpen az atlétikán belüli súlylökésből, távol- és magasugrásból, sprintszámokból, a kislabda hajításban pedig nem nehéz felfedezni a gerelyhajítás alapelemeit. Tornasportból a talajgyakorlatok alapelemei – bukfenc, kézenállás, fejenállás, spárgázás- képezték a tananyagot. Kiegészítésként sok játékos elemet, gyakorlatot iktattak a testnevelés anyagába, kötélhúzás, püfölő nevű labdajáték, ugrókötelezés, izomfejlesztés gumikötéllel, kidobós játék, stb. A tantárgyak között az 1945-47 előtti évekhez képest az irodalmi oktatás tematikájában történt a legnagyobb változás. Szocialista iskolában szocialista nevelés címszó alatt a nevelőknek a hazaszeretet elmélyítését kellett elérni. A tanulóknak meg kellett ismerniük a nép okos és bátor fiait, a kizsákmányolóktól el kellett jutniuk a legyőzőkig.

Petőfi Sándor néhány versével szerepelt az 1945 előtti irodalom oktatásában, az új rendszerben szerelmi költészetét is tanították. Külön- külön tanórákat fordítottak a János vitéz fejezeteire, külön- külön elemezték Iluska, Kukorica Jancsi, a gonosz mostoha jellemét. Az apostol, István öcsémhez, Petőfi levele Arany Jánoshoz, Föltámadott a tenger, Pató Pál, ezek a versek mind a tananyagba kerültek. Ugyancsak bekerült az irodalmi anyagba Arany János. Szintén egy- egy órát szenteltek a Toldi énekeinek elemzésére.

Külön elemezték a párbeszédet, jellemezni kellett a két Toldi testvért, a VIII: osztály tanulóinak politikai értékelést is adtak a hét énekről. A március 15.-i ünnepélyeken Petőfi versei mellett gyakran szavalták Aranytól a Nemzetőr dal c. verset. Arany balladái közül A walesi bárdok és a Szondi két apródja kapott kiemelt figyelmet a tananyagban. Balassi Bálint, Csokonay, Zrínyi Miklós egy- egy műve, Fazekas Mihály Lúdas Matyija, a kuruc költészet, Mikszáth novellái, Juhász Gyula néhány költeménye, valamint a magyar népköltészet gazdagította a repertoárt. Külföldi jelentős írók közül magától értetődően csak orosz írók kerülhettek az oktatási anyagba. Gorkij, Fagyjev, Puskin, Solohov, Tolsztoj, Csehov műveit sajátították el a tanulók. Szintén magától értetődik, hogy nyugati írók, Dumas, Shakespeare, Hemingway, Zola, Maupassant, stb. nem kerültek az ifjúság látókörébe, és nemcsak az oktatás keretein belül hanem úgy egyáltalán. Könyvkiadásunk azokban az években a nyugati írók művei közül a nagy népszerűségnek örvendő Verne könyveket, néhány meseíró (Andersen, Milne) vagy politikai mondanivalót nem hordozó ifjúsági regényeket adott a vásárlók kezébe. Robinson, Gulliver, Pinokkió, Münchhausen kalandjai, Cooper indián könyvei. Persze olyan regényt megjelentettek mint a Tamás bátya kunyhója, ami tulajdonképpen vádirat volt a rabszolgotartás, a négerek elnyomása ellen. Ami a Horthy éraban elképzelhetetlen volt, az 1948-tól valóra vált. Az irodalmi tananyag részévé vált Ady Endre, József Attila és Móricz Zsigmond. Móricz, József Attila életművéhez nem nyúltak, de Ady tanítandó verseit megválogatták. Előtérbe helyezték a feudalizmus, a grófok, püspökök uralma elleni verseit, egyetlen kivétellel. Ez a kivétel Csák Máté földjén című verse volt. A grófi szerűn, a magyar ugaron, Proletár fiú verse, Történelmi lecke fiúknak, Fölszállott a páva, ezek a versek mind szerepet kaptak a tananyagban, Csák Máté nem, ami nem csoda.

Valljuk meg őszintén, a Rákosi korszak legsötétebb éveiben kinek lett volna bátorsága a költeményben leírt, ma is áthallásos két sort tanítani: „ **Nagyobb igaza sohse volt népnek, Hitványabb Nérók még sehohse éltek.**”

Irodalomórákon verstant és a szép versmondás feltételeit okították, sőt színjátszásunk hőskoráról is tartottak előadást. Földrajz és történelem tantárgyak ismeretanyaga lényegében változatlan maradt a Horthy rendszerben tanítottakhoz képest. Ami változott: az anyagba bekerült a Dózsa féle háború, valamint a II. világháború, kihangsúlyozva a német villámháború oroszországi kudarcát, dicsőítve a szovjet fegyverek győzelmét amit a szovjet nép erkölcsi fölényének tulajdonítottak. A Don-kanyar, a 2. magyar hadsereg tragikus sorsa nem került bele a tananyagba...

Viszont úgy gondolom, a történelemhez sorolhatjuk azt a tényt: 1974 november 25.-én iskolásaink megemlékeztek Sátorhely felszabadulásának 30. évfordulójáról!

1948-tól számítva a tanítókat rendszeresen tájékoztatták a pártkongresszusok határozatairól és kötelezővé tették a határozatok végrehajtását a tanintézményben. Az osztálynaplókból 1957-ig a tanulók anyakönyvi rovatában jelezni kellett szociális származásukat, úgymint paraszt, munkás, értelmiségi vagy osztályidegen. Diákjaink szinte kivétel nélkül az első két csoportba tartoztak, osztályidegennel nem találkoztam kutatásaim során. A szülők adatainál feltüntették az apa aktuális és 1945 előtti foglalkozását. Az 1951/52-es tanévben egyetlen tanulónk édesapjánál jelezték 1945 előtti földbirtokos mivoltát de ez a vitézi cím örökléséből eredt, a valóságban a családnak nem volt földbirtoka. A szociális származás szerinti listázásnak az esetleges felsőbb iskolákba való jelentkezés esetén volt nagyobb jelentősége. Egyforma felvételi eredmény elérésekor a paraszti vagy munkás származású gyermek részesült kedvezőbb elbírálásban. Pártutasítás alapján az ötvenes évek végétől a nevelőknek a tanulók családi körülményein, egészségi állapotán kívül figyelni kellett a család politikai fejlettségét, a közösséghez való viszonyulást, a tanuló érzelmi életét, hajlamait, akarati tulajdonságait. 1962 szeptember első napjaiban nyílt meg az iskolai napközi konyhája, természetesen ezzel együtt az addig tanulószobaként prosperáló foglalkozások is hivatalosan napközi otthonná váltak.

A napköziben az iskolához hasonlóan munkanaplót vezettek a délutáni foglalkozásokról, korrepetálásokról. Napközibe járni nem volt kötelező, az ebédterítés díja 1-3 forint volt. Hetenkénti váltással kijelöltek 4-5 tanulót, kiknek a sorakoztatást, az ebédhez a terítékek rendezését szabták feladatul. A napköziben tanulópárokat alakítottak, egy jobb és egy gyengébb képességű tanulót párosítottak össze. A jobb tanuló feladata a gyengébb tanuló segítése volt, de akadt olyan jó tanuló aki szorgalomból több gyengébbnek is segített. 1962 május 25.-én a mohácsi Kanizsai Dorottya múzeum és iskolánk között szerződés kötött, melynek értelmében az iskola vállalta a földvári csata tömegsírjainak kéthavonti gondozását. Szintén a 62/63-as tanévtől kezdve az iskolaszereket a sátorhelyi szövetkezeti bolton keresztül rendelte meg tanintézetünk. Okvetlenül írni kell néhány sort az 1962 október 27.-én indult dolgozók általános iskolájáról. A dolgozók iskoláját már 1946-ban bevezették országos szinten azok részére akik önhibájukon kívül nem tanulhattak az elmúlt rendszerben. Sátorhelyen olyan dolgozók iratkoztak be az iskolába akik 6 elemi végeztek, de szerették volna megszerezni a 8 osztályos végzettséget. Az első tanévben 19 dolgozó részesült matematika, kémia, fizika, földrajz, történelem, biológia, magyar nyelv és irodalom tantárgyak oktatásában, napi 3-4 órában. A tanév közben heten kimaradtak munkahely ill. gyermeknevelési problémákra hivatkozva. A tanulók között traktoros, mérlegházkezelő, gépkocsivezető, gépgyári formázó, ács, takarmányos és brigádvezető volt. Tanulmányi átlaguk 3,4 tizedet ért el ami nagyon jónak mondható. A legidősebb tanuló betöltötte a 44. életévét, a legfiatalabb 26. évében járt. Dolgozók iskoláját nem indítottak évente, ez a jelentkezők számától függött s mivel nem volt kötelező jellegű, így némely években érdeklődés hiánya miatt az oktatás elmaradt.

Volt egyszer egy testvérfalunk.

Sátorhely és az erdélyi Csíklázárfalva önkormányzati vezetői 1993. augusztus 20-án barátsági és együttműködési szerződést kötöttek. A kapcsolatfelvétel Hegedűsné Szőke Terézia kezdeményezésére történt. A szerződés az anyanyelvi és a környezeti kultúra ápolására, iskolák és kulturális csoportok barátkozására épült.

Az első személyes találkozásokra június 4-e és 6-a között került sor, Sátorhelyről Csíklázárfalvára utazott egy csoport, az erdélyiek ezt viszonzták augusztusban. A barátsági szerződés aláírása Sátorhelyen történt. Az augusztus 22-i szentmisét Boros Vilmos csíklázárfalvi plébános celebrálta kápolnánkban.

(Lázárfalva kápolnatető avatás)

1994. március 7-én 32 fővel megalakult az Erdélyi Baráti kör. Alapszabályuk április 27-től lépett életbe. Május 25-30. közötti napokban megvalósult küldöttségünk újabb látogatása testvérfalunkban. A látogatás programja magába foglalta a Szent Anna-tó, a Gyilkos-tó, valamint a Nyerges-tető megtekintését. A Szent Anna-tó: krátertó. A Kárpátok hatalmas hegykoszorúja az ősi variszkuszi hegység összetöredezett és mélybe süllyedt romjain alakult ki sok százezer évvel ezelőtt. A hegység kiemelkedését és feldarabolódását intenzív vulkanikus tevékenység kísérte. A hegység vonulatai között tágas medencék képződtek (Csíki, Gyergyói, stb.) A Hargita hegység vulkanikus vonulatának legdélibb tömbje a Csomád-hegység. A Csomád két kráterrel rendelkező, egyetlen nagy vulkáni építményből áll. Legújabb kutatások szerint a vulkán utolsó kitörése kb. 30000 évvel ezelőtt volt. Ez a kitörés két krátert alakított ki s ezek egyikében helyezkedik el a Szent Anna-tó, a másikban a Mohos nevű tőzegláp. A két ikerkráter védett turisztikai terület. A Szent Anna-tó vízgyűjtő területe minimális, vizét egyedül a lehulló csapadék táplálja. Közvetlen lefolyása nincs, a víz csak a földre szivárog el, és források formájában bukkan fel a vulkán külső részén. Vízsintje folyamatosan csökken. A mohos tőzegláp kráterét ugyancsak vulkáni robbanás hozta létre. A Mohos tó folyamatosan alakult át láppá. A tőzegláp 240 hektáros területével egyedülálló Európában. 1908-ban a lápot a tulajdonos csíklázárfalvi közbirtokosság vízlevezető árkokkal hálózta be, megelőzendő, hogy a környéken legelő szarvasmarhák ne süllyedjenek el az ingoványban. A lápban tőzegmoha fajok, ritka sásfajok és kereklevelű harmatfű is található. A Szent Anna-tó vizében vízisikló, gőte és béka utóbbi csak szaporodási időszakban látogatja a tavat. A récefajok egyedei a parton fészkelnek. Nagy tömegben élnek itt vízi poloskák, szitakötők, rákok.

A tó partján lucfenyvesek vannak, míg magasabban, a keleti és déli lejtőkön gyertyánnal keveredő bükkerdők találhatók. A természet szeszélyes, sokszor kiszámíthatatlan „játéka” alakította a Gyilkos-tavat. A tó helyén valamikor havasi tér állott s ezen a téren folyt össze a Likas patak, déli irányból pedig a Gyilkos patak. Az 1837. évben a völgy szűkületénél valamilyen oknál fogva leomlott két hegyfok s mintegy sziklagátat képezve elzárta a völgyet. A két patak vize feltöltötte a völgyet, kialakítván a tavat. A tó a felette lévő Gyilkos-tetőről kapta nevét. Környezetében fenyvesek, mészkő sziklacsúcsok gazdagítják a táj szépségét.

Történelmi esemény színhelye a Nyerges-tető. Az 1848-49 évi forradalom és szabadságharc erdélyi hadműveletei során itt ütköztek meg a magyar honvédség csapatai az egyesített osztrák- orosz sereggel.

1849 június 19-én az orosz sereg főereje Lüders tábornok vezetésével áttört a Tömösi-szoroson s megszállta Brassót. A tábornok Brassóból mintegy 9-10000 főnyi sereget indított a Székelyföldre. Az erdélyi magyar haderő lengyel származású főparancsnoka, a legendás Bem tábornagy Erdélyben közel 40000 emberrel rendelkezett, az orosz-osztrák erők pár ezer fővel többel. Bem tudta, ha nagy csatát vállal, serege könnyen megsemmisülhet. A székelyföldi hadosztály Gál Sándor ezredes vezetésével Kökös és Uzon térségében megütközött az orosz sereggel, s bár győzni nem tudott, de időt nyert, és visszavonult Csíkszeredára. Kökösnél parancsnokként harcolt Tuzson János alezredes, ki néhány nap múlva a Lázárfalvához közeli Nyerges-tetőig vonult, és itt kedvező terepviszonyok között védelmi állásba vezényelte maroknyi zászlóalját. A csata augusztus 1-én a hajnali órákban kezdődött, s a kis székely alakulat mintegy 7 órán keresztül a hatalmas túlerő ellenére tartani tudta állásait. Hasonlítsuk össze: kb. 1000-1200 ember védekezett 12000 ellenében... a kicsiny zászlóalj minden erőfeszítés, minden hősiesség ellenére csaknem teljesen felmorzsolódott. Tuzson alezredes feladta a harcot, s néhány megmaradt katonájával együtt elvonult, majd Gál Sándor ezredéhez csatlakozott. Az elesett székely honvédeket tömegsírba temették, a csata helyszínén kopjafák, kisebb- nagyobb fa-és vaskeresztek, valamint egy emlékoszlop áll.

„...fönn a tetőn a nyeregben

ott zöldellnek a fenyőfák

egész Csíkban a legszebben,

ott eresztik legmélyebbre

gyökerüket a vén törzsek,

nem mozdulnak a viharban,

inkább szálig kettétörnek.”

Kányádi Sándor

1996 május 22-29. között az eddigi legnépesebb csoport -72 fő- látogatott Lázárfalvára.

Általános iskolásaink első ízben utaztak testvérfalunkba, ahol sikeres műsorral mutatkoztak be az ottaniaknak. A következő néhány év cserelátogatásai során a csoportok legtöbbször ugyanazon helyszíneket látogatták, újdonságnak számított Csíksomlyó, és a Békás- szoros. 1999. augusztus hónapban meghalt Hegedűsné Szőke Terézia, a testvércapcsolat kezdeményezője. Terike 1939-ben született Lázárfalván. A II. világháború után véglegessé vált Székelyföld Romániához való tartozása, ő ekkor került Magyarországra, később Sátorhelyre. Temetésén 8 fős lázárfalvi küldöttség vett részt, sírjára kopjafát helyeztek. Ugyanezen év júniusában önkormányzatunk elhatározta, hogy 200 000 forinttal támogatja a lázárfalvi Kápolnamezőn építendő nyitott kápolnát. A kápolna 2001 áprilisára készült el. A beszentelés május 23.-án történt, az ünnepségre 33 tagú küldöttség utazott Lázárfalvára. Az Erdélyi Baráti Kör 2010 december 31.-én pénzügyi nehézségek miatt beszüntette működését. A kapcsolatok magánszemélyekre korlátozódtak. Csíklázárfalva történetének rövid ismertetése előtt meg kell jegyezni, hogy sajnos messze nem áll rendelkezésünkre olyan bőséges anyag, eredeti dokumentum, mint Sátorhely esetében. Nincsenek levéltári, egyházi, iskolatörténeti forrásaim. Amire támaszkodhatom: Csíkszentsimoni dr. Endes Miklós 1938-as kiadású, Csík megye földjének és népének története 1918-ig című írása, habár Lázárfalváról kevés szó esik a könyvben. Induljunk talán a csík szó eredetéből. A tsik szócska egy régi török népcsoportot, török törzset jelölt. Csík vármegye feltehetően erről a néptörzsről kaphatta nevét, kik a népvándorlás korában Erdélyben élhettek.

A csík nevű törzs a honfoglaláskor szétszóródott az országban, az évek folyamán beolvadtak a magyarságba, de nevük az ország több területén fennmaradt. Vas megyében a Csík-árok, Csík patak, Csík-völgy, Buda mellett a négy részből álló Csíki-hegyek, vagy a mai Szabadbattyán helyén fekvő egykori Csíkvár nevű település. Lázárfalva nevét alapítójáról kapta. A Lázár család származását nem ismerjük, de maga a Lázár név lehet besenyő eredetű, hiszen a besenyők egyik utolsó vezérét Lázárnak hívták, beházasodás révén kerülhetett Székelyföldre. A XII. század végére a besenyők a sorozatos vereségek után teljesen beolvadtak az őket környező népekbe, egy részük így jutott Magyarországra, Erdélybe a székelyek közé. A Lázár család után a tulajdonjog átszállt az Apor, Béli és Petki családokra, kik földjeik művelésére jobbágyokat telepítettek a faluba. Első kápolnáját 1580-as években építették, míg a görög-katolikus templom építésére 1742-ben került sor. 1690 nyarán Thököly Imre törökökből, tatárokból, kurucokból álló kb. 70 000-es létszámú, havasalföldi seregével Erdélyre támadt.

Thököly célja Erdély megszerzése volt, ami sikerült is, fejedelemmé választották, de a császári csapatok két hónap után kiszorították az országból. A hadjárat során az útjukba kerülő Lázárfalvát felégették. Nem kímélték a templomot sem. A faluban kb 20 ház maradt, a nép papjával együtt a közeli erdőbe menekült, de menekülésük előtt a templom oltárának egy részét sikerült elásniuk. November 3.-án a garázdálkodó kuruc sereg egy része visszajött, és ismét feldúlta a falut. Lázárfalva az 1580-as templomépítés óta a közeli Csíkkozmas filiája (leányegyház) volt. Szerettek volna különválni, de 1726-ban Apor Péter (1676-1752) erdélyi főnemes, a Habsburg-ház híve ezt megakadályozta. Lázárfalva ma már önálló plébánia. Az 1809. évben Sándor Mihály főkirálybíró a Napóleon elleni nemesi felkelés céljából összeírást rendelt el Csíkban. Néhány lázárfalvi nemes: Bialis László, Beteg László, Bors Barnabás, Bors József, Bors István, Henter Antal, Henter Ferenc, Horváth Zsigmond, Kováts Ferenc, Mike Antal, Sándor István, Toroczka József.

At 1848/49-es szabadságharcban Miklóssy József honvédszázadosként harcolt Bem seregében. A szabadságharc leverése után néhány évig rejtőzködni kellett, majd a kiegyezés után több társával egyetemben amnesztiában részesült. 1882-ben, képzettségének megfelelően törvényszéki bírói kinevezést kapott. Születési éve 1820, 1906-ban Lázárfalván hunyt el. Az egykori Miklóssy-kúriát művelődési otthonná alakították. 1882 július 4.-én tűzvész pusztította a falut. Az alszegi falurész összes háza a katolikus templommal együtt leégett. A templomot 1883-ban újjáépítették. A régi templom helyén kőkereszt hirdeti: „*...a nagy tűzvész megégette, s e helyet pusztává tett, minek örök emlékére tétetett a kereszt a buzgó hívek által 1884 június 14.-én.*”

Árpádkori emlék Lázárfalván a Nagyharangtető. A dombvonulatból harang formájú, kiemelkedő magaslat, tetején valamikor veszélyt jelző állomás működött, a dombtetőről jelezték az ellenség közeledtét, vagy akár valamilyen készülő természeti csapás veszélyét. Vihar, hóvihár, stb.

Az 1848/49-es szabadságharc bukása után Erdélyt 6 kerületre osztották. Lázárfalva ekkor került az alcsíki, vagy kozmási járáshoz, és ott is maradt a trianoni diktátumig.

A székelyek Erdély délkeleti részén élő, sajátos jellegzetességekkel rendelkező magyar néprajzi csoportot alkotnak. Eredetük kérdését sokan és sokáig vitatták. Némelyek ma is a hunok leszármazottainak, mások a magyarokhoz csatlakozott türk nép utódainak tekintik őket. Jellegzetes női viseletük a pendely (ráncos szoknya), a rokolya (szöttes szoknya), váltakozó színű szöttes mellényke és a csipkés fehér ingváll, a csipkés főkötő.

Férfiviseletük a fehér, szűk csizmanadrág, daróc zeke, az ujjatlan lajbi (mellény). A székelyeket a X-XIII. században telepítették le, a később róluk elnevezett Székelyföldön. Főfoglalkozásuk az állattenyésztés volt. A marha mellett lótenyésztésük is jelentős volt. Később a földművelés vált fő termelési ágga. A magyarság régi írásmódja a rovásírás, ami legtovább az erdélyi székelyeknél maradt fenn. Valószínűleg az első keresztény papok tiltották meg általános használatát, mert ebben is, mint az ősi fohászokban, énekekben a pogányság maradványát látták. Híres a karácsonyfalvi toronyfelirat, a székely öröknaptár. Irodalmunk jelentős értékei a székely népballadák. Tartalmi gazdagságuk, formai szépségük, mondanivalójuk alapján a világirodalomban is helyük van. A régibb s egyben a legművészebb alkotások a Kádár Kata, valamint a Kőmíves Kelemenné.

Dózsa György az 1514. évi magyarországi parasztháború vezetője, hadvezére. Történeti források Székely Györgynek is nevezik, mert székely származású, és mivel a székelyekről írunk, a székelység történetéből nem mellőzhető. Születési időpontját nem jegyezte fel a történetírás. Részt vett az erdélyi magyarok és románok népi mozgalmában a szász patríciusok ellen, (a középkorban a városok leggazdagabb polgárait nevezték patríciusoknak) majd végvári vitéz lett. Belgrád várában párviadalban legyőzött egy török tisztet, ezért a királytól nemesi oklevelet kapott.

Bakócz Tamás érsek 1514 tavaszán kereszties hadjáratot hirdetett a fenyegető török veszély ellen, Dózsát választva vezérré. A sereg főleg parasztokból tevődött össze, jellege, hangulata antifeudális volt s az urak ettől megrettenve, hatalmukat féltve, elrendelték a sereg felosztatását. Dózsa ezt nem hajtotta végre, hanem elindította a hadat a déli végek felé a törökök ellen. Az urak, mit sem törődve a hazát fenyegető török veszedelemmel, külföldi zsoldosok segítségével rátámadtak Dózsa seregére, és egyhavi harc után Temesvárnál sikerült győzniük. Dózsát elfogták, kivégezték. Játsszunk el a gondolattal: ha az urak nem fordulnak Dózsa serege ellen, ha nem verik szét a sereget, ha a parasztságnak engedményeket adnak, ha kiváló katonai képzettséggel rendelkező vezérük életét megkímélik, vajon tizenkét év múlva bekövetkezik e a nemzet tragédiája? 1514 után a főurak többé nem számíthattak a parasztságra, holott a paraszti tömegekre támaszkodva talán elhárítható lett volna a török veszedelem, megőrizhető lett volna az ország függetlensége.

Nézzünk néhány statisztikai, népszámlálási adatot Lázárfalváról. A falu lakossága 1869-ben 832, 1880-ban 776, 1890-ben 804 fő. Részletesebben tudunk beszámolni a Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálásáról.

1901 január 1.-én Magyarország összlakossága- Horvátország nélkül- 16 838 255 fő, ez a szám az 1890 és 1900 között eltelt 10 évben 1 728 030 fős népszaporodást jelent. A vármegyék népsűrűsége igen nagy eltéréseket mutat. Leglakottabb vármegyénk Csanád 82,2 népsűrűséggel négyzetkilométerenként, míg a legritkább vármegyénk Csík, 26,4-es mutatóval. Férfiak és nők arányának tekintetében Csík vármegyében 1000 férfira csak 932 nő jut, ennek legfőbb oka a nők, különösen a székely nők munkakeresés, cselédsorba szegődés miatt távoznak el nagyobb számban. Nőtöbblet az északi vármegyékben mutatkozik. A házak lakottsága: Csíkban 4,4 fő jut egy lakásra. A házak építéséhez faanyagot leginkább az olcsó fában gazdag hegyvidékeken használnak, Csík vármegyében a lakóházak több mint kilenctizede fából épült. Tetőzetük leggyakrabban zsindey és deszkatetőzet. Térjünk át konkrétan Lázárfalvára. 1901 január 1.-i állapot szerint a falu területe 2499 kataszteri holdra rúgott. Polgári lakossága 830 fő, külföldi állampolgár nem élt a faluban, viszont a lakosok közül 55 fő tartózkodott külföldön. Ennek valószínű oka kivándorlás lehetett. A nemenkénti megoszlás- 444 férfi és 386 nő- hűen tükrözi a fentebb közölt vármegyei arányokat. Életkor szerint 146 még nem iskolaköteles gyermek, 118, 6 és 11 év közötti, tehát iskolaköteles, míg 38, 12 és 14 év közötti ismétlő iskolás, esetleg szakmát tanuló gyermeket számláltak a faluban. Persze azt nem tudjuk, hogy valamennyi gyermek járt- e iskolába.

A 15-19 éves korosztályt 49 fő képviselte, 188 fő jelentette a 20-39 év közöttieket, 204 fő pedig mint legnépesebb csoport, a 40-59 évesek korosztálya. 60 évnél idősebbek 87-en éltek a faluban nőtlen, ill hajadon 392 személy, házasságban 391 fő élt, 47 özvegy egészítette ki a 830-as létszámot. Elváltak nem éltek a faluban. Anyanyelv tekintetében mind a 830 lakos magyarnak vallotta magát. Vallási megoszlás: 568 római katolikus, 261 görög-keleti és 1 izraelita élt Lázárfalván. Írni, olvasni 309 fő tudott. Lázárfalva 830 lakosa 225 lakóházban élt, ez lakásonként 3,6 lakót jelent, ami valamivel kevesebb a Csík vármegyére jutó, előzőleg közölt 4,4 átlagnál. A 225 lakóházból 19 kőház volt, a többi 206 ház fából épült. Deszka vagy zsindeytető 171 lakóházat fedett, a többi 54 lakást cserép, pala vagy bádogytető fedte.

Érdekesség: Csík vármegyében 7 olyan település létezett, ahol a népszámlálás szerint valamennyi lakóház -1664- fából épült.

Felhasznált irodalom.

A volt Magyar királyi pécsi 19. gyalogezred és alakulatainak története.

Felelős kiadó: Dvorszky Lőrinc 1938

Az 52-esek.

A pécsi 52. gyalogezred bajtársi szövetségének kiadványa 1936

Az első magyarországi népszámlálás 1784-1787 KSH kiadvány 1960

A népi demokrácia kezdeti időszakának dokumentumai Baranyában.

Bm Levéltár kiadványa 1971

Ady Endre versei

Arany János versei

Baranya megyei Levéltár Nemzetőr jegyzéke 1848-49

Baranyai helytörténetírás 1985-86 és 1983-84

Kiadó: Baranya megyei Levéltár

Bellyei uradalom leírása.

Országos magyar Gazdasági Egyesület

Bécs 1883

Baranya megyei Egyházügyi Hivatal irattára 1785-1945 közötti okiratok

Dr. Horváth Miklós: A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál Zrínyi Kiadó
1958

Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár
Budapest

Haraszi József feljegyzési a fogságban

1945-1948

História c. folyóirat évfolyamai

1978-2000

Nemeskürty István: Tűnődések történelemről, irodalomról

Magvető 1985

Nottny István uradalmi gazdatiszt levelezése 1944-45

Nagy Kálmán- Lőrincz Árpád: A szerb betelepülés és a szerb megszállás rövid története Mohácson

1918-1921

Nusser Ferenc főhercegi jószágkormányzó emlékezése 1918

Monyoródi György I. világháborús feljegyzései 1915-1918

Papp László: Újabb kutatások a mohácsi csatatéren 1962

Maráz Borbála: A mohácsi csata régészeti emlékei 1974

Sigrid- Maria Grössing: A Habsburgok szerelmi krónikája 1994

Sátorhely iskolájának Előmeneteli és Anyakönyvi naplói 1896-1952

ifj. Stettner Pál harctéri naplója 1942-1943

id. Stettner Pál uradalmi jószágigazgató naplói 1918-1932

896-898

A honfoglaló Árpád seregei elfoglalják Baranyát, birtokukba veszik térségünket.

1030-1038

István király rendelete templomok építéséről. Elkészül Földvár kápolnája. Időpontját nem tudjuk.

1223

II. Endre Ipoltlaka (Földvár) falut a szekszárdi apátságnak adja 34 háznéppel (házhellyel)

1241

A tatár seregek feldúlják a falut. A lakosság elmenekül.

1318

Károly Róbert király véglegesíti a Földvár elnevezést és a birtokot Becsei Imrének adja.

1327

Megállapítják a birtok határait. A falut és a birtokot is beszentelik.

A szekszárdi apátság visszaköveteli Földvárat azon a címen hogy ez az ő Ipoltlaka birtokával azonos.

1334

Földvár neve először szerepel a pápai tizedjegyzékben mint adót fizető templomos falu.

1338

Az országbíró Földvár birtokot a szekszárdi apátságnak, a tőle északra fekvő Lakot a Becsei családnak ítéli. Lak és Nagymajsa felől bejáratja Földvár határait.

Kalocsai Káptalan

1338

A szekszárdi egyház megkülönbözteti és részt kap az egykori Ipoltlaka, most Földvár nevű földbirtokból, a nagy Duna melletti fűzfától nyugat felé fordulva kitűzi határait. Tutheus és Wezzeus tisztviselők személyesen dél és északi irányban elválasztják a földbirtokot Lak, és kicsivel a Duna között nyugat felé fordulva, a fűzfától a Danóci mocsár irányába fordulva, innen a hegy felé fordulva, innen pedig a nagy, tágas mező felé fordulva a Borza nevű völgyben van a határ végpontja. Tutheus és Wezzeus tisztviselők innen nyugat felé elválasztják a nagymajszai földbirtokig a területet, és ugyanabban a völgyben dél felé fordulva azon a Maysa felé átmenő úton jelölik Ipoltlaka vagy Földvár birtok határát. A szekszárdi egyház kapja déli irányban, majd kelet felé elkülönítve ezt a területet a nagymajszai földbirtokig.

(Az országbírói ítélet dokumentuma. A szöveget latin nyelvről fordítottuk, és a mai fülnek természetesen kissé régiesnek hangzik. A szövegben előforduló hegy alatt a Törökdombot kell érteni, amely abban az időben jobban kiemelkedett környezetéből, a nagy, tágas mező pedig a Borza pataktól Sátorhelyig, Kölkedig, Lánycsókig terjedő sík terület.)

1389

Zsigmond király a földvári birtokon keresztül az erősödő török hatalom ellen vonul seregével.

1526

május 9: a török sereg elindul Magyarország ellen.

július 2: a magyar sereg Tolnán gyülekezik.

július 11: a szultán átkel a Száván.

augusztus 8: a török sereg Eszékre ér.

augusztus 14: Lajos király Szekszárdra érkezik.

augusztus 19: Lajos király Bátán haditanácsot tart.

augusztus 21: A magyar sereg Mohácsra ér.

augusztus 23: A törökök átkelnek a Dráván.

augusztus 26: a török sereg átkel a Karasica mocsarain.

augusztus 29: a csata napja.

augusztus 30-31: a törökök felégetik Földvárt.

szeptember 3-4: Kanizsai Dorottya temeti a csata halottait.

1529, 1532, 1536

Három török hadjárat éve. A törökök mindhárom alkalommal a mai Sátorhely területén ütik fel sátraikat.

1550-53

Földvár 11 házzal újra fölépül, már községünk mai területén.

1554

Földvár falu neve először jelenik meg a török defterekben.

1591

Utolsó feljegyzés a faluról a defterben.

1592-93

Földvár falu elnéptelenedik, lakóik Majsra költöznek.

1664 február

Zrínyi Miklós a törökök ellen indított hadjárata során felgyújtja a lakatlan Földvárt.

1689

Savoyai Jenő a törökök felett aratott győzelem jutalmaként kapja a Drávaig terjedő területet.

1769

A környékre települő szerb pásztorok Satoriscta nevet adnak Földvárnak, feltehetően az itt táborozó törökök emlékére.

1780

Mária Terézia lánya, Krisztina főhercegnő részére megvásárolja a bellyei uradalmat.

1781-82

Krisztina főhercegnő megépíti a kastélyt, a várudvart tisztai és cselédlakásokkal, valamint a magtárt. Sátoristye fejlődésnek indul.

1808

A falu Sátoristye nevet kap.

1812

Juhaklokat építenek, a mezőgazdasági termelés mellett bevezetik a juhtenyésztést.

1846

A gépműhely építése. Az épület ma műemlék.

1850-53

Megépülnek az első, Várudvaron kívüli- a mai Hunyadi utca 10, 11, 12, és a már elbontott 7, 8, 9 számozású- cselédlakások.

1851 január 1.

A falu közigazgatásilag Nagynyáradhoz kerül.

1854

Az első tehénistálló és a sajtofa, a későbbi tejcsarnok építése. A juhtenyésztést megszüntetik, átállnak a szarvasmarha tenyésztésére.

1855-58

Felépítik a környező tanyákat. Borza, Feketekapu, Lajmér, Téglaház, Újistálló, Vizslak.

1864

Albrecht főherceg kápolnát építtet a parkban.

1865

A komlótermesztés kezdete. Épül a komlószarító.

1884

Az iskola építése és átadása.

1886

Feketekaputól a park sarkáig vadgesztenye fasort telepítenek.

1893

Vilmos német császár rövid látogatása Sátoristyén.

1892-98

Az uradalmi kisvasút megépítése és átadása a forgalomnak.

1900-04

A cselédség bérmozgalma.

1908

Belügyminiszteri rendelettel a falu megkapja mai – Sátorhely- nevét.

1910

Két tanteremmel bővül az iskola.

1914 július – augusztus

Világháborús katonai behívók.

1916-18

Orosz, olasz és szerb hadifoglyok a faluban.

1918 november 14.

A szerb megszállás kezdete.

1919 ősz

Néhány sátorhelyi férfi felrobbantja a kisvasút borzai hídját.

1920 június 4.

Trianonban elcsatolják a bellyei uradalom 2/3- át. Az uradalom központja Sátorhelyre kerül.

1921 augusztus 21.

A szerbek kivonulnak a megszállt baranyai területekről.

1922

A park északi szélén felállítják az emlékkeresztet, az iskolával szemben pedig a hősök emlékművét.

1923

Tejszövetkezet alakul.

1924 május 30.

Vitézavatás Sátorhelyen, Horthy Miklós kormányzó részvételével.

1926 január

Az ú.n. zöldkút fúrásának kezdete.

május

Kövesút építése Majs, Ormánypuszta, Lippó irányában.

június

Az új kápolna építésének kezdete.

november 12.

Amerikai küldöttség látogatása az iskolában.

november 28.

Első szentmise az új kápolnában.

1927 március 25.

A kápolna beszentelése

május

Víztorony építése a Várudvar előtt.

1929 március 2.

Bevezetik a villanyvilágítást.

március 15.

Magtártűz. Leég a Várudvar északi oldala.

1931 szeptember 5.

Izabella főhercegasszony halála.

1936 március 15.

Megalakul az Ifjúsági énekkar.

június 4.

Frigyes főherceg 80. születésnapjának megünneplése Sátorhelyen.

december 30.

Frigyes főherceg halála. A csonka uradalom új tulajdonosa Albrecht főherceg.

1938

Missziós (hitterjesztő) küldöttség látogatása a faluban.

1938-44

Sátorhelyen és a környező tanyákon névmagyarosítási hullám söpör végig. Összesen 59 család változtatja nevét magyarosan hangzó névre.

1939 július 27.

Felvidéki vendégmunkások aratósztrájkja.

1941 július 27.

Az uradalom egész területét visszacsatolják az anyaországhoz. A központ Főherceglakra kerül.

1942-43

Sok katonai behívó érkezik. A behívottak többsége a keleti, orosz frontra kerül.

1944 március

A német megszállás következtében 10-12 német katona kerül Sátorhelyre.

november 24.

Az orosz hadsereg bevonul a faluba, néhány katonájukat elszállásolják a kastélyban, a többiek mennek tovább.

november 25.

Ismeretlen repülőgépről bombát dobnak a falura, két vendégmunkás meghal. Több uradalmi tisztségviselő elmenekül az oroszok elől.

1945

Március 1. A megyei főispán Orbán Vilmos gazdát kéri fel az uradalom vezetésére.

Március 26. Az orosz katonai parancsnokság felszabadítja a magtárban lévő zabkészletet.

Május 4. A magtárban lévő búza és kukoricakészletet kiosztják a cselédség részére.

Július 15. Az orosz katonák elmennek Sátorhelyről.

1946 ősz

Felosztják az uradalom földjeit. A családok létszámuktól függően 2-8 hold föld juttatásban részesülnek.

november 27.

Sátorhelyről és Vizslakról 4 család kerül kitelepítésre, Németországba.

1948

július 16. Államosítják az iskolát.

Fényképek jegyzéke: CD melléklet

Sátorhely harangok mappa tartalma:

Címlap Harang.JPG

SatorhelyKisharang02.JPG

SatorhelyKisharang03.JPG

SatorhelyKisharang04.JPG

SatorhelyKisharang05.JPG

SatorhelyKisharang06.JPG

SatorhelyKisharang07.JPG

SatorhelyKisharang08.JPG

SatorhelyKisharang09.JPG

SatorhelyKisharang10.JPG

SatorhelyKisharang11.JPG

SatorhelyKisharang12.JPG

SatorhelyKisharang13.JPG

SatorhelyKisharang14.JPG

SatorhelyKisharang15.JPG

SatorhelyKisharang16.JPG

SatorhelyKisharang17.JPG

SatorhelyNagyharang01.JPG

SatorhelyNagyharang02.JPG

SatorhelyNagyharang03.JPG

SatorhelyNagyharang04.JPG

SatorhelyNagyharang05.JPG

SatorhelyNagyharang06.JPG

SatorhelyNagyharang07.JPG

SatorhelyNagyharang08.JPG

SatorhelyNagyharang09.JPG

SatorhelyNagyharang10.JPG

SatorhelyNagyharang11.JPG

SatorhelyNagyharang12.JPG

Gyűjtemény a könyvhöz mappa tartalma:

7.o. 2007..jpg

1995..jpg

2001..jpg

2004..jpg

Albrech főherceg.jpg

Árpádházi Szent Erzsébet 1..jpg

Árpádházi Szent Erzsébet 2..jpg

Borza térkép.jpg

címerező tábor 1 a..jpg

címerező tábor 1 b..jpg

címerező tábor 1..jpg

Dr. Buzagits István.JPG

első csapat.jpg

Ervin kép előlap (2).jpg

Ervin kép előlap.jpg

Etus nenáék esküvői fotója .jpeg

Farkas János.jpg

Frigyes fh..jpg

gépállomás dolgozói.jpg

Hamberger 2.jpg

Hamberger napló.jpg

Hamberger.jpg

img20220831_16304658.jpg

iskolások.jpg

Kanizsai Dorottya címer.jpg

kápolnatető avatás.jpg

katona1 csoport.jpg

katona1.jpg

katona2.jpg

kereszt lf.Lázárfalva.jpg

lagzi.jpg

Mária Krisztina fhnő.jpg

méltatás.jpg

Névtelen-3 másolata.jpg

Névtelen-8 másolata.jpg

Névtelen-9 másolata.jpg

Névtelen-10 másolata.jpg

Névtelen-12 másolata.jpg

Névtelen-15 másolata.jpg

Névtelen-16 másolata.jpg

Névtelen-17 másolata.jpg

Névtelen-18 másolata.jpg

Névtelen-19 másolata.jpg

Névtelen-20 másolata.jpg

Névtelen-24 másolata.jpg

Névtelen-25 másolata.jpg

Sh. MEDOSZ SE.jpg

Sh. Sport Egyesület.jpg

Szigeti 2.jpg

Szigeti.jpg

színjátzók.jpg

templom belső.jpg

térkép 1770.jpg

Köszönetnyilvánítás.

Írásunk végén köszönetet mondunk **Stettner Lászlónak, Szigeti Ferencnek, és Szigeti Gyulának**, könyvünk kiadásához nyújtott anyagi segítségükért.

Köszönjük **Barta Enikőnek** a kézirat számítógépre vitelét, **Németh Józsefnek** a könyv megszerkesztésében nyújtott segítségét.

Köszönjük **Barna Béla, Farkas Árpád, Frank István, Lőrincz Árpád, Monyoródi László, Mórocz Sándor, Nyúl Lászlóné, Oláh Istvánné, Óvári Józsefné, Stettner Etelka és Takaró Jánosné** segítségét, szóbeli közléseiket, rendelkezésünkre bocsájtott dokumentumaikat.